

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za sociologiju

Diplomski rad

**Politička korupcija kao faktor ugrožavanja nacionalne
sigurnosti:
teorijski pristupi Kopenhaške škole**

Student: Nikola Lanščak

Mentor: prof., dr. sc. Mirko Bilandžić

Zagreb, lipanj 2014.

SADRŽAJ

1. UVOD: POLITIČKA KORUPCIJA KAO DRUŠTVENI FENOMEN S UTJECAJEM NA SIGURNOST	1
2. OSNOVE FENOMENA KORUPCIJE	2
2.1. Definicije korupcije	3
2.2. Mjerenje korupcije	5
2.3. Vrsta korupcije	7
2.3.1. POLITIČKA KORUPCIJA	10
2.3.2. BIRKOKRATSKA KORUPCIJA	12
2.3.3. SISTEMSKA KORUPCIJA	14
2.4. Oblici korupcije	16
2.4.1. MITO	16
2.4.2. IZNUDA	17
2.4.3. POKROVITELJSTVO I KLIJENTELIZAM	17
2.4.4. NEPOTIZAM, KRONIZAM, FAVORITIZAM	18
2.4.5. PRIJEVARA I PRONEVJERA JAVNIH FONDOVA	19
2.4.6. OSTALI OBLICI KORUPCIJE	20
2.5. Korucija kao društveni fenomen	20
3. ODREĐIVANJE STATUSA SIGURNOSNE PRIJETNJE	26
3.1. Nacionalna sigurnost	27
3.2. Razvoj discipline sigurnosnih studija	28
3.3. Kopenhaška škola	29
3.3.1. SEKURITIZACIJA	30
3.3.1.1. Jedinice sigurnosne analize: akteri i referentni objekti	32
3.3.1.2. Pet razina analize	34
3.3.2. SEKTORI	35
4. RAZMATRANJE POLITIČKE KORUPCIJE KAO SIGURNOSNE PRIJETNJE PREMA KRITERIJIMA KOPENHAŠKE ŠKOLE	37
4.1. Vojni sektor i korupcija	38
4.2. Politički sektor i korupcija	41
4.2.1. KORUPCIJA POTKOPAVA DEMOKRATSKA PRAVILA, NORME I INSTITUCIJE	42
4.2.2. KORUPCIJA POTKOPAVA VLADAVINU PRAVA	43

4.2.3. KORUPCIJA DOVODI U PITANJE LEGITIMNOST VLASTI I UZROKUJE GUBITAK POVJERENJA GRAĐANA U DRŽAVNE INSTITUCIJE	44
4.2.4. KORUPCIJA POTKOPAVA PRAVILA, NORME I INSTITUCIJE JAVNE UPRAVE	46
4.2.5. KORUPCIJA U SLABIM I JAKIM DRŽAVAMA	48
4.2.6. KORUPCIJA MOŽE ZAROBITI DRŽAVU	51
4.3. Ekonomski sektor i korupcija	52
4.3.1. KORUPCIJA PREUSMJERAVA RESURSE	54
4.3.2. KORUPCIJA SMANJUJE POREZNE PRIHODE I UZROKUJE LOŠE GOSPODARENJE PRORAČUNOM	55
4.3.3. KORUPCIJA DOVODI DO NESPOSOBNOSTI OSIGURAVANJA OSNOVNIH POTREBA STANOVNIŠTA	57
4.3.4. KORUPCIJA NEGATIVNO UTJEČE NA INVESTIRANJE	59
4.3.5. KORUPCIJA SPRIJEČAVA EKONOMSKI RAST I RAZVOJ	60
4.4. Socijetalni sektor i korupcija	62
4.5. Ekološki sektor i korupcija	63
5. ZAKLJUČAK: O KORUPCIJI KAO FAKTORU UGROŽAVANJA NACIONALNE SIGURNOSTI	64
6. POPIS LITERATURE	66
7. SAŽETAK	74

1. UVOD: POLITIČKA KORUPCIJA KAO DRUŠTVENI FENOMEN S UTJECAJEM NA SIGURNOST

Pojava korupcije veže se uz sam nastanak državnog organiziranja, zbog čega najraniji zapisi o njoj sežu daleko u povijest ljudske civilizacije¹. Iako je riječ o kompleksnom pojmu različitih vrsta i pojava oblika, može se reći da korupcija označava zlouporabu povjerenog položaja od strane javnog službenika da bi se, na neki način te uz nekakav oblik naknade, pogodovalo privatnom pojedincu ili skupini. Pritom valja istaknuti da je korupcija prije svega društveni fenomen. Jer, riječ je o pojavi koja označava specifične odnose između dvoje ili više ljudi, koja se javlja pri specifičnim društvenim okolnostima i uslijed čijeg se širenja mijenjaju određene karakteristike društva – zbog čega sociologija može pružiti jedinstveni uvid u kompleksnu društvenu problematiku korupcije. Nakon iznošenja osnova fenomena korupcije dolazi se do pokretačkog pitanja ovoga rada, a to je da li bi se političkoj korupciji, zbog njezinih razornih utjecaja na društvo, trebao odrediti status prijetnje nacionalnoj sigurnosti. Jer takav bi status značio davanje najvišeg prioriteta i najozbiljnije posvećenosti rješavanju problema političke korupcije, što bi moglo biti presudno za uspješnost u borbi protiv nje. Ipak, nije svaka negativna društvena pojava prijetnja nacionalnoj sigurnosti, zbog čega ovu pretpostavku valja provjeriti. Za to je bio potreban teorijski okvir koji nudi kriterije za određivanje stvarnih sigurnosnih prijetnji na razini države. Učenje Kopenhaške škole pružilo je upravo takav teorijski okvir.

Za ovaj rad stoga je važna i disciplina sigurnosnih studija, unutar čijih se modernih razmatranja smatra da rat nije jedina prijetnja sigurnosti te da se sigurnost ne tiče isključivo pitanja opstanka na životu u odnosu na vanjskog neprijatelja, već da prijetnje sigurnosti mogu dolaziti i iznutra, od različitih prirodnih i društvenih pojava, te da se mogu ticati država, ali i ljudi (Tatalović i Bilandžić, 2005). Kopenhaška škole je, pišu njezini predstavnici Buzan, Wæver i de Wilde (1998), skupni naziv za teoriju iz područja suvremenih sigurnosnih studija. Ova teorija promatra sigurnosne odnose kroz djelovanje različitih aktera na različitim razinama² i to unutar vojnog, političkog, ekonomskog, socijetalnog i ekološkog sektora. Važna je odrednica da je za pripadnike

¹ Tanzi (1998) navodi knjigu imena *Arthashastra*, u kojoj je njezin autor – Kautilya, premijer indijskog kraljevstva – još prije dvije tisuće godina pisao o korupciji.

² Od individualne, mikro razine, preko državne, srednje razine pa sve do sistemske, makro razine. Za potrebe ovoga rada najvažnija je državna razina.

Kopenhaške škole sigurnost intersubjektivna društvena konstrukcija, što znači da sigurnosne prijetnje nisu čisto 'objektivne' prirode – da bi se one proglasile takvima mora postojati nekakav opći konsenzus javnosti. Pritom je uloga (između ostalih) analitičara procijeniti "je li dobro ili loše sekuritizirati određeni problem"³ (Buzan et al., 1998: 34). Kao pomoć u toj procijeni, pripadnici Kopenhaške škole su odredili – posebno za svaki od pet sigurnosnih sektora – na što se odnose pitanja sigurnosti; koji su kriteriji za određivanje sigurnosnih prijetnji; odakle prijetnje mogu proizaći; na što se mogu odnositi; što sve mogu, moraju ili trebaju uključivati; na što mogu utjecati, itd. Time su omogućili i procjenjivanje korupcije kao prijetnje nacionalnoj sigurnosti.

Temeljem sigurnosnih poimanja Kopenhaške škole, ovim se radom želi pokazati na koje načine politička korupcija ugrožava nacionalnu sigurnost svake države koja (barem deklarativno) teži demokratskoj orijentaciji društvenog uređenja te ekonomskom razvitku prema principima globalnog tržišta. Pokazuje se kako korupcija negira demokratska pravila, norme i institucije; potkopava vladavinu prava; dovodi u pitanje legitimnost vlasti; dovodi do pogrešne raspodjele državnih resursa (koji su umanjeni jer korupcija smanjuje porezne prihode); smanjuje strane ekonomske investicije; stvara nepogodnu poduzetničku klimu, uzrokuje rast neslužbenog ekonomskog sektora, itd. Cilj je rada procijeniti zadovoljava li politička korupcija, zasebno unutar pet sigurnosnih sektora (vojni, politički, ekonomski, socijetalni i ekološki), kriterije koji određuju sigurnosnu prijetnju, držeći se uputa i ograničenja koja su dali autori Kopenhaške škole. Ukoliko bismo argumentirali da politička korupcija zadovoljava postavljene uvjete egzistencijalne prijetnje, to bi značilo da bi sekuritizacija ovog problema bila opravdana. Time se ovaj rad može shvatiti i kao doprinos substantivnom proširenju teorije Kopenhaške škole, koja korupciju ne spominje kao mogući izvor ugrožavanja sigurnosti.

2. OSNOVE FENOMENA KORUPCIJE

U ovom se poglavlju nalazi pregled definicija korupcije. Polazi se od objašnjavanja doslovnog značenja same riječi te se prelazi na iznošenje definicija korupcije iz nekoliko različitih perspektiva. Naznačuje se perspektiva prema čijim će se definicijama korupcije poimati značenje korupcije u ovom radu. Nakon definiranja

³ Sekuritizacija je proces određivanja sigurnosnog značaja nekom pitanju (Buzan et al., 1998).

korupcije govori se o nekim specifičnostima te o osnovnim informacijama vezanima uz mjerenje korupcije. Pri tome se ističu mogućnosti, ali i ograničenja vezana uz mjerenje korupcije. Potom slijedi pregled vrsta korupcije značajnih za svrhu ovog rada. Riječ je o političkoj, birokratskoj te o sistemske korupciji. Neposredno prije pregleda ovih vrsta korupcije nalazi se i opis najčešćih principa klasifikacije vrsta korupcije općenito. U osnove fenomena korupcije uvršteni su i njezini pojavi oblici. Stoga se opisuju mito, iznuda, pokroviteljstvo i klijentelizam, nepotizam, kronizam i favoritizam te prijevara i pronevjera javnih fondova. Spominju se i neki ostali oblici korupcije. Usprkos tome što je društveno uvjetovana te što i sama može uvjetovati društvo, korupcija je marginalizirani predmet sociološkog proučavanja. Stoga se na kraju poglavlja govori o tome zašto je korupcija primarno društveni fenomen te zašto bi joj se trebalo posvetiti više pažnje unutar sociologije.

2.1. Definicije korupcije

"Istraživati korupciju i baviti se njome, a bez prethodnog određenja što ona zapravo znači – ambicija je unaprijed osuđena na neuspjeh" (Derenčinović, 2001: 34).

Riječ 'korupcija' dolazi iz latinskog jezika, od riječi *rumpere*, koja se doslovno prevodi kao razbijanje, lomljenje, kidanje (Derenčinović, 2001: 35; Aras, 2007: 26; Getoš et al., 2011: 102); a latinski *cum rumpere* označava činjenicu da je za takvo 'korupcijsko razbijanje' potrebno dvoje, jer je korupcija sporazumno djelovanje (Derenčinović, 2001: 35; Aras, 2007: 26; Getoš et al., 2011: 102). Ostavimo li po strani doslovno značenje, ovaj pojam prvenstveno označava pokvarenost (Derenčinović, 2001: 35; Vesić, 2008: 481). Međutim, znati porijeklo riječi nije dovoljno za određenje znanstvene definicije pojma (Aras, 2007: 26).

Jedne od najčešćih definicija korupcije su one koje korupciju određuju kao zlouporabu javne funkcije⁴. Prema ovoj perspektivi korupcija nastaje kao nepovoljan ishod sukoba interesa, a na štetu općeg dobra (Derenčinović, 2001: 186). Među definicije ovoga tipa spada i široko poznata definicija Transparency Internationala, koja kaže da je korupcija "zlouporaba povjerenih ovlasti za privatnu korist" (Grubiša, 2010:

⁴ Postoje i definicije korupcije koje izostavljaju javni sektor, odnosno državu (Amundsen, 1999: 3).

82; Getoš et al., 2011: 101). Nešto drugačijim riječima, korupcija je zlouporaba javne službe u svrhu osobne koristi (Amundsen, 1993: 3; Treisman, 2000; Jain, 2001; Šimac, 2004; Pyman, 2008), a ta zlouporaba se očituje u činu "nedopuštene razmjene između javnog dužnosnika i druge osobe u cilju ostvarivanja vlastitih probitaka" (Getoš et al., 2011: 100). Budak (2006: 70) ističe da ove definicije korupcije uvijek uključuju javni sektor, dok Šimac (2004: 3) tvrdi da svaka korupcija uvijek uključuje (minimalno) nečasnog službenika (javni službenik ili izabrani predstavnik koji "raspolaze pravima, ovlastima ili sredstvima koja nisu njegova, već javna...") i nesavjesnoga građanina.⁵ Dakle, "korupcija je proces u kojem najmanje dvije osobe nedopuštenom razmjenom u cilju ostvarivanja vlastitih probitaka postupaju na štetu javnoga interesa i kršeći moralnu i pravnu normu povrjeđuju temelje demokratskoga razvoja, pravnu državu i vladavinu prava" (Derenčinović, 2001: 42). U nastavku ovoga rada pojam korupcije će imati značenje kakvo mu pridaju definicije iz ove perspektive.

Valja spomenuti još neke perspektive iz kojih se definira pojam korupcije. Jedna od njih polazi od moralnog aspekta. Iz ove perspektive korupcija se definira kao 'zlo' koje lomi vrijednosne standarde društva (Hartelius i Borgenhammar, 2011: 13). No, de Haan (2006: 4) upozorava da "gledanje na korupciju tek kao na probleme moralnosti i ponašanja tendira individualizaciji društvenog fenomena ... stoga ono ignorira socio-politički kontekst korupcije". Postoje i matematičke definicije korupcije, odnosno one u oblike formule. Myint (2000: 39) je korupciju na ovaj način definirao kao: $C = R + D - A$ ⁶. U ovoj formuli 'C' označava korupciju, koja će biti time veća što su veći 'R', odnosno ekonomska renta (koju javni službenici dobivaju za pogodovanje određenom pojedincu ili tvrtki na štetu javnog interesa – ona predstavlja njihovu korist u koruptivnoj transakciji) i 'D', odnosno diskrecijska moć⁷ a bit će utoliko manja što je

⁵ Philp (1997: 440) tvrdi da je i Machiavelli smatrao da je korupcija "propadanje kapaciteta građana i službenika države da podčine privatne interese zahtjevima općeg dobra ili javnog interesa".

⁶ Formula je sastavljena od upravo tih simbola jer dolazi iz engleskog govornog područja. Simbol 'C' je došao od engleske riječi *corruption* (korupcija), 'R' od riječi *economic rent* (ekonomska renta), 'D' od riječi *discretionary powers* (diskrecijske moći), a 'A' od riječi *accountability* (odgovornost; u ovom kontekstu shvaćena kao obveza podnošenja računa).

⁷ Derenčinović (2001: 16) pojašnjava da je diskrecija donošenje kvalitativne odluke koja podrazumijeva izvjesnu autonomiju. Diskrecija je, nastavlja (2001: 17), "vrlo usko povezana s načelom zakonitosti koje predstavlja temeljnu normativnu zapreku arbitarnosti u obavljanju izvršne vlasti. U malim količinama diskrecija je zamišljena kao povoljna i poželjna kategorija koja oživljava duh zakona. Nemoguće je, naime, zakonom predvidjeti sve tipične hipotetske situacije na koje se ima primijeniti apstraktna pravna norma. Apstraktni zakonski opisi konstruirani su tako da obuhvate sve hipotetske situacije koje je zakonopisac predvidio. Izvan toga predviđanja, i toga je zakonopisac sasvim svjestan, ostaje čitav niz situacija koje nisu strogo pokrivene dosegom pravne norme. Primjena prava na takve situacije uvijek je, u

veće 'A', odnosno obveza podnošenja računa (odnosi se na kontrolne mehanizme nad javnom upravom). Još jedna perspektiva za definiranje korupcije je legalistička perspektiva, prema kojoj je korupcija ponašanje kojim se "krši neki formalni standard ili pravilo ponašanja ustanovljeno od strane političke vlasti i koje je namijenjeno reguliranju postupaka javnih službenika" (Derenčinović, 2001: 36-37). Najznačajniji predstavnik ove perspektive je Joseph Nye, za kojega je "postupak javnog službenika korumpiran ukoliko *'odstupa od formalnih dužnosti javne funkcije (izborom ili imenovanjem) radi stjecanja privatnih (osobnih, obiteljskih ili prijateljskih) probitaka (statusnih ili novčanih)*'⁸" (Derenčinović, 2001: 37).

2.2. Mjerenje korupcije

Sve do 1990ih godina empirijske studije o korupciji i njezinim posljedicama bile su jako rijetke jer je nedostajalo podataka o njezinoj raširenosti (Budak, 2006: 68). Uzrok tome su određene poteškoće s kojima se susreću oni koji korupciju žele mjeriti. Brojni autori, primjerice Amundsen (1999: 28), Treisman (2000: 438) i Golden i Chang (2001: 597), ističu tajnovitost kao glavnu prepreku za mjerenje broja slučajeva korupcije. Jer korupcijske aktivnosti su nelegalne, kriminalne aktivnosti, zbog čega korumpirani akteri nastoje da njihove aktivnosti ostanu nepoznate javnosti i istraživačima. Iz ovog razloga raširenost korupcije nije moguće točno procjenjivati, a međunarodne usporedbe preko broja sudskih procesa u kojima se ljudi terete za kaznena djela korupcije imaju tek ograničenu vrijednost (Bađun, 2005: 75; Pyman, 2008: 2), jer treba imati na umu da na taj broj utječu i mnoge druge odrednice (na primjer politička volja za borbu protiv korupcije, sposobnost antikorupcijskih tijela za podizanje optužnica, spremnost ljudi da prijave korupciju, itd). Otkad su se razvile i počele primjenjivati tehnološki sofisticiranije metodologije istraživanja, popularizirano je kvantitativno mjerenje korupcijskih iskustava u istraživanjima (Rajh i Budak, 2012: 8). Umjesto preko broja sudskih procesa, raširenost korupcije se najčešće iskazuje pomoću

većoj ili manjoj mjeri, obilježena primjenom određene doze diskrecije. Zbog toga se može reći da se diskrecijske odluke donose u svim onim slučajevima u kojima je u pitanju primjena prava na određenu situaciju (činjenično stanje)." Uz ovo, Korunić Križarić i suradnici (2011: 144) tvrde da je "osnovno obilježje korupcije da ona proizlazi iz javne ovlasti i diskrecijske moći u donošenju odluka". Jain (2001: 77) smatra da diskrecijska moć podrazumijeva autoritet za stvaranje regulacija te ujedno i za njihovo provođenje.

⁸ NYE J., Corruption and Political Development: A Cost-Benefit Analysis, American Political Science Review, 1967., vol. 61, str. 417

raznih indeksa⁹ koji se temelje na subjektivnim mišljenjima ispitanika, odnosno na njihovoj percepciji o raširenosti korupcije (Bađun, 2005: 75; Pyman, 2008: 2; Rajh i Budak, 2012: 8). Ispitanici su obični građani ili poslovni ljudi iz države u kojoj se provodi istraživanje ili su strani državljani čije tvrtke rade na područje države u kojoj se provodi istraživanje (Treisman, 2000: 438). Iako su ovi pokazatelji temeljeni na njihovim subjektivnim mišljenjima o raširenosti korupcije, na koja mogu utjecati "stajališta opće javnosti, izvještaji o nedavnim korupcijskim skandalima, kulturno ili povijesno naslijeđe" (Rajh i Budak, 2012: 8), ipak je činjenica da su "razni dostupni indeksi visoko međusobno korelirani" (Tanzi, 1998: 578; Treisman, 2000: 438). Čaldarović i suradnici (2009: 7) napominju da treba imati na umu da su "istraživanja korupcije ... često ilustrativna i u najboljem slučaju indikativna". Također, iz razloga što se mjeri percepcija o raširenosti korupcije, a ne direktno korupcija, dobiveni indeksi nisu toliko ispravni za procjenjivanje korupcije u određenom vremenskom trenutku, koliko za longitudinalno analiziranje dinamike korupcije (Čaldarović i suradnici, 2009: 7).

Istraživanja o korupciji provode razne konzultantske tvrtke te tvrtke koje se bave istraživanjem tržišta (Mashal, 2011: 71), dok se u literaturi velika važnost u istraživanju korupcije pridaje i nevladinim organizacijama, kako onim nacionalnim, tako i međunarodnim. Međunarodne organizacije, iznosi Budak (2006: 68), "izrađuju i javno objavljuju pokazatelje percepcije korupcije za veliki broj zemalja u svijetu što pruža mogućnost *benchmarkinga* položaja neke zemlje prema percipiranoj prisutnosti korupcije". Za ilustraciju ćemo navesti dva primjera, od kojih je prvi Svjetska Banka, koja od 1996. svake dvije godine objavljuje 'Indeks kontrole korupcije' za 200-injak zemalja svijeta, koji se izvodi na temelju stotinjak različitih varijabli, iz četrdesetak različitih izvora podataka, koje proizvode više od trideset različitih organizacija (Pyman, 2008: 2; De Han, 2006: 10). Drugi primjer je Transparency International, neprofitna nevladina organizacija koja je osnovana s ciljem promicanja transparentnosti. Sjedište joj je u Berlinu, utemeljena je 1993. godine, a prisutna je u stotinjak zemalja svijeta (Aras, 2007: 54; Pyman, 2008: 2). Ova je organizacija najpoznatija po svojem 'Indeksu percepcije korupcije' pomoću kojeg rangira države svijeta po redoslijedu prema

⁹ Amundsen (1999: 27) i Jain (2001: 76) navode neke najpoznatije indekse za procjenjivanje kvantitete korupcije u institucijama i među nacijama: "indeks *Business Internationala* (BI), indeks *International Country Risk Guide* (ICRG), *Global Competitiveness Report Index* te Indeks percepcije korupcije (CPI) Transparency Internationala", dok Delač (2011: 320) navodi i *Global Corruption Barometer* (GCB) te *Business Environment and Enterprise Performance Survey* (BEEPS), itd.

tome kolike su percepcije ljudi o raširenosti korupcije u pojedinim državama (Aras, 2007: 54; Pyman, 2008: 2). Ispitanici rangiraju države na skali od 0 (najviša razina korupcije) do 10 (najniža razina korupcije) (Tanzi, 1998: 577; De Han, 2006: 11). Prema podacima Transparency Internationala za 2013. godinu, najmanje korumpiranim državama smatraju se Danska, Novi Zeland i Finska, a najviše korumpiranim Somalija, Sjeverna Koreja te Afganistan.¹⁰ Morris (2011: 6) tvrdi da je Indeks percepcije korupcije "...najčešće korištena mjera u empirijskim radovima koji otkrivaju uzroke i posljedice korupcije."¹¹

Osim indeksa koji mjere percepcije o raširenosti korupcije, neki autori zagovaraju i primjenu studije slučaja o korupciji (Tanzi, 1998: 577; Amundsen, 1999: 27; Golden i Chang, 2001: 597) te medijske izvještaje o korupciji kao izvore podataka o raširenosti korupcije (Tanzi, 1998: 577; Golden i Chang, 2001: 597). Studije slučajeva mogu otkriti specifične uzorke korupcije te specifične pristupe za suzbijanje korupcije (Doig i Riley, 1998: 50), ali se njihovi rezultati ne mogu generalizirati (Amundsen, 1999: 27).

2.3. Vrste korupcije

Prije svega, potrebno je istaknuti da ćemo razlikovati vrste od oblika korupcije. Vrste korupcije možemo shvatiti kao određenja korupcije na široj razini, jer unutar njih možemo prepoznati različite oblike korupcije. Oblici korupcije pobliže opisuju u čemu se korupcija sastoji, odnosno koji su to korupcijski elementi u različitim ponašanjima i djelovanjima. O ovome će više riječi biti kasnije. Najprije je korisno vidjeti prema kojim se principima određuju i grupiraju vrste korupcije. Neki autori razlikuju korupciju prema tome je li u nju uključena država, odnosno njezin predstavnik (javni sektor); ako država jest uključena, onda se radi o političkoj korupciji, a ako nije uključena, tada se

¹⁰ Izvor: <http://cpi.transparency.org/cpi2013/results/> (03.06.2014.).

¹¹ Naravno, postoje i kritike ovog pokazatelja. Tako je, recimo, Tanzi (1998: 578) sumnjičav prema tome koliko dobro promjene u ovim indeksima odražavaju stvarne promjene u državama, jer indeks ovisi o percepcijama koje su podložne vanjskim utjecajima, pa tako, zajedno sa Bađun (2005: 75), sumnja da bi i samo jedan medijski dobro popraćen slučaj korupcije mogao znatno utjecati na percepcije ljudi u toj zemlji i tako dovesti do loše procjene indeksa za tu državu. Autori Bađun (2005: 46) i Morris (2011: 6) upozoravaju na to da ovaj indeks ne razlikuje između određenih vrsta i oblika korupcije. Po tom pitanju, razrađeniji indikator korupcije Transparency Internationala je 'Globalni barometar korupcije', koji razlikuje korupciju prema njezinoj lokaciji u različitim državnim institucijama (Ahmad, 2002: 9; Morris, 2011: 6).

radi o privatnoj ili o poslovnoj korupciji (korupcija privatnog sektora). S druge strane, postoje autori koji kažu da je svaka korupcija u svojim implikacijama politička.¹²

Dosta učestala klasifikacija vrsta korupcija jest ona prema veličini, učestalosti i značajnosti korupcijskih djela. Prema ovoj podjeli postoje dvije vrste korupcije: korupcija na visokoj razini i korupcije na niskoj razini (Doig i Riley, 1998: 49; Mashal, 2011: 73; Morris, 2011: 4). Korupcija na visokoj razini (ili 'visoka' korupcija¹³) je vrsta korupcije koja obuhvaća sudsku, izvršnu i zakonodavnu korupciju, dok je korupcija na niskoj razini (ili 'sitna' korupcija¹⁴) vrsta korupcije koja obuhvaća različite javne službe (Doig i Riley, 1998: 49; Letunić, 2011: 189). Morris (2011: 4) smatra da "'visoka' korupcija često uključuje veće novčane iznose i rjeđe transakcije, dok su kod 'sitne' korupcije novčani iznosi manji, a transakcije više rutinizirane".¹⁵ Uzrok ovoj razlici, nastavlja Morris, jest institucionalna pozicija državnog službenika koji je uključen u korupciju – državni službenici na visokim razinama imaju manje direktnih interakcija sa širokim građanstvom, dok zaposlenici na nižim razinama birokracije svakodnevno stupaju u kontakt s njima. Iz navedenog razloga ove dvije vrste korupcije možemo nazvati i 'političkom' (korupcija na visokoj razini), odnosno 'administrativnom' ili 'birokratskom' (korupcija na niskoj razini) korupcijom (Amundsen, 1999: 3; Letunić, 2011: 189) – jer prvu nalazimo "među visokim državnim dužnosnicima i političarima", a drugu među djelatnicima javne uprave koji su zaduženi za provedbu odluka, propisa i mjera politike (Korunić Križarić et al., 2011: 144). Neki autori¹⁶ prema ovoj klasifikaciji razlikuju i treću vrstu korupcije, onu legislativnu. Legislativna korupcija se odnosi na kupovanje glasova zastupnika parlamenta pri donošenju zakona.

Neki autori (Morris, 2011: 3) govore i o klasifikaciji korupcije prema institucionalnoj lokaciji i funkciji javnog službenika uključenog u korupciju. U užem smislu, ova podjela daje brojne vrste korupcije, pa tako možemo govoriti o korupciji izvršne, zakonodavne ili sudske vlasti, o korupciji lokalne vlasti, policije, carinskih

¹² Vidjeti Grubiša, 2010: 82

¹³ Korupcija na visokoj razini – eng. *high-level corruption* ili 'visoka' korupcija – eng. *'grand' corruption*

¹⁴ Korupcija na niskoj razini – eng. *low-level corruption* ili 'sitna' korupcija – eng. *'petty' corruption*

¹⁵ Za neke je autore princip podjele vrsta korupcije upravo priroda transakcije, pa se tako korupcija može razlikovati prema tome i tko ju inicira (je li, npr, riječ o birokratskom iznuđivanju ili o podmićivanju birokrata), itd. (Morris, 2011: 4). Grubiša (2010: 83), primjerice, razlikuje pasivnu od aktivne korupcije. Dok je aktivna korupcija određena situacijom u kojoj akter "daje, obećaje ili nudi, direktno ili indirektno, bilo kakav neprikladan probitak bilo kojem javnom službeniku, za njega ili za bilo koga drugoga, kako bi on djelovao ili se suzdržao od djelovanja u izvršavanju svojih dužnosti", pasivna korupcija je, tvrdi Grubiša, određena situacijom u kojoj je javni službenik onaj koji ju inicira.

¹⁶ Vidjeti: Jain, 2001; Mashal, 2011.

službenika, građevinskih inspektora, itd (Morris, 2011: 3). U širem smislu podjelu vrsta korupcije prema institucionalnoj lokaciji možemo promatrati kroz 'više razine' i 'niže razine' korupcije (Morris, 2011: 3), koje se sadržajno podudaraju sa 'visokom' i 'sitnom' korupcijom.

Neki autori (npr. Amundsen, 1999; Derenčinović, 2001) razlikuju vrste korupcije i prema razini na kojoj se korupcija događa. Tako Derenčinović (2001: 7-20) razlikuje između individualne (korupcija malih, običnih ljudi, pri čemu autor razlikuje korupcijske pozicije aktivnog podmićivača ili koruptora i pasivnog podmićivača ili koruptanta) i sistemske korupcije, dok recimo Amundsen (1999: 4) razlikuje privatnu (korupcija između pojedinaca) od kolektivne korupcije (korupcija koja uključuje veći broj aktera u zajedničkom korupcijskom djelovanju). Heywood (1997: 426) razlikuje lokalnu od nacionalne te osobnu od institucionalne (korupcija koja koristi instituciji, npr. političkoj stranci) korupcije.

Vrste korupcije se mogu razlikovati i prema motivu ili prema svrsi koruptivnog djela, smatra Morris (2011: 4). Iz toga može slijediti podjela na 'korupciju iz osobnih interesa' nasuprot 'korupcije koja koristi određenoj skupini' (političkoj stranci ili instituciji) ili, nastavlja Morris (2011: 5), podjela na 'podmićivačku' (mito se plaća ili se zahtjeva kao naknada javnom službeniku za ulazak u legalne poslove), 'izbornu' (u svrhu ostanka ili dolaska na vlast), 'proteksijsku' (mito se plaća javnim službenicima kao naknada za obavljanje nelegalnih poslova) i 'sistemsku' (kada vladajuće elite iscrpljuju nacionalno bogatstvo) korupciju.

Tanzi (1998: 565) i Amundsen (1999: 19-20) razlikuju vrste korupcije i prema mogućnosti predviđanja razine korupcije od strane poslovnih aktera, pa tako razlikuju predvidljivu/kontroliranu korupciju (razinu korupciju je moguće predvidjeti i uračunati u troškove poslovanja, a i može se računati na to da će potplaćeni javni službenik ispoštovati svoj dio posla – takva korupcija može imati i neke pozitivne posljedice na ekonomiju) i arbitrarnu/nekontroliranu korupciju (razinu korupcije nije moguće predvidjeti jer je ima puno i nije organizirana, tako da plaćena mita ne garantiraju da će javni službenik obaviti svoje usluge bez traženja dodatnih plaćanja – takva korupcija isključivo šteti ekonomiji).

Istaknuto je da se vrste korupcije mogu shvaćati kao određenja korupcije na široj razini (pojedine vrste korupcije mogu obuhvaćati različite oblike korupcije). Ono što slijedi jest opis vrsta korupcije značajnih za ovaj rad. Taj će opis uključivati definiranje vrsta te određenje njihovih osnovnih karakteristika.

2.3.1. POLITIČKA KORUPCIJA

Grubiša (2010: 83) tvrdi da je svaka korupcija politička u svojim implikacijama. No, kada govorimo o političkoj korupciji u užem smislu, onda mislimo na djelovanja kojima obnašatelji javne dužnosti zloupotrebljavaju pravne i socijalne norme za privatne ili partikularističke koristi (Gerring i Thacker, 2004: 300). Političku korupciju možemo definirati i kao "zlouporabu političke moći za osobne ili pristrane političke interese" (Grubiša, 2010: 71). Philp (2002: 42) određuje političku korupciju kao situaciju u kojoj se "javni dužnosnik (A), u izigravanju povjerenja koje mu je povjerila javnost (B), te na način koji šteti javnom interesu, svjesno upušta u radnju koja izrabljuje položaj za čisto osobnu i privatnu dobit ... kako bi osigurao korist trećoj strani (C) time što osigurava za C dostupnost dobrima ili pruža C uslugu koju inače ne bi imao".

Kao što smo već rekli, političku korupciju se često naziva i 'visokom' korupcijom, jer su u takvu vrstu korupcije uključeni visoki državni dužnosnici i političari (Budak, 2006: 70) – dakle, "oni koji su ovlašteni formulirati, donositi i implementirati zakone", a koji to rade tako da koristi od toga prvenstveno imaju oni sami, uočavaju Andvig i suradnici (2001: 11). U društvima s raširenom političkom korupcijom borba protiv korupcije često je tek deklarativni politički cilj vladajuće elite, budući da samo njezino "postojanje ovisi o korupciji kao mehanizmu izvlačenja resursa te o korumpiranim službenicima kao bazi političke podrške" (Amundsen, 1999: 24). Bađun (2007: 311) tvrdi da stoga "postoji jak motiv za držanje nekorumpiranih pojedinaca izvan politike", jer riječ je o zaštiti zlouporabe pozicije moći. Osim toga, "da bi se bilo tiho i postepeno krenulo u prakticiranje je često mnogo jeftinije nego puhnuti u zviždaljku, obavjestiti i suprotstaviti se" (Amundsen, 1999: 5). Razlozi za teško otkrivanje korupcije uključuju "međusobno 'pokrivanje leđa'", međusobne "ucjene otkrivanjem kompromitirajućeg materijala", "prijetnje, fizičko nasilje, čak i ubojstva" (Bađun, 2007: 310-311). Kada govorimo o korupciji na takvoj razini, moramo znati da je riječ o "visoko pozicioniranim pojedincima koji izrabljuju svoje položaje za izvlačenje velikih količina mita od nacionalnih i transnacionalnih kompanija, koji prisvajaju značajne isplate od malverzacija sa dodjeljivanjem ugovora, ili rade pronevjere velikih količina novca iz javne blagajne na privatne (često prekomorske) bankovne račune" (Andvig et al., 2001: 11). Takva korupcija, dakle, "uključuje velike

državne projekte i programe koji znatno utječu na proračun, ali i na perspektivu ekonomskoga rasta neke zemlje" (Bađun, 2011: 296). Politička se korupcija očituje i u izbornom postupku, te kroz "utjecaj na pravni sustav države da neučinkovito procesuirati i time štiti kaznena djela korupcije, utjecaj na zakonodavnu vlast da legalizira povoljniji tretman za pojedine interesne skupine" (Budak, 2006: 70). Većina se autora (npr. Andvig et al., 2001: 44; Getoš et al., 2011: 100) slaže s time da ova vrsta korupcije svojim djelovanjem slabi državne institucije i pravni sustav, s čime se slaže i Grubiša (2010: 70), koji dodaje da ona slabi i politički autoritet te samu političku moć (za njega je politička korupcija u demokratskim državama jedan od šest oblika patologije političkog procesa¹⁷). Za Vesića (2008: 486-487) politička korupcija je izvorište koruptivne prakse u svim segmentima ekonomskog i društvenog života. K tome, utjecaj političke korupcije razvidan je i iz stupnja korupcije među političkim strankama – političke stranke se, naime, percipiraju kao najkorumpiranije svjetske, ali i europske institucije (Ravlić, 2010: 1241-1242). Zaista možemo reći da politička korupcija predstavlja "nešto *više* od puke devijacije formalnih i pisanih pravnih normi, od profesionalnih kodeksa etike i sudskih odluka" i zato ju je potrebno razlikovati od birokratske korupcije (Amundsen, 1999: 3).

Glavni problem s političkom korupcijom je u slaboj odgovornosti između vladara i onih nad kojima se vlada, smatra Amundsen (1999: 4). Grubiša (2010: 80-81) ističe fenomen 'dvostruke svijesti' političke korupcije, koji se očituje u tome da se negira stvarno postojanje političke korupcije, nego ju se svodi na neke njezine elemente (na 'sitnu' korupciju, poslovnu korupciju ili na korupciju među privatnim kompanijama), a negiranje postojanja problema ne dovodi do suočavanja i rješavanja problema.¹⁸ Također, problem s političkom korupcijom je i u tome što se ona "teško otkriva ukoliko se ne javlja u najprimitivnijem obliku – kao mito" (Grubiša, 2010: 74). Rješavanje političke korupcije je problematično i iz razloga što je ona sistemski vezana uz organizirani kriminal, primjećuju della Porta i Mény (1997: 42). Ovi autori pojašnjavaju kako se, u zamjenu za "zaštitu organiziranog kriminala", političarima pruža "resurs nasilja koji, uz svoju stvarnu primjenu, zastrašuje političku ili sindikatsku opoziciju te obeshrabruje pravne tužbe. Metode zastrašivanja se od strane organiziranog kriminala

¹⁷ Ostali oblici patologije političkog procesa su: politička demagogija, politička hipokrizija, politička manipulacija, politička paranoja i političko nasilje (Grubiša: 2010: 70-71).

¹⁸ Taj se fenomen može uočiti i u Hrvatskoj, zaključuje Grubiša (2010: 80-81).

mogu primijeniti i za kažnjavanje onih poduzetnika koji ne žele platiti mito" (Della Porta i Mény, 1997: 42).

"Politička korupcija je zloćudna bolest koja utječe na sve političke zajednice i na sve političke sisteme. Svi su oblici političkog autoriteta, bez iznimke, skloni političkoj korupciji" (Grubiša, 2010: 70). Stvarna razlika između demokratskih i autokratskih država je u tome, zaključuje Friedrich (2002: 16), što u otvorenim društvima, za razliku od zatvorenih režima, postoje kanali za otkrivanje korupcije. Heywood (1997: 421) razliku vidi i u tome što politička korupcija uzrokuje više štete u demokracijama, i to zato što više potkopava njezine osnovne principe. Amundsen (1999: 4) je mišljenja kako je politička korupcija u demokratskim državama problem "povremene prirode" – ali problem kojega je moguće riješiti unutar postojećeg političkog sistema. Za razliku od demokratskih sistema, politička korupcija je u autoritarnim režimima jedan od osnovnih principa funkcioniranja; ona je mehanizam putem kojeg se vlastodršci bogate i kojeg održavaju, zbog čega predstavlja 'normalno' stanje stvari (Amundsen, 1999: 4).

2.3.2. BIROKRATSKA KORUPCIJA

"Političku korupciju obično prati raširena birokratska ili 'sitna' korupcija". Ovu se vrstu korupcije naziva i korupcijom u javnoj upravi; administrativnom korupcijom; korupcijom 'niske razine'; korupcijom na 'razini ulice' (Budak, 2006: 71; Andvig et al., 2011: 11). Dok se politička korupcija događa između državnih službenika i privatnog sektora, birokratska se korupcija događa između djelatnika javne uprave i privatnog sektora (Letunić, 2011: 189-190). Korupciju se općenito može shvatiti kao "devijaciju od norme pravno-racionalnog oblika autoriteta, u smislu kojeg je ustanovio Max Weber" (Lowell, 2005: 71). Weber je smatrao da je kod moderne birokracije "ured, a ne njegov okupant, najvažniji element administrativnog sistema, a (da) su osobni odnosi s klijentima administracije podređeni službenim, profesionalnim elementima" (Lowell, 2005: 71). Birokratsku korupciju je stoga moguće shvatiti kao devijaciju od Weberovog modela moderne birokracije.¹⁹ Budak (2006: 70) tvrdi da je birokratska korupcija vrsta

¹⁹ Lomnitz (1988: 1) tvrdi da je Weber u svojoj "analizi birokratskog sistema ignorirao neslužbene aktivnosti koje su se pojavile unutar službenih organizacija kao odgovor na nefunkcioniranje birokracija. Stvar je u tome što se "osobna kulturno determinirana odanost rodbini i lokalnim grupama često suprotstavlja više nacionalnim ideologijama koja leže u pozadini birokratske racionalnosti (Lomnitz, 1988: 1-2). Lomnitz (1988: 2) 'neformalizam' vidi "ne samo kao ostatak tradicionalizma, već kao sastavni element dosadašnjeg 'formalizma' jer je ona odgovor njezinim nedostacima", a karakteristična je i za

korupcije među djelatnicima javne uprave zaduženima za "provedbu odluka, propisa i mjera politike". Radi se o vrsti korupcije s kojom se "građani susreću svaki dan kroz odnose s javnom upravom i službama kao što su bolnice, škole, razne lokalne licencijske službe, policija, carina, porezne uprave, itd" (Andvig et al., 2001: 11). Budak (2006: 71) pojašnjava da se najčešći oblici ove vrste korupcije javljaju kada "djelatnik javne uprave za mito ili dobivenu protuuslugu nepropisno (izigravajući kriterije ili rokove) izda dozvole i potvrde, omogućiti povoljniji tretman u pružanju javnih usluga, ili omogućiti izbjegavanje kazne ili plaćanja poreza". Moguća su dva smjera inicijative birokratske korupcije. Prvi je smjer kada "pojedinci, skupine ili tvrtke – bez obzira da li iz privatnoga ili iz javnog sektora – podmićuju javne službenike sa svrhom da im kod primjene propisa (zakona, uredbi...), protupropisno, omogućite kakvu korist, pravo, povlasticu ili dozvolu" (Šimac, 2004: 13). Drugi smjer polazi od "javnog službenika koji svjesno i radi protuzakonite osobne koristi – mita ili kakve druge koristi – krši postojeća pravila, kako bi svojim potkupiteljima omogućio ili dodijelio kakvu korist, pravo ili dozvolu" (Šimac, 2004: 13). Bez obzira na smjer koruptivne inicijative, birokratska se korupcija karakterizira kao korupcija traženja rente (Letunić, 2011: 189). Količine novca, odnosno rente, u korupcijskoj transakciji birokratske korupcije uglavnom je mala u usporedbi s političkom korupcijom, odakle i ime 'sitna' korupcija (Andvig et al., 2001: 11).

Što omogućava birokratsku korupciju? Iako "djelatnici javne uprave imaju daleko niže ovlasti od dužnosnika i političara ... njihovo im diskrecijsko pravo u provedbi mjera politike omogućuje da prihoduju privatnu rentu u vidu mita ili protuusluga dobivenih za usluge iz nadležnosti javne uprave" (Budak, 2006: 71). Stoga birokratska korupcija predstavlja "devijacije od principa indiferentnosti u primjenjivanju i provedbi mjera i zakona javnih službi, kao što su policija ili porezna uprava, zbog mita ili drugih pitanja, kao što su klijentelizam ili obiteljske veze" (Bratsis, 2011: 5). Time se građanima uskraćuje njihovo "zajamčeno im pravo na korištenje javnih usluga prema propisima koji vrijede za sve građane jednako", zaključuje Budak (2006: 71). Birokratska korupcija "...vodi selektivnom uključivanju onih ljudi koji plaćaju i progresivnom isključivanju svih ostalih" (Della Porta i Mény, 1997: 41-42).

Što se tiče iskorjenjivanja birokratske korupcije, taj je poduhvat lakši u usporedbi s istim nastojanjem kod političke korupcije, a postiže se "povećanim

moderna industrijska društva. Zbog toga je neformalizam za nju "adaptivni mehanizam" koji "nadoknađuje nedostatke formalnog sistema" (Lomnitz, 1988: 2).

nadzorom i primjerenim ustrojem javnih službi" (Budak, 2006: 71). Granovetter (2005: 162) smatra da je potrebno saznati "pod kojim uvjetima će ljudi koji drže pozicije javnog povjerenja smatrati da njihove privatne obaveze prema drugima nadilaze pravne ili političke mandate koji u principu trebaju voditi njihovo ponašanje". Iskorjenjivanje birokratske korupcije se u stvarnosti ne može odvojiti od iskorijenjivanja političke korupcije jer, kao što smo već rekli, ove dvije vrste korupcije idu ruku pod ruku. Della Porta i Mény (1997: 38) ističu da korumpirani političari, širenjem svojih usluga, nužno stječu suučesnike iz javne uprave koji "djeluju kao posrednici između političara i poduzetnika", čime se stvara "posrednička klasa, mješavina birokrata-političara, birokrata odanih političarima, trgovinskih-sindikatskih-političkih-javnih upravitelja...". Zbog toga nitko ne zna gdje završava politika, a gdje počinje javna uprava.

2.3.3. SISTEMSKA KORUPCIJA

Sistemska korupcija izdvaja se kao posebna vrsta korupcije²⁰ koja je toliko raširena da zahvaća sve sektore društva te dovodi do stanja kada ljudi počnu misliti da se bitka protiv korupcije više ne može dobiti (Šimac, 2004: 19). Kada govorimo o sistemskoj korupciji, onda mislimo na korupciju koja je toliko sveobuhvatna da su se "institucije, pravila i norme ponašanja već prilagodile na koruptivni način djelovanja" (Grey i Kaufmann, 1998: 8). U takvim državama birokrati slijede koruptivne primjere političara (Grey i Kaufmann, 1998: 8). Morris (2011: 4) teoretizira o sistemskoj korupciji navodeći Robinsona (1988), koji ju opisuje kao vrstu korupcije "duboko ukopanu i prevladavajuću u čitavom društvu", koja "obično uključuje pomno osmišljene mreže i lance ilegalnih isplata unutar vlade, često u korist nadređenih ili političke stranke". Sistemska korupcija je vrsta korupcije koja je prešla određeni prag rasprostranjenosti, nakon čega postaje iznimno teško učinkovito joj se suprotstaviti, iznosi Bađun (2007: 311), te dodaje da u takvim društvima i poštteni građani postaju korumpirani da bi opstali.

*"Percepcije građana o rasprostranjenosti korupcije u društvu
utječu na odluku o tome hoće li se uključiti u borbu protiv nje.*

²⁰ Neki autori govore i o institucionalnoj vrsti korupcije, koja se nalazi između individualne i sistemske vrste. O institucionalnoj korupciji govorimo ukoliko je korupcija prevladavajući način djelovanja unutar određene institucije, ali nije tipična za čitav društveni sistem.

Ako se 'svi' ponašaju na određeni način, veća je vjerojatnost da će i ostali prihvatiti takav model ponašanja. Ako većina ljudi unutar neke ustanove sudjeluje u korupciji, raste pritisak nad ostalima da se i oni tako ponašaju. ... Ono što je važno naglasiti jest to da poštene osobe, koje ovdje definiramo kao one kojima je stalo do javnog interesa, očekuju kako će drugi dijeliti s njima zabrinutost zbog korupcije i uključiti se u borbu protiv nje. Ako se to vjerovanje pokaže pogrešnim, onda građanin koji djeluje u javnu korist postane demoraliziran" (Bađun, 2007: 311).

Širenje korupcije na sistemsku razinu Amundsen (1995: 5) objašnjava svojstvom korupcije da teži kolektivizaciji – "Kako se korupcija širi, tako se povećava i njezino društveno prihvaćanje. Kada postoji generalno podrazumijevanje korupcijske klime, još će više ljudi vjerovati da je ona neizbježna i očekivana". Vesić (2008: 497) smatra da se korupcija raširi u "sve pore društva" i postane "sastavni dio načina poslovanja" zbog nekažnjavanja slučajeva korupcije, koje se događa onda kada je već i pravosudni sistem korumpiran tako da je podređen izvršnoj vlasti. U takvom, korumpiranom društvu zapravo i "nema bitne razlike, s obzirom na to koja je politička opcija u tom trenutku na vlasti" (Vesić, 2008: 497). S druge strane, stvara se nepovjerenje i prema samoj mogućnosti da novopridošlice na političkim položajima nisu korumpirane, jer "postoji pritisak na poštene službenike da postanu korumpirani" (Ahmad, 2002: 4-5). Kada je korupcija toliko raširena "u demokratskim, tržišno-orijentiranim ekonomijama", zapaža Tanzi (1998: 590), ne samo da ljudi počinju misliti da je taj problem postao nerješiv, već "postaje teže zastupati takvo ekonomsko i političko uređenje". Naime, građani, posebno oni u zemljama u tranziciji, doživljavaju veliko razočaranje i s tržišnom ekonomijom i s demokratskim procesima, za što je, zapravo, uvelike kriva široko raširena korupcija, zaključuje Tanzi (1998: 590). Na ovo upozorava i Kregar (1999: 94), koji kapitalizam u društvu prožetom korupcijom (koju označava kao "društveni nedostatak, manjak pretpostavki, društvenih normi i vrijednosti") naziva predatorskim²¹.

²¹ "Korupcija je suprotna temeljnim moralnim postulatima kapitalizma koji bogaćenje opravdavaju radom i iskušenjem životnog poziva, vlasništvo smatraju svetinjom i zaštitom privatne sfere, ali otuda i vršenje javnih službi nečim što ne pripada pojedincu kao osobi, već nositelju funkcije u ime svih drugih. Tko se funkcijom koristi za osobni probitak, ugrožava sam temelj struktura vlasti i ekonomije" (Kregar, 1999: 94).

Sistemska korupcija na makroekonomskoj razini dovodi do opće nestabilnosti, a na mikroekonomskoj razini gura poduzetnike prema neplaćanju poreza, što smanjuje porezne prihode državi, zbog čega pati rad javnih službi, ističe Šimac (2004: 10). "U takvim uvjetima gospodarstvo, od transparentnog i zakonitog, polako klizi prema 'sivoj ekonomiji', što sve skupa pogoduje 'kriminalnoj ekonomiji' i organiziranim mafijama" (Šimac, 2004: 10). Također, ističe Šimac, strane investicije, javne kao i privatne, u širokom luku izbjegavaju države u kojima je korupcija sistemska – u kojima je "postala način življenja i poslovanja" (2004: 10).

2.4. Oblici korupcije

Oblici korupcije pobliže opisuju u čemu se korupcija sastoji, odnosno koji su to korupcijski elementi u različitim ponašanjima i djelovanjima. Stoga se isti oblici korupcije mogu pronaći u različitim vrstama korupcije. Hartelius i Borgenhammar (2011: 10) upozoravaju na to da se korupcija može pojaviti u najrazličitijim oblicima, u rasponu od potpuno očitih slučajeva pa sve do suptilnijih oblika. U literaturi se mogu naći različiti principi podjele oblika korupcije, od kojih se može navesti poznata podjela oblika korupcije prema prihvaćanju javnosti. Ovu je podjelu razvio Arnold Heidenheimer, a prema njoj postoje 'bijeli', 'sivi' i 'crni' oblici korupcije. Heidenheimer je smatrao da 'bijelu' korupciju čine oni postupci i ponašanja koje toleriraju javnost i javni službenici; da 'sivu' korupciju čine oni postupci ili ponašanja koje osuđuju ili javnost ili javni službenici, ali između njih postoji neslaganje oko tog određenja; da 'crnu' korupciju čine oni postupci i ponašanja koje osuđuju javnost i javni službenici, a za koju u pravilu postoje pravne sankcije (Mény, 1997: 8; Šimac, 2004: 14; Aras, 2007: 28). Slijede neki najčešći oblici korupcije.

2.4.1. MITO

Mito je toliko raširen oblik korupcije da ga ljudi često izjednačavaju s korupcijom, tvrdi Morris (2011: 3). Ovaj autor mito definira kao tajnovito, "ilegalno plaćanje javnom službeniku u zamjenu za neku vrstu ... utjecaja" (Morris, 2011: 3). Amundsen (1999: 11) određuje mito kao "plaćanje određene sume, određenog postotka od ugovora, ili bilo koja druga usluga u novcu koji se plaća javnom službeniku zaduženom za sklapanje ugovora u ime države ili za distribuiranje beneficija

kompanijama ili pojedincima, poslovnjacima i klijentima". U svakom slučaju, može se reći da je mito oblik korupcije u kojem smjer utjecaja ide od društva prema državi, odnosno od privatnih građana ili tvrtki prema birokratima ili političarima (Granovetter, 2005: 153; Morris, 2011: 4). Iako se ovaj najprimitivniji oblik korupcije nalazi pri 'sitnoj' korupciji, on također može poprimiti i puno šire razmjere, upozorava Grubiša (2010: 74, 83). Pomoću mita se kupuju državni ugovori i prava na razne državne povlastice, izbjegava se plaćanje poreza, izbjegavaju se razne regulacije, utječe se na ishod sudskih procesa, utječe se na donošenje zakona i podzakonske regulative, skraćuje se vrijeme čekanja na odobrenja raznih dozvola, itd (Grey i Kaufmann, 1998: 7-8; Vesić, 2008: 497).

2.4.2. IZNUDA

Iznuda je oblik korupcije u kojem "javni službenik prijeti uporabom (ili zlouporabom) državne moći da bi naveo na plaćanje mita ... u zamjenu za legitimnu ili nelegitimnu uslugu (Morris, 2011: 3, 4). Morris (2011: 4) i Granovetter (2005: 153) smatraju da iznudu karakterizira smjer utjecaja korupcije (odnosno inicijative za korupciju) od države prema društvu (dok je kod mita, dakle, obrnut slučaj). Osim smjera utjecaja, kojeg u praksi nije uvijek tako jednostavno ustvrditi, za iznudu je karakteristična i uporaba prisile. Grubiša (2010: 85), recimo, ističe da je iznuda nezakonito i intencionalno dobivanje probitka, materijalnog ili ne-materijalnog, od druge osobe ili subjekta, nametanjem nelegalnog pritiska u obliku prijetnje ili zastrašivanja kako bi se prisililo druge na pružanje određenih koristi". I Amundsen (1999: 13) označava prisilu, nasilje i prijetnje korištenja sile kao karakteristične za iznudu, koja se može primijetiti i kod mafijaškog naplaćivanja 'usluge zaštite'. Iako je iznuda, kao i ucjena i mito, u osnovi koruptivna transakcija, razlika je u tome što je novac dobiven na više nasilan način i što je "razmjena usluga značajno nejednaka", smatra Amundsen (1999: 13).

2.4.3. POKROVITELJSTVO I KLIJENTELIZAM

Issacharoff (2010: 127) klijentelizam jednostavno određuje kao "odnos između pokrovitelja i klijenta u kojem se politička podrška (u glasovima, prisustvovanjima na skupovima, novcu) zamjenjuje za privilegiran pristup javnim dobrima". Lomnitz (1988:

4) ističe važnost upravo reciprociteta u odnosu pokrovitelja i klijenta, napominjući da je taj odnos asimetričan, jer se "koristi podređenima razmjenjuju za lojalnost i moć"²² (Lomnitz, 1988: 4, 7). "Pokrovitelj osigurava sigurnost radnog mjesta, političku protekciju te pruža oslonac u neočekivanim uvjetima potrebe u zamjenu za lojalnost, izraženu kroz osobnu posvećenost prema pokrovitelju u radu, političkoj podršci te ideološkom savezništvu" (Lomnitz, 1988: 6). Lomnitz ističe da se "(s)va neformalna razmjena, od svakodnevne kupovine do protekcijskog novca državi ili stranačkim službenicima, razvija (se) unutar osobnih mreža reciprociteta ili klijentelizma. Ali ove mreže funkcioniraju prema vrijednostima srodstva i prijateljstva" (Lomnitz, 1988: 12). Jasno je, dakle, da se ovdje radi o obliku korupcije koji uključuje političku razinu, što znači da su u nju uključeni i državni dužnosnici. Važno je za istaknuti da kod klijentelizma, što se tiče koristi od korupcije koju ima javna, odnosno državna strana, "fokus nije na bogaćenju pojedinog političara, već na zadržavanju političke pozicije, pod uvjetom da stranački političari dijele javne poslove ili posebne usluge u zamjenu za izbornu podršku" (Issacharoff, 2010: 128) – ako ostanu ili dođu u poziciju vlasti, naravno. Della Porta i Mény (1997: 36) klijentelizam i određuju upravo kao razmjenu usluga za izbornu podršku. Grubiša (2010: 84) tvrdi da je klijentelizam oblik korupcije koji je tako nazvan prema latinskoj riječi *cliens*, koja označava građanina pod zaštitom političkog pokrovitelja, kojemu u zamjenu daje svoj glas na izborima. S druge strane,

"pokroviteljstvo je poseban oblik političke korupcije, u kojoj patronus, pokrovitelj ili zaštitnik podržava svoje 'klijente' i daje im određene pozicije u društvu ... u odnosu prema njihovoj odanosti stranci ili stranačkom vodstvu, neovisno o njihovim stvarnim sposobnostima i često unatoč njihovoj nekompetenciji"
(Grubiša, 2010: 84).

2.4.4. NEPOTIZAM, KRONIZAM, FAVORITIZAM

²² "U biti, kako se povećavaju razlike u moći među partnerima razmjene, usluge moćnijeg partnera se više reciprociraju kroz demonstracije zahvalnosti i lojalnosti. Kao da su pomanjkanja u balansu reciprociteta na strani manje moćnog partnera nadoknadiiva kroz lojalnost. U stvari, tada moć pretvara nejednakost u podređenost. Moćniji partner postaje pokrovitelj, a onaj manje moćan postaje klijent" (Lomnitz, 1988: 6).

Hartelius i Borgenhammar (2011: 10) nepotizam i kronizam sažeto određuju kao nepropisno favoriziranje nečije obitelji – nepotizam, odnosno prijatelja – kronizam, od strane državnih službenika pri dodjeli društvenih pozicija. Za Grubišu (2010: 84) nepotizam i kronizam predstavljaju sofisticirane oblike političke korupcije jer kod njih korupcijska "transakcija nije vidljiva, niti je lako zamjetljiva, te čak ne može biti kvantificirana". Matić (2008: 152) uočava da je u društvima s političkom korupcijom "redovita pojava poslije svakih parlamentarnih izbora otpuštanje ili pomicanje kadrova koje se za razliku od uređenih demokracija ne zaustavlja na unaprijed dogovorenoj kvoti dužnosnika, nego se smjena i pomicanje djelatnika obavlja prema političkim potrebama²³ nove garniture...".

Neki autori umjesto nepotizma koriste pojam favoritizma. Amundsen (1999: 14) tako ističe da je favoritizam iskorištavanje političke moći u obliku "privatizirane i jako pristrane distribucije državnih resursa ... prijateljima i rodbini, bez obzira na zasluge". Amundsen tvrdi da je ovdje riječ o "normalnoj ljudskoj sklonosti favoriziranju prijatelja, obitelji, bližnjih i onima kojima se vjeruje", no to ne znači da favoritizam ne predstavlja "pravni i proceduralni problem, ali također i problem manjkavih kvalifikacija, nedostajućih vještina i neefikasnosti" (1999: 14, 15).

2.4.5. PRIJEVARA I PRONEVJERA JAVNIH FONDOVA

Prijevarena je pojam koji obuhvaća pronevjeru, a označava oblik korupcije javnog sektora koji uključuje korištenje laži i obmana za osobno ili kolektivno bogaćenje, a na štetu po državne resurse (Amundsen, 1999: 12). Morris (2011: 3) ističe da prijevarena predstavlja "često kompleksne i imaginativne sheme orkestrirane od strane javnih službenika za prisvajanje javnih fondova, često u suradnji sa civilima". Na istome mjestu Morris navodi i neke primjere prijevare, pa tako spominje uspostavu lažnih kompanija, navođenje nepostojećih radnika da bi se prisvojile njihove plaće, previsoko naplaćivanje vladi pri sklapanju državnih ugovora, itd.

Pronevjera je, što se tiče javnog sektora, krađa javnih resursa institucije od strane javnih službenika zaposlenih u toj instituciji – ona označava situaciju kada zaposlenik krade resurse kojima bi, u ime države, trebao upravljati za opću korist

²³ "Kriterij 'političkih potreba' uključuje rodbinu, prijatelje ili osobe iz iste stranke kojima se bez obzira na obrazovanje i prijašnje iskustvo dodjeljuju postojeća ili se jednostavno izmisle nova radna mjesta..." (Matić, 2008: 152).

(Amundsen, 1999: 11). "Pronevjera se stoga predstavlja kao krađa, jer ne uključuje direktno 'civilnu' stranu" (Amundsen, 1999: 11).

2.4.6. OSTALI OBLICI KORUPCIJE

Spomenut ćemo još nekoliko oblika korupcije. Jedan od njih je i trgovina utjecajem, pri čemu Grubiša (2010: 85) pojašnjava da je zapravo riječ o razmjeni političkog utjecaja i, uz to, o "najneuhvatljivijem" obliku korupcijske transakcije. Trgovina utjecajem je "ilegalna praksa kojom se koristi nečiji utjecaj u vladi ili u javnim poslovima, ili se koriste veze sa članovima vlade kako bi se priskrbile usluge ili povlašteni tretman za nekoga drugog, tko obično nije povezan sa konačnom isplatom, odnosno sa materijalnom kompenzacijom" (Grubiša, 2010: 85). Za neke autore (Letunić, 2011: 190; Morris, 2011: 3) netransparentnost financiranja u politici i različiti nelegalni oblici financiranja izbornih kampanja također predstavljaju oblike korupcije. Poklon također može predstavljati oblik korupcije. Grubiša smatra da je "...*poklon* ili nezaslužena dobit jednostrana transakcija izvršena s očekivanjem protuusluge unutar moći primaoca ili njegovog boljeg djelovanja, ili je nagrada za prethodno izvršenu uslugu unutar okvira nečije javne dužnosti ili posebnih diskrecijskih prava..." (Grubiša, 2010: 83).

Sukob interesa, odnosno "miješanje javnoga i privatnog interesa obnašanjem jedne ili dvije dužnosti ili funkcije" (Grubiša, 2010: 85), Đurđević i suradnici nazivaju "predvorjem korupcije", jer tek "nepovoljan ishod sukoba interesa u kojem dužnosnik svoj privatni interes pretpostavi javnom interesu obnašanja svoje dužnosti može značiti jedan od javnih oblika korupcije"²⁴ (Đurđević et al., 2011: 2).

2.5. Korupcija kao društveni fenomen

Korupcija nije uobičajeni fenomen sociološkog proučavanja. U sociologiji je ovaj fenomen toliko marginaliziran da "niti jedan značajan sociološki udžbenik u svoj indeks pojmova ne uključuje korupciju" (Božić i Kuti, 2012, 205). No, korupcija nije

²⁴ "Dužnosnici koji ga nisu u stanju prepoznati, vrlo lako mogu prijeći granicu dopuštenog i pretpostaviti svoj privatni interes ili interes povezanih osoba javnom interesu. S obzirom da je suština obnašanja javnih poslova dužnosnika služenje općem dobru, oni su dužni (otuda i pojam 'dužnosnik') jednako postupati prema svim građanima koji su korisnici njihovih usluga" (Đurđević et al., 2011: 2).

isključivo individualni "problem nepoštenog pojedinca", niti su jedina objašnjenja za pojavu korupcije "pohlepa i osobna potkupljivost", kako to ističu Haller i Shore (2005: 2). Naprotiv, korupcija je primarno društveni fenomen. Ona se pojavljuje i širi ovisno o društvenom kontekstu. Amundsen (1995: 5) uočava da se širenjem korupcije povećava njezino društveno prihvaćanje: "kada postoji generalno podrazumijevanje korupcijske klime, još će i više ljudi vjerovati da je ona neizbježna i očekivana". Kada korupcija prijeđe određeni prag teško ju je zaustaviti, jer nad poštenima raste pritisak da i sami postanu korumpirani ukoliko žele opstati, objašnjava Bađun (2007: 311). S ovim se slažu i Della Porta i Mény (1997: 36), dodajući da "širenje korupcije smanjuje njezinu cijenu, smanjujući i osjećaj krivnje i gubitak reputacije te povećavajući, s druge strane, šanse za pronalazak partnera za korumpirane razmjenske dogovore". You i Khagram (2005: 9) uočavaju da ukoliko "...su okruženi korupcijom ili ako doživljavaju da jesu, ljudi mogu prihvatiti te čak i sudjelovati u korupciji usprkos svojim vrijednostima. Prema istraživanjima, ljudi opravdavaju svoje koruptivno ponašanje time što tvrde da je korupcija sveprisutna". Vesić (2008: 497) također tvrdi da, unatoč načelnoj osudi korupcije, "postoji znatna spremnost građana, u nastojanju da riješe svoje probleme, za sudjelovanjem u korupciji". Ahmad (2002: 5) tvrdi da korupcija ima tendenciju vlastitom održavanju iz razloga što će "korumpirano društvo vjerojatno stvoriti okruženje u kojemu se novopridošlice također tretiraju kao da su korumpirani"²⁵.

U posljednje vrijeme ipak raste broj socioloških studija o korupciji (Božić i Kutli, 2012, 205). "Problem korupcije je društveno iznimno važan ... jer je indikator socijalnih poremećaja, anomalije, društvene nepravde, lošeg zakonskog okvira, manjka društvene kontrole, civilnoga društva i sl..." (Polšek, 1999: 443-444). S druge strane korupcija je "sociološki nevjerojatno zanimljiv problem" jer se "opire jednostavnim generalizacijama" koje pokušavaju objasniti "kauzalni lanac stvaranja i održanja korupcije"²⁶ (Polšek, 1999: 443- 444). Sociolozi se temom korupcije mogu baviti polazeći od različitih uporišta, promatrajući različite aspekte ovog fenomena. Pri tome se mogu koristiti brojnim sociološkim konceptima i pojmovima.

²⁵ "Stoga, slaba kolektivna reputacija prijašnje korumpirane vlade djelomično određuje buduću korupciju" (Ahmad 2002: 5).

²⁶ Polšek (1999: 444) se pita treba li za korupciju upotrijebiti "Maussov i Gurwitshev pojam '**totalne društvene činjenice**', naime pojave koja reflektira i u sebi sadrži brojne društvene odnose: pravne, ekonomske, socijalne (u užem smislu riječi), a isto tako možda nije suvišno razmisliti ni o "metafizičkim" pitanjima, poput pitanja je li korupcija bitan dio ljudske prirode".

Društvene vrijednosti su etablirani predmet sociološkog proučavanja. One se mijenjaju i ovisno o razini korupcije u društvu, a vrijedi i obratni utjecaj. Matić (2003) ističe da je vrijednosni konsenzus temelj društvene stabilnosti i integracije, jer zajedničke vrijednosti dovode do zajedničkih identiteta i zajedničkih ciljeva, što sve dovodi do suradnje. Društvene vrijednosti uvjetuju norme, koje pak određuju poželjna ponašanja po ulogama, a same uloge su za Matića (2003: 37) "poluge s pomoću kojih se vrijednosti i ciljevi pretvaraju u djelovanje". Stoga tvrdi da je "...od najopćenitije razine središnjeg sustava vrijednosti, do najspecifičnijeg normativnog ponašanja, društveni sustav prožet zajedničkim vrijednostima", koje stoga tvore "osnovicu društvenog poretka" (Matić, 2003: 37). Granovetter (2005: 166) smatra da kada društvo određeno "ponašanje definira kao 'koruptivno', to za sobom neizostavno povlači sud o tome koje je ponašanje legitimno i primjereno", čime se reproducira normativna struktura društva. Na tragu ovoga, Lowell (2005: 72) smatra da, ukoliko uopće govorimo o korupciji, tada se "pretpostavlja da ulogu javnog službenika razumiju i građani i sami javni službenici" – što ne mora biti slučaj u tranzicijskim državama, u "kojima pravno-racionalni oblici autoriteta nisu prevladavajući". Lomnitz (1988: 3) smatra da sukob "između formalnih i neformalnih dužnosti i obaveza nije samo sukob između zajednice i pojedinca, između javnog dobra i privatnog interesa", već da je to i sukob različitih ideologija, "od kojih je svaka priznata te polaže prava na lojalnost kod pojedinca". Naime, "(p)ojedini službenik koji brani i provodi sistem te koji stvara njegove zakone i kontrole je u isto vrijeme član mreže primarnih, kulturno uvjetovanih lojalnih odnosa koji uključuju obitelj i prijatelje" (Lomnitz, 1988: 3). Lomnitz (1988: 13) stoga tvrdi da postoji dvostruki standard moralnosti, jer pojedinac može prevariti (formalni) sistem, "ali postoje pravila časti i striktni kodeks odgovornog djelovanja koji dominira odnosom između rodbine, prijatelja i partnera u neformalnim aktivnostima. Prekršitelji se isključuju i ne mogu očekivati daljnji pristup neformalnim uslugama".

Sandholtz i Gray (2003: 764) pojašnjavaju da su "(p)ravila (ili norme) izjave koje određuju standarde ponašanja", da ona određuju svako društvo i društvene uloge svojim "konstitutivnim i regulativnim funkcijama", zbog čega su "nezamjenjiva za ljudsku interakciju na bilo kojoj razini". Ovi autori ističu (2003: 762) da su "akteri motivirani i željom za poboljšanjem vlastitog blagostanja, ali i željom za djelovanjem na primjerene, ispravne načine". Dok prva želja uključuje ekonomsku racionalnost, druga želja uključuje racionalnost usklađenu prema društvenim normama: "(u) normativnoj racionalnosti, akteri određuju prikladno ponašanje u odnosu na određenu

situaciju, njihovu ulogu, te na relevantna pravila" (Sandholtz i Gray, 2003: 762). Autori zaključuju da su ova dva oblika racionalnosti komplementarna, a ne isključiva, odnosno da "ljudi konstantno i rutinski donose odluke o korisnosti i o normama, te da uzimaju u obzir i jedno i drugo pri donošenju odluka"²⁷ (Sandholtz i Gray, 2003: 763).

Anomija je sociološki koncept i društveni fenomen kojeg je uveo Emile Durkheim. Ona također može biti povezana s korupcijom, ako ljudi počnu vjerovati da je korupcija postala neiskorjenjiva. Korupcija predstavlja fenomen kod kojega su vlastite potrebe smještene iznad potreba drugih, odnosno iznad društvenih potreba. S druge strane Matić tvrdi kako Durkheim naglašava da "svako društveno ... (i) gospodarsko djelovanje, mora biti prožeto idejama i potrebama različitim od pojedinačnih ideja i potreba" (2003: 64). Ovaj autor (Matić, 2003: 183-184) smatra da korupcija predstavlja opasnost za društveni moral jer "(o)sjećaj neugodnosti, čak gađenja, prema sustavu korupcije, kad se ne poštuje etički minimum, lako se pretvara u apatiju, cinizam te osobnu izolaciju i pasivnost". Društveni je moral pak potreban jer je on 'regulacijska sila' koja ograničava društvene strasti i potrebe kako bi one bile usklađene "s dostupnim sredstvima za njihovo ispunjenje", a kada "izostane regulacija potreba i aspiracija u normativnoj društvenoj strukturi, nastupa poremećenost – anomija" (Matić, 2003: 101-102). Matić, dakle, anomiju definira kao odsutnost društvenih normi (2003: 64), odnosno kao "nepostojanje djelotvorne društvene regulacije, što na individualnoj razini rezultira neizvjesnošću, na koju pojedinac odgovara društveno neprilagođenim ponašanjem" (2003: 101). Drugim riječima, "(a)nomija je obilježje društvene strukture u kojoj zakoni, norme, moral, običaji, ne djeluju kao regulacijski element, što povećava vjerojatnost individualnog nesnalaženja i neizvjesnosti koja se manifestira kao društvena devijantnost" (Matić, 2003: 101).

"Prvi konkretan učinak korupcije na neko društvo trajno je produbljivanje moralne erozije na institucionalnoj razini, tj. daljnje progresivno unošenje nereda i neizvjesnosti u očekivanja koja članovi društva imaju prema institucijama te odgovora i usluga koje dobivaju zauzvrat. Potom slijedi legitimacija bezakonja i to najprije kao alternativnoga, a ubrzo i kao

²⁷ Također, ovi autori ističu postojanje međunarodnih normi koje "osuđuju korupciju ne samo isticanjem njezinih troškova već i ustanovljavanjem toga da je ona pogrešna" (Sandholtz i Gray, 2003: 764).

poželjnog puta prema ostvarivanju društvenih ciljeva" (Matić, 2008: 150).

Gore spomenuta, devijantnost je također sociološka tema, a korupciju se može promatrati i kao oblik devijantnosti. "Devijantnim možemo nazvati svako djelovanje ... koje odstupa od normi i vrijednosti prihvaćenih u nekoj vrsti zajedništva ili društvenosti" (Matić, 2003: 65). Takvo je ponašanje potrebno sankcionirati kako se ne bi ponavljalo i uzelo maha. "Ako pojedinačne devijantne pojave nisu institucionalno spriječene i sankcionirane, a neki od devijantnih aktera postaju institucionalno zaštićeni, pa i promovirani, građani gube povjerenje u djelotvornost društvenih institucija i poštenje upravljačkih elita" (Matić, 2003: 8).²⁸ Stoga uz korupciju kao devijantnu pojavu možemo vezati i koncept socijalne kontrole²⁹, koji kroz sankcioniranje korupcije predstavlja nastojanje da se u društvu održe određene vrijednosti i norme s kojima je korupcija nespojiva.

Uslijed širenja korupcije dolazi, dakle, do gubitka povjerenja građana u djelotvornost društvenih institucija i u poštenje upravljačkih elita. Može se reći da dolazi do opadanja društvenog kapitala, koncepta koji je u sociologiju uveo James S. Coleman, te ga definirao kao "ljudsku sposobnost za kooperacijom u postizanju zajedničkog cilja" (Svendsen, 2003: 2). Kooperacija ove vrste je dobrovoljna i predstavlja "neformalnu instituciju bez pisanih pravila" (Svendsen, 2003: 2). Svendsen ističe pozitivan utjecaj društvenog kapitala tvrdnjom da je "skupina čiji članovi imaju povjerenja jedni u druge sposobna ostvariti veći ekonomski razvoj nego slična skupina bez povjerenja" (2003: 4). Opadanje društvenog kapitala je loše za društvo jer time ono gubi jedan dio razvojnog potencijala koji se nalazi u dobrovoljnoj kooperaciji, solidarnosti, poštovanju zajedničkih normi i povjerenju među ljudima, zbog čega društveni kapital možemo smatrati i kao resurs (Štulhofer, 2004: 157). Povjerenje je blisko povezano s korupcijom, koja se može shvatiti kao kršenje pravila, ističe Svendsen (2003: 6). "Ako se isplati kršiti pravila, teško je izgraditi povjerenje, a visoka razina transakcijskih troškova na tržištu *neće* dovesti do značajnih koristi, jer će agenti trebati više formalnih ugovora" (Svendsen, 2003: 6). S druge strane, ako se pravila ne

²⁸ U radu će se pokazati da, između ostalog, korupcija dovodi upravo do ovih posljedica.

²⁹ "Socijalna kontrola jest proces kojim članovi grupe daju podršku poželjnim oblicima djelovanja i obeshrabruju nepoželjne oblike djelovanja, a obuhvaća mnoštvo raznolikih mehanizama, postupaka, sredstava, tj. pozitivnih i negativnih sankcija (svaka reakcija druge osobe, grupe ili ustanove, kojom se potiče i održava sklonost normama). Društveno djelovanje i ponašanje, sukladno prihvaćenim normama, popraćeno je pozitivnim sankcijama (nagradama), a kršenje zadanih normi i neprihvatljivo obavljanje vlastite uloge izaziva negativne sankcije (kazne)" (Matić, 2003: 60).

isplati kršiti (odnosno, ako se korupcija ne isplati) zbog provedbe efikasnih sankcija u nekorumpiranom sistemu, tada će obje strane "prilagoditi svoje ponašanje i, ponavljanjem susreta, izgraditi povjerenje. S vremenom će visoka razina povjerenja i niski troškovi transakcije na tržištu dovesti do značajnih koristi..." (Svendsen, 2003: 6).³⁰

Društveni status (također sociološka kategorija) strana uključenih u korupciju (najčešće su to državni službenici i privatni ekonomski akteri) ima utjecaj na smjer procesa koruptivne razmjene³¹, tvrde Lomnitz (1988) i Granovetter (2005). Naime, Lomnitz (1998: 3) smatra da je "(p)rihvatanje mita potvrda društvene podređenosti, kao što je to prihvatanje napojnice ili poklona". Ipak, "to ne znači da se podmićivanje ne može dogoditi između ravnopravnih strana ili proizaći iz onih društveno inferiornijih prema društveno superiornijima", ali to nije tipično te je znatno kompleksnije³² (Granovetter, 2005: 158). Društveni status ima utjecaj i na iznudu kao koruptivni oblik. "Dok će s jedne strane biznismenu nižeg statusa državni službenik višeg statusa odbiti ponuđeni mito, s druge će strane bez problema uzeti isplatu ako ju je iznudio" (Granovetter, 2005: 160). Razlog ovome je "što je transakcija u skladu, a ne u suprotnosti, sa smjerom statusne razlike" (Granovetter, 2005: 160).

"Ovdje je pouka u tome da konfiguracija razlika društvenih mreža i društvenog statusa između onih koji trebaju usluge i onih koji su u poziciji da im ih pruže u ekonomiji može snažno oblikovati modalitete, troškove te vjerojatnost da će takve usluge biti pružene. Proučavanje takvih procesa u nedostatku razumijevanja ovih sila propušta jednu od najvažnijih kauzalnih odrednica" (Granovetter, 2005: 160).

³⁰ "Generalno, korumpirane zemlje s najnižim razinama povjerenja ... također imaju niže razine bruto domaćeg proizvoda" (Svendsen, 2003: 15).

³¹ Granovetter (2005: 157) napominje da različiti uzorci ovih odnosa variraju ovisno o povijesnim i političkim okolnostima. Ovisno o tim okolnostima, državni službenici mogu imati viši ili niži društveni status u odnosu na privatne aktere.

³² Lomnitz (1998: 5) daje primjer razmjene između strana jednakih društvenih statusa navodeći Meksiko, u kojem je takva razmjena društveno nepoželjna, ali se ona ipak može odviti kroz posrednika koje se naziva *coyote*, koji služi tome da se izbjegne osobni susret i moguće neugodnosti. Granovetter (2005: 158-159) daje drugi primjer, navodeći Kinu kao državu u kojoj državni službenici imaju viši socijalni status od privatnih aktera, što im otežava podmićivanje. Stoga se privatni akteri okreću "davanju poklona, priređivanju domjenaka, zabavama i uslugama" kako bi podmitili državne službenike, jer bi jednostavna novčana isplata bila netaktična te bi bila smatrana uvredom.

Uz društveni status može se vezati i pojam moći, koja također ima utjecaj na koruptivne odnose. Kod političke korupcije, na primjer, politički patroni zbog svojeg položaja imaju moć koruptivno osigurati svojim klijentima poslove, ali i moć da ih uklone zbog korupcije, "što je efikasan način osiguravanja osobne lojalnosti i podređenosti" (Amundsen, 1999: 24). Državni službenici i djelatnici javne uprave imaju diskriminacijsku moć³³ koju im donosi njihov položaj. Još jedan primjer toga kako moć ima utjecaj na koruptivne odnose donosi Bađun (2007: 310-311), koja navodi da je korupciju teško otkriti javnosti zbog "međusobnog pokrivanja leđa", ali i zbog toga što "korumpirani i moćni prijete jedni drugima otkrivanjem kompromitirajućeg materijala, a gotovo nitko nije 'čist'. Osim ucjene, moguće su i prijetnje, fizičko nasilje, čak i ubojstva. Svaki se odmetnički član mora bojati jake odmazde jer 'vrana vrani oči ne kopa". Ahmad (2002: 4-5) ističe da zbog korupcije može doći do pojava tvrtki koje imaju moć na razini monopola na tržištu, zbog čega im je u interesu nastaviti s podmićivanjem kako bi zadržale takav svoj status.

3. ODREĐIVANJE STATUSA SIGURNOSNE PRIJETNJE

U ovom radu razmatra se mogućnost određivanja statusa prijetnje nacionalnoj sigurnosti za političku korupciju. Jer takav bi status³⁴ značio davanje najvišeg prioriteta i najozbiljnije posvećenosti rješavanju ove negativne društvene pojave, što bi mogla biti presudna stvar za uspješnost u borbi protiv nje. Iz razloga što nije svaka negativna društvena pojava ujedno i prijetnja nacionalnoj sigurnosti, valjalo je odrediti kriterije za procjenu ozbiljnosti prijetnje koju predstavlja korupcija.³⁵ Takve kriterije nude pripadnici Kopenhaške škole, zbog čega je ovom poglavlju ukratko opisano njihovo učenje. Prije toga je definiran pojam nacionalne sigurnosti te su ukratko opisane sigurnosne studije, jer se unutar njih pojavila Kopenhaška škola.

³³ Više o diskriminacijskoj moći - vidjeti fusnotu broj 4 u poglavlju 2.1. *Definicije korupcije*.

³⁴ Buzan i suradnici (1998) upozoravaju na to da je posljedica određivanja sigurnosnog značaja nekom pitanju pomicanje toga pitanja iznad svakodnevne politike, u kojoj više ne vrijede standardna pravila, nego se možda poduzimaju i izvanredne mjere – a sve da bi se riješila egzistencijalna prijetnja.

³⁵ "Ako su kriteriji, po kojima se neka prijetnja svrstava među ugrožavajuće za nacionalnu sigurnost preniski, to može imati negativne posljedice, koje se lako smatraju paranojom, nesmotrenim trošenjem resursa, agresivnom politikom i ozbiljnim posljedicama unutarnje politike. Previsoki kriteriji mogu imati za posljedicu nespremnost u slučaju ozbiljne prijetnje" (Tatalović i Bilandžić, 2005: 128).

3.1. Nacionalna sigurnost

Kada govorimo o sigurnosti, možemo reći da je ona "istodobno i interes i cilj i vrijednost, kao i stanje te svjesno htijenje odnosno djelatnost kako pojedinca tako i njegove društvene zajednice, nacije, države i međunarodnog poretka" (Tatalović i Bilandžić, 2005: 27).

"Sigurnost ... obuhvaća vrlo različite stvari: skup tehničkih mjera i postupaka u nekom tehnološkom procesu ili sličnoj ljudskoj djelatnosti; poštovanje pravnih normi, pravnu dosljednost i vladavinu prava; osiguranje stabilnih uvjeta i perspektive za zadovoljavanje egzistencijalnih potreba stanovništva; osjećaj samopouzdanja i integriteta osobnosti; opstanak, integritet i razvoj država i tako dalje" (Tatalović i Bilandžić, 2005: 8).

Što se nacionalne sigurnosti tiče, Tatalović i Bilandžić (2005: 10) zaključuju da se ona odnosi na "(p)roučavanje sigurnosti na razini nacionalne države ... koje se koncentrira na probleme sigurnosti, blagostanja i opstanka pojedine države". Osim "stanj(a) nacionalne sigurnosti", nastavljaju autori, nacionalna sigurnost podrazumijeva i "organizirano djelovanje države i društva usmjereno u cilju osiguranja opstanka, razvoja i egzistencije pojedinca, društva i države odnosno njihovog osiguranja od svih izvora ugrožavanja u suvremenom svijetu, s druge strane" (2005: 32).

"Nacionalna sigurnost treba osigurati stanje u kojem će biti osigurana sloboda države i društva, teritorijalni integritet i suverenitet države u okvirima međunarodno prihvaćenih aranžmana, ljudske slobode i prava građana, politička i socijalna stabilnost društva i države, stabilan ekonomski razvoj i funkcioniranje pravne države, stabilan javni poredak i osobna sigurnost građana te zdravi i stabilni ekološki uvjeti" (Tatalović i Bilandžić, 2005: 32).

3.2. Razvoj discipline sigurnosnih studija

Tatalović i Bilandžić (2005: 4-10) iznose da su sigurnosne studije disciplina koja, razvijena još u drugoj polovini 20. stoljeća, ima za cilj očuvanje mira u međunarodnoj zajednici. Tradicionalno se, objašnjavaju autori, unutar sigurnosnih studija proučavala sigurnost države od vojnih prijetnji s obzirom na svjetski poredak, a kao odgovor nudile su se strategije povećavanja vlastite vojne moći s ciljem držanja koraka u međunarodnim odnosima sila. Tradicionalno gledište je stoga državno-centrično i predstavlja realističku poziciju. Time je, prema tradicionalnom pristupu sigurnosnih studija, država referentni objekt sigurnosti koji se treba zaštititi od vanjskih vojnih prijetnji (Collins, 2010: 16). Međutim, s vremenom su se počele uočavati i neke nove sigurnosne prijetnje za državu, a tradicionalno shvaćanje koncepta sigurnosti je, uslijed sve kompleksnijih međunarodnih odnosa, postalo preusko (Šulović, 2010: 1). U zadnjoj četvrtini 20. stoljeća, tvrde Tatalović i Bilandžić (2005: 4-5), koncept sigurnosti "više nije fokusiran na državu, već uključuje i pojedince i svjetsku zajednicu. Koncept, također, nije više orijentiran na očuvanje *statusa quo*. U modernim uvjetima sigurnost, isto tako, više nije sinonim za vojnu problematiku, već je usmjerena i na druge izvore i oblike ugrožavanja" (Tatalović i Bilandžić, 2005: 4-5). Zato danas postoje "dva pravca sigurnosnih studija, onaj novi kojeg čine proširivači i stari vojni, državno-orijentirani pravac tradicionalista" (Buzan et al., 1998: 1).

Mutimer (2010: 77) tvrdi da su nove ideje unutar sigurnosnih studija konačno kulminirale 1994. na Sveučilištu York u Torontu, gdje je održana konferencija pod nazivom: *'Strategije u sukobu: Kritički pristup sigurnosnim studijama'*. Na toj se konferenciji počelo diskutirati o 'kritičkim sigurnosnim studijama', a kao rezultat konferencije Keith Krause i Michael C. Williams napisali su knjigu *'Kritičke sigurnosne studije: Koncepti i slučajevi'*, u kojoj su preispitali poimanje referentnog objekta sigurnosti i prijenje sigurnosti (Mutimer, 2010). Jer, što je sa sigurnosti ljudi, odnosno sa sigurnosti njihovih zajednica? Ako je država jedini referentni objekt sigurnosti, onda su ljudi zaštićeni samo u onoj mjeri u kojoj je zaštićena država, i to samo od prijetnji koje dolaze izvana, primjećuje Mutimer (2010). Kritičke sigurnosne studije bi, stoga, trebale "preispitivati referentni objekt sigurnosti, ... promišljati o sigurnosti kao o nečem širem od same vojne sigurnosti, ... te promijeniti način na koji se sigurnost proučava, budući da je objektivnost koju su pretpostavljali tradicionalni pristupi neodrživa"

(Mutimer, 2010: 79). Važno je napomenuti da kritičke sigurnosne studije nisu jedinstvena teorijska perspektiva, već su kritička orijentacija u promatranju sigurnosti (Mutimer, 2010). Razvoj ove kritičke orijentacije unutar sigurnosnih studija predstavlja suvremena poimanja sigurnosti koja obuhvaćaju sve sadržaje unutar države i međudržavne odnose, te ih tretiraju kao jednako važne (Tatalović i Bilandžić, 2005: 44). Taj razvoj znači i "promjenu sadržaja sigurnosne politike suvremenih država u smislu sve veće uloge nevojnih sredstava i mehanizama u sigurnosnim djelatnostima" (Tatalović i Bilandžić, 2005: 44). Zbog toga suvremene sigurnosne studije danas predstavljaju središnji znanstveno-istraživački okvir pojma sigurnosti (Tatalović i Bilandžić, 2005: 10). Osim kritičkih sigurnosnih studija, kao proširivatelji i suvremeni predstavnici sigurnosnih studija pojavljuju se i autori Kopenhaške škole, čiji će kriteriji pri određivanju sigurnosnih prijetnji poslužiti kao teorijski okvir ovoga rada.

3.3. Kopenhaška škola

Kopenhaška škola, koja je skupni naziv za teorije iz područja sigurnosnih studija, razvijena je krajem Hladnog rata na Institutu za istraživanje rata i mira (eng. *Conflict and Peace Research Institute – COPRI*) u Kopenhagenu (Emmers, 2010: 134). Ova je škola postala dio šireg kretanja suvremenih promišljanja koncepata sigurnosti unutar sigurnosnih studija, a njezini su najznačajniji pripadnici Barry Buzan, Ole Wæver i Jaap de Wilde (Emmers, 2010: 134). Upravo su ova tri autora 1998. godine napisala knjigu *Sigurnost: Novi okvir za analizu*. Radi se o ključnoj knjizi ove škole, u kojoj su Buzan i suradnici predstavili novi teorijski okvir za analizu sigurnosti (Emmers, 2010: 134). Za pripadnike ove škole pojam sigurnosti odnosi se na "preživljavanje pri suočavanju sa egzistencijalnim prijetnjama" (Buzan et al., 1998: 27). Kada se nekom pitanju odredi sigurnosni značaj to za posljedicu ima pomicanje toga pitanja iznad svakodnevne politike, u kojoj više ne vrijede standardna pravila, nego se možda poduzimaju i izvanredne mjere kako bi se riješila egzistencijalna prijetnja (Buzan et al., 1998: 21-26).

No, što je to egzistencijalna prijetnja? Da bi se uopće moglo govoriti o sigurnosnom značaju, prijetnja referentnom objektu mora biti predstavljena kao egzistencijalna – inače bi postojala opasnost da "sve stvari koje vidimo kao problem bez razmišljanja klasificiramo kao sigurnosni problem" (Buzan et al., 1998: 195). Bitno polazište od kojeg Buzan i suradnici (1998: 29-33, 40, 57) kreću jest ukazivanje na to da

pitanja sigurnosti nisu objektivno zadane činjenice – bilo koje sigurnosno pitanje nije takvo da bi samo po sebi bilo jasno da ga se treba tretirati na sigurnosnoj razini. Sigurnosno se pitanje određuje intersubjektivnim procesom, odnosno društvenom konstrukcijom. To znači da sigurnost kao kvalitativnu značajku određenog pitanja ne određuju izolirani pojedinci ili skupine, već društvo putem intersubjektivne interakcije. Pri tome, ističu autori, nije bitno postoji li zaista stvarna egzistencijalna prijetnja zbog koje određeno pitanje dobiva sigurnosni značaj, već je bitno da je to pitanje u društvu predstavljeno i prihvaćeno kao egzistencijalna prijetnja – zbog toga ono dobiva sigurnosni značaj³⁶. Ne postoji, prema učenju Kopenhaške škole, drugi način za određivanje toga koje su prijetnje egzistencijalne, a koje to nisu – publika (odnosno društveni kolektiv) je tome jedini sudac. U ovome se očituje kolektivni konstruktivizam Kopenhaške škole.

3.3.1. SEKURITIZACIJA

Sekuritizacija je možda i ključni koncept Kopenhaške škole. Proces sekuritizacije predstavlja određivanje sigurnosnog značaja određenom pitanju. Emmers (2010: 139) ističe da se značaj i uporaba uspješno provedene sekuritizacije očituju u isticanju hitnosti određenog problema, zatim u pružanju dodatne političke potpore u smislu dodjeljivanja i stavljanja na raspolaganje većih sredstava i resursa, te u odobravanju izvanrednih mjera, a sve kako bi se što prije i što uspješnije riješila određena egzistencijalna prijetnja.

"Temeljeno na čistoj ideji prirode sigurnosti, sekuritizacijska istraživanja ciljaju dobivanju sve točnijeg razumijevanja toga tko sekuritizira, na temelju kojih problema (prijetnji) za koga (referentni objekti), zašto, sa kojim rezultatima, i, ne manje važno, pod kojim uvjetima (npr., kako znamo da je sekuritizacija uspješna)" (Buzan et al., 1998: 32).

³⁶ "Nije lako suditi sekuritizaciju određenog problema prema tome je li taj problem 'stvarno' prijetnja; to bi zahtijevalo objektivnu mjeru sigurnosti koju nijedna sigurnosna teorija još nije pružila" (Buzan et al., 1998: 30).

Proces sekuritizacije Buzan i suradnici (1998: 23-24) opisuju kao ekstremizaciju politizacije:

"U teoriji, bilo koji javni problem može se smjestiti u spektar koji obuhvaća sve od nopolitiziranog (što znači da se država ne bavi njime i ni na koji drugi način to nije stvar javne diskusije i odluke) kroz politizirano (što znači da je taj određeni problem dio javnih mjera, da zahtjeva vladine odluke i usmjeravanje resursa ili, što je rjeđe, neke druge oblike zajedničkog upravljanja) do sekuritiziranog (što znači da je problem predstavljen kao egzistencijalna prijetnja, da zahtjeva hitne mjere te da opravdava akcije koje se nalaze izvan normalnih okvira političke procedure). U principu, smještanje problema na ovaj spektar je otvoreno: Ovisi o okolnostima, bilo koje pitanje može završiti na bilo kojem dijelu spektra."

Sekuritizirano pitanje dobiva najviši prioritet za rješavanje, pri čemu se mogu odobriti i izvanredne mjere (Buzan et al, 1998: 24). Inače, izvanredne mjere predstavljaju odmak od uobičajenih pravila, a mogu uključivati određene "oblike tajnosti, ubiranja poreza ili regrutacije, stavljanje ograničenja na inače neotuđiva prava, ili fokusiranje društvene energije i resursa na specifičnu zadaću" (Buzan et al, 1998: 24). No, da bi neko pitanje bilo predstavljeno kao sigurnosno pitanje, odnosno kao egzistencijalna prijetnja za referentni objekt, potreban je akter koji će obaviti to predstavljanje. Buzan i suradnici takvog aktera nazivaju sekuritizirajućim akterom³⁷. No, samo predstavljanje određenog problema kao sigurnosnog pitanja (od strane sigurnosnog aktera) je tek 'sekuritizacijski pokret' – "problem je sekuritiziran samo ako i kada ga publika³⁸ prihvati kao takvog" (Buzan et al., 1998: 25). Dakle, za sekuritizacijski proces (koji ima dvije faze) bitno je da sekuritizacijski akter predstavi

³⁷ "Početni korak sekuritizacije mogu pokrenuti države, ali i nedržavni akteri, kao što su primjerice sindikati ili narodni pokreti. Nedržavni akteri stoga se smatraju važnim igračima u modelu sekuritizacije. Međutim, sekuritizacija teži tome da bude proces kojim dominiraju moćni akteri koji imaju koristi od privilegirane pozicije. Doista, mjera sekuritizacije otkriva moć i utjecaj provoditelja sekuritizacije i o njima ovisi, zbog čega su to najčešće države i njezine elite" (Emmers, 2010: 136). "Oni mogu biti kreatori politika, birokracija, ali i transnacionalni akteri (međunarodne institucije, nedržavni akteri, civilno društvo), čak i pojedinci" (Emmers, 2010: 149).

³⁸ Emmers (2010: 137) tvrdi da publiku čine "javno mnijenje, političari, vojni časnici ili ostale elite".

određeni problem kao egzistencijalnu prijetnju (što je prva faza sekuritizacije) te da ga dovoljan dio publike prihvati kao takvog (što je druga faza sekuritizacije). Jasno je da koncept sekuritizacije ovime daje publici velik značaj: fokus nije samo na sekuritizirajućim akterima koji su obično u poziciji moći, već i na publici, odnosno na javnosti, koja daje ili uskraćuje legitimitet za sekuritizaciju (Buzan et al., 1998: 41). Važno je napomenuti da autori ne postavljaju zahtjev tako visoko da je nužno prihvaćanje hitnih, izvanrednih mjera – no one ne bi mogle biti legitimne bez uspješno provedene sekuritizacije. "To znači da provoditelj sekuritizacije može ... na egzistencijalnu prijetnju odgovoriti putem standardnih političkih procedura, a ne izvanrednim mjerama" (Emmers, 2010: 139).

Budući da sekuritizirajući akter³⁹ usmeno ili pismeno pokreće sekuritizacijski proces, iz lingvističke se perspektive ovaj proces može smatrati govornim činom (Buzan et al., 1998: 26). Osim toga, govorni čin je i početna točka procesa sekuritizacije (Emmers, 2010: 137). Dakle, da bi taj proces bio uspješan (da ne bi ostao samo na fazi sekuritizacijskog pokreta), nužno je da sekuritizirajući akter uvjeri publiku u to da određeno pitanje predstavlja egzistencijalnu prijetnju za određeni referentni objekt (Buzan et al., 1998: 26). Iako možemo reći da je sekuritizacija govorni čin, daleko od toga da njezine posljedice ostaju tek na riječima, jer, kako to ističu Buzan i suradnici (1998: 30), "(k)ada države ili nacije sekuritiziraju problem – 'ispravno' ili ne – to je politička činjenica koja ima posljedice, jer će ta sekuritizacija uzrokovati to da će akter djelovati na drugačiji način nego što bi inače djelovao". No, Buzan i suradnici (1998: 4) na samom početku svoje knjige upozoravaju na to da se ne bi trebalo težiti sekuritizaciji – cilj bi trebao biti desekuritizacija, odnosno rješavanje egzistencijalne prijetnje i vraćanje problema unutar granica standardnih političkih procedura (Buzan et al., 1998: 4). Emmers također ističe da bi, sukladno učenju Kopenhaške škole, društva trebala nastojati djelovati "unutar okvira redovne politike" te da se desekuritizacijom mogu spriječiti rizici za društvo te zlouporaba ovlasti (Emmers, 2010: 140).

3.3.1.1. Jedinice sigurnosne analize: akteri i referentni objekti

³⁹ "Sekuritizirajući akter je pojedinac, ili skupina, netko tko provodi sigurnosni govorni čin. Uobičajeni igrači u ovoj ulozi su politički vođe, birokracije, vlade, lobisti te grupe za pritisak" (Buzan et al., 1998: 40).

Kopenhaška škola razlikuje tri vrste jedinica unutar pristupa govornog čina sigurnosti: referentne objekte, sekuritizirajuće aktere i funkcionalne aktere. Referentni objekti su "stvari na koje se gleda kao da su egzistencijalno ugrožene i koje imaju legitiman zahtjev za preživljavanjem" (Buzan et al., 1998: 35-36). Dakle, da bi stekle status referentnog objekta, jedinice moraju ispuniti zahtjev egzistencijalne ugroženosti i legitimnosti za vlastitim sekuritiziranjem, što se može postići isključivo kolektivnom konstrukcijom sigurnosnog značaja od strane publike.

Time što publika prihvati sekuritizirajući pokret (čime potvrđuje egzistencijalni stupanj prijetnje), sekuritizirajući akteri dobivaju legitimitet za poduzimanje mogućih izvanrednih mjera pri suočavanju sa prijetnjom – jer ona ugrožava egzistenciju referentnog objekta i zato ju je potrebno što prije riješiti. Sekuritizirajući akteri najčešće nisu referentni objekti (koji bi uspješno sekuritizirali vlastito pravo na preživljavanje – što je ponekad slučaj sa vladama i sa tvrkama), nego se zalažu za sigurnost "države, nacije, civilizacije ili neke veće zajednice, principa ili sistema" (Buzan et al., 1998: 40). Određivanje sekuritizirajućih aktera može biti problematično, "jer je uvijek moguće razložiti bilo koji kolektiv" sve do individualne razine, zbog čega takvi postupci nisu korisni, "jer je velik dio društvenog života moguće razumjeti samo kada se na kolektivite gleda kao na više nego zbroj njihovih 'članova' i kada ih se tretira kao društvene realnosti...", u čemu se ogleda metodološki kolektivism Kopenhaške škole (Buzan et al., 1998: 40). Na pojedince se uvijek može gledati kao na aktere, tvrde Buzan i suradnici (1998: 40-41), ali ako oni djeluju iz pozicija društvenih uloga tada ih je relevantnije promatrati kao predstavnike kolektiviteta. Jedan od razloga razlikovanja između sekuritizirajućih aktera i referentnih objekata je izbjegavanje reifikacije nekih sigurnosnih jedinica⁴⁰ (Buzan et al., 1998: 41).

Funkcionalni akteri "utječu na dinamiku sektora. Oni ne mogu biti referentni objekti niti akteri koji pozivaju na sigurnost referentnog objekta, već su akteri koji značajno utječu na odluke u području sigurnosti. ... Kompanija koja zagađuje okoliš, na primjer, može biti centralni akter u ekološkom sektoru – ona nije referentni objekt i ne pokušava sekuritizirati probleme ekologije (upravo suprotno)" (Buzan et al, 1998: 36).

⁴⁰ Autori daju primjer nacije. Kada se govori o nacijama i njihovom preživljavanju, ne može se reći da nacije djeluju kako bi se zaštitile, već da određene skupine nastoje djelovati kako bi zaštitile naciju (Buzan et al, 1998: 41).

3.3.1.2. Pet razina analiza

Spomenuli smo da su države bile tradicionalni referentni okvir, no Buzan i suradnici (1998: 36) dodaju da je, na suptilniji način, to bila i nacija – jer se, prema njima, sigurnost države odnosi na suverenitet, a sigurnost nacije na identitet.⁴¹ Koncept sekuritizacije dopušta mogućnost da sekuritizirajući akteri pokušaju bilo što prikazati ugroženim (ali moraju biti ispunjena navedena dva zahtjeva) i tako tome pridati status referentnog objekta. No, oni najčešće nastoje sekurizirati kolektivitete, s time da uspješnost pridavanja referentnog statusa ovisi i o veličini ili skali onoga (najčešće kolektiviteta) što se nastoji pretvoriti u referentni objekt. Ovdje se odražava važnost razine na kojoj govorimo o sigurnosti.

Na mikro razini, pojedinci i manje skupine mogu tražiti sigurnosni status za sebe, ali rijetko će se izboriti za širu publiku koja bi njihov zahtjev legitimirala. Autori tvrde da se na makro ili sistemskoj razini sekuritizacija također rijetko pokazuje kao uspješna, za što je primjer neuspjela međunarodna socijalistička mobilizacija radničke klase i, još uvijek nedovoljno snažna, sekuritizacija čitavog čovječanstva (koja je politički manje privlačna od sekuritizacije države) u odnosu na nuklearno naoružanje ili na globalne ekološke probleme. No, tvrde autori, to ne mora biti tako i u budućnosti – referentni objekti bi mogli biti češći na makro razini u budućnosti, kako se međunarodne okolnosti budu mijenjale (Buzan et al., 1998: 36). "U praksi se srednja razina ograničenih kolektiviteta pokazala kao najpogodnija za sekuritizaciju trajnih referentnih objekata"⁴² (Buzan et al., 1998: 36). Ograničeni kolektiviteti su države,

⁴¹ U ovom radu govori se o utjecaju korupcije na nacionalnu sigurnost, pri čemu će nacija kao koncept ipak imati šire značenje, koje će uključivati i suverenitet (što je kod Buzana i suradnika kategorija države). Za Tatalovića i Bilandžića pojam nacionalne sigurnosti također obuhvaća i naciju i državu, budući da tvrde kako pojam 'nacionalna sigurnost' predstavlja "u suvremenim istraživanjima okvir za sigurnost države i nacije" (2005: 31).

⁴² Jedno objašnjenje koje autori za ovo nude jest to da ograničeni kolektiviteti (države, nacije i civilizacije), time što se uključuju u međusobna rivalstva s drugim ograničenim kolektivitetima, jačaju vlastiti osjećaj zajedništva – što se može opisati i kao 'mi' osjećaj. Prema ovom objašnjenju, na srednjoj razini je, dakle, rivalstvo ono što osnažuje različite identite ograničenih kolektiviteta koji, osnaženi rivalstvom, interpretiraju sigurnosni značaj određenog pitanja za svoju zajednicu te mu daju ili uskraćuju legitimitet. Sistemska razina nema takav legitimitet jer u njoj ne postoji rivalstvo koje bi osnažilo identitet

nacije i civilizacije, pri čemu autori ističu da korištenje njihovog konceptualnog okvira može otkriti da je država najvažniji referent sigurnosti (ujedno je i primarni referentni objekt i idealni sigurnosni akter), ali nikako ne i jedini (Buzan et al., 1998: 36). U ime sigurnosti države (kao referentnog objekta) sa najvećim legitimitetom govori vlada, odnosno izvršna vlast (kao sekuritizirajući akter). Vlada ima pravo pokretati sekuritizacijski pokret u ime države jer ona predstavlja državu, zbog čega se u određenom smislu može reći da je država ta koja djeluje (odatle svojevrsno izjednačavanje referentnog objekta i sekuritizirajućeg aktera). Situacija nije toliko jednostavna kod nekih drugih sigurnosnih područja u kojima takvih izričitih pravila nema, zbog čega je pitanje legitimnosti teže razrješivo. Primjer je nacija – netko tko govori o sigurnosti nacije ne može reći da je nacija ta koja djeluje – mora se odvojiti i reći da predstavlja interese nacije (čime se, ponovno, rješava problem reifikacije), a legitimacija za sekuritizaciju ovisit će o potpori koju dobiva (Buzan et al., 1998: 41-42, 55).

Pripadnici Kopenhaške škole konceptualno produbljuju ove tri razine analize (mikro, srednja i makro razina) na pet različitih razina analiza unutar kojih lociraju sekuritizirajuće i funkcionalne aktere, referentne objekte te dinamiku interakcije u području sigurnosti. Navest ćemo ih redom od najviše prema najnižoj. Prva razina su *međunarodni sistemi* – obuhvaća "konglomerate interaktivnih i neovisnih jedinica" na najvišoj razini, a danas pokriva cijeli planet. Druga razina su *međunarodni podsistemi* – obuhvaća grupe jedinica unutar međunarodnog sistema, koje mogu biti mnogo toga: skupine formirane od država koje imaju trgovinski sporazum poput NAFTA-e; a mogu biti zemljopisne regije koje se ne moraju poklapati sa granicama država; itd. Treća razina su *jedinice* – koje se sastoje od raznih organizacija i zajednica, a najčešći primjeri su države, nacije i velike međunarodne kompanije. Četvrta razina su *podjedinice* – sastoje se od skupina pojedinaca unutar jedinica koji utječu ili nastoje utjecati na više razine, a primjer su birokracije i lobiji. Posljednja, peta razina su *pojedinci* (Buzan et al., 1998: 5, 6).

Nilsson (2011: 9) primjećuje da se "ovih pet razina mogu opisati kao pješčani sat sa *jedinicama* (državama) u sredini, tako da iako sada postoji više razina koje su šire nego prije, stvar je još uvijek centrirana oko ideje države".

potreban za sekuritizaciju – zbog toga se "univerzalističko političko savezništvo sukobljava sa kolektivitetima srednje razine te od njih gubi" (Buzan i suradnici, 1998: 36-37).

3.3.2. SEKTORI

Buzan i suradnici (1998: 5) tvrde da se egzistencijalne prijetnje mogu pronaći i u drugim područjima osim vojnog i političkog (kojeg također smatraju tradicionalnim područjem sigurnosnih studija), zbog čega se koriste podjelom na sigurnosne sektore. Osim što prihvaćaju sektore tradicionalnih sigurnosnih studija, ovi pripadnici Kopenhaške škole uvode i tri nova sigurnosna sektora – ekonomski, socijetalni i ekološki. Općenito, uporabu sektora pri tome shvaćaju kao "identificiranje specifičnih vrsta interakcije", pa tako "vojni sektor opisuje odnose prisilnog nametanja; politički sektor opisuje odnose autoriteta, statusa vlasti, te prepoznavanja vlasti; ekonomski sektor opisuje odnose razmjene, proizvodnje, te financija; socijetalni sektor opisuje odnose kolektivnog identiteta; a ekološki sektor opisuje odnose između ljudske aktivnosti i biosfere planeta" (Buzan et al., 1998: 7). Proširivanju tradicionalnog bavljenja sigurnosti ovi autori dodaju i produbljenje tradicionalnog shvaćanja referentnih objekata – dopuštaju da osim države postoje i drugi referentni objekti⁴³ (Buzan et al., 1998: 8). "Referentni objekti mogu biti država (vojna sigurnost); državna suverenost ili ideologija (politička sigurnost); nacionalna gospodarstva (ekonomska sigurnost); kolektivni identiteti (društvena sigurnost); vrste ili staništa (ekološka sigurnost)" (Emmers, 2010: 134). Što se tiče određivanja sigurnosnih jedinica, odnosno referentnih objekata, sekuritizirajućih i funkcionalnih aktera unutar ovih pet sektora, autori tvrde da je najprije važno odrediti referentne objekte. Ovo određivanje varira po sektorima prema tome koliki se naglasak stavlja na koje sigurnosne jedinice (Buzan et al., 1998: 42). Osim toga, neke se sigurnosne jedinice mogu pokazati kao značajne u više sektora (npr., država se pojavljuje u svim sektorima) (Buzan, 1998: 100).

Buzan i suradnici (1998: 8) naglašavaju da je sektorizacija samo analitička metoda koja se koristi radi pojednostavljenja i jasnoće – "sektori mogu identificirati različite oblike, ali oni ostaju neodvojivi dijelovi kompleksnih cjelina. ... Da bi se postiglo razumijevanje, nužno je ponovno spojiti dijelove i vidjeti u kakvom su oni međusobnom odnosu...". Na kritike koje su dolazile od predstavnika tradicionalnih

⁴³ "Mi ne tvrdimo da se sigurnost odnosi samo na državu (iako je mnogo istine u tvrdnji da je država idealni sigurnosni akter) niti da je sigurnost jednako dostupna za sve – države i društvene pokrete" (Buzan et al., 1998: 37). "Države i vlade više nisu jedini referentni objekti sigurnosti, budući da su pojedinci, zajednice, gospodarstva, ekosustavi i drugo alternativni referenti sigurnosti" (Emmers, 2010: 149).

sigurnosnih studija, da proširivanje koncepta sigurnosti dovodi do konceptualne nekoherentnosti (jer se pojam sigurnosti određuje preširoko i preslobodno), Buzan i suradnici (1998: 27) odgovaraju da ako sigurnosne studije definiramo kao preživljavanje kolektivnih jedinica i principa pred egzistencijalnom prijetnjom, da tada ne gubimo esencijalnu kvalitetu koncepta.

4. RAZMATRANJE POLITIČKE KORUPCIJE KAO SIGURNOSNE PRIJETNJE PREMA KRITERIJIMA KOPENHAŠKE ŠKOLE

U poglavlju o Kopenhaškoj školi spomenuto je da su – prema teoretičarima Kopenhaške škole – sigurnosna pitanja isključivo intersubjektivne društvene konstrukcije. To znači da analitičar (također, prema učenju Kopenhaške škole) nikako ne može argumentirati da određena nesekuritizirana prijetnja zapravo *jest* 'stvarna' egzistencijalna prijetnja (čak i ukoliko ona zadovolji kriterije za određivanje sigurnosne prijetnje) – "barem ne bez promjene iz uloge analitičara u ulogu sekuritizirajućeg aktera"⁴⁴ (Buzan et al., 1998: 39-40). No, analitičari ipak "igraju svoju ulogu u konstrukciji (ili dekonstrukciji) sigurnosnih problema..." (Buzan et al., 1998: 33). Iako "određivanje toga što čini sigurnosni problem dolazi od političkih aktera, a ne od analitičara", ipak su analitičari ti koji, između ostalog, "interpretiraju akcije političkih aktera i utvrđuju kada ove akcije zadovoljavaju sigurnosne kriterije", procjenjuju "važnost slučaja sekuritizacije", "istražuju njezine efekte na druge jedinice" (Buzan et al., 1998: 33- 34). Iz ovoga je razvidno da "sekuritizacijska perspektiva ... otvara mogućnost problematiziranja i aktualne sekuritizacije i nedostatka sekuritizacije..." (Buzan et al., 1998: 39-40), a pri tome je važna odgovornost analitičara (inače, i sekuritizirajućeg aktera) u "procjeni toga je li dobro ili loše sekuritizirati određeni problem" (Buzan et al., 1998: 34).

"Ono što netko može dodati su argumenti oko mogućih efekata.

*Netko može probati pokazati efekte ekstenzivne sekuritizacije –
sigurnosne dileme – ili efekte od neprovođenja sekuritizacije –*

⁴⁴ Drugim riječima, analitičar ne može tvrditi da je određena sekuritizacija objektivno kriva ili da bi se određeni problem objektivno treba sekuritizirati⁴⁴ – "to bi značilo uvođenje nekompatibilne ontologije koja bi na kraju potkopala osnovnu ideju sigurnosti kao specifične društvene kategorije koja potiče iz političke prakse, u kojoj je i konstruirana" (Buzan et al., 1998: 33, 40).

nemogućnosti da se sa problemom suoči na efikasan način ako se to pitanje ne sekuritiza" (Buzan et al., 1998: 40).

Stoga cilj ovoga rada nije ustvrditi da je politička korupcija nesekuritizirana prijetnja koja bi se objektivno trebala sekuritizirati, već provjeriti ispunjava li korupcija uopće uvjete egzistencijalne prijetnje (i u kojim slučajevima) prije nego bi se, kao takva prijetnja, predstavila publici. Cilj je i pokazati koji su efekti od neprovođenja sekuritizacije nad korupcijom. Svrha ovoga rada jest, dakle, uvidjeti postoji li osnova za moguću sekuritizaciju fenomena političke korupcije. Ovo će se postići testiranjem političke korupcije⁴⁵ kao prijetnje prema uvjetima teoretičara Kopenhaške škole (Buzan et al., 1998), odvojenima unutar njihovih pet sigurnosnih sektora.

4.1. Vojni sektor i korupcija

Buzan i suradnici (1998: 50) upućuju na to da "sigurnosna pitanja u vojnom sektoru proizlaze iz unutarnjih i vanjskih procesa kojima ljudske zajednice uspostavljaju i održavaju (ili ne uspijevaju održati) mašinerije upravljanja". Iz vanjskih procesa proizlaze vanjske prijetnje, koje se tiču ofenzivnih i defenzivnih oružanih sposobnosti država te na percepcije o vojnim namjerama drugih (Buzan et al., 1998: 8, 51). S druge strane, prijetnje u vojnom sektoru mogu doći i iz unutarnjih izvora. "Kada percipirane prijetnje dolaze iznutra, vojna sigurnost se uglavnom odnosi na sposobnost vladajuće elite da održava civilni mir, teritorijalni integritet i, nešto kontroverznije, mašineriju vlasti u odnosu na izazove vlastitih građana", koje predstavljaju "separatisti, revolucionari, teroristi ili kriminalne organizacije i pokreti..." (Buzan et al., 1998: 50). Bez obzira na ove izvore prijetnji, program vojne sigurnosti odnosi se na sposobnost vlastitog održavanja nasuprot tih prijetnji (koje mogu biti i nevojne), ako je potrebno i vojnim odgovorima (Buzan et al., 1998: 50). Korupcija kao nevojna prijetnja spram države u vojnom sektoru proizlazi kako iz unutarnjih, tako i iz vanjskih procesa⁴⁶. Ovdje će fokus biti na unutarnjoj prijetnji korupcije, s obzirom na to da se (za Buzana i suradnike) nacionalna sigurnost nalazi na jediničnoj razini analize.

⁴⁵ U nastavku teksta politička korupcija označavat će se samo kao korupcija, osim ako će biti naglašeno drugačije.

⁴⁶ Korupcija se može prelijevati preko državnih granica (takozvani 'efekt prelijevanja') (Giraldo i Trinkunas, 2010: 393). Kao primjer prelijevanja korupcije mogu se uzeti međunarodne kompanije koje podmićivanjem stranih državnih službenika dolaze do novih tržišta.

Brojni autori ističu vezu korupcije s organiziranim kriminalom⁴⁷ (Derenčinović, 2001; Vesić, 2008; Giraldo i Trinkunas, 2010; Hartelius i Borgenhammar, 2011), a spomenuto je da kriminalne organizacije za Buzana i suradnike (1998: 53, 54) predstavljaju jedan od oblika unutarnje prijetnje državama, jer, iako ne pokušavaju svrgnuti države, one ih podrivaju svojim "ekonomskim aktivnostima koje se nalaze izvan državne regulacije i oporezivanja" (korupcija također podriva državu na ovaj način, što je detaljnije opisano u poglavlju o ekonomskom sektoru i korupciji). Giraldo i Trinkunas (2010: 393) također smatraju da organizirani kriminal "ima implikacije za nacionalnu sigurnost, javnu sigurnost, te čak za stabilnost režima"⁴⁸.

"Na osnovnoj razini, mogućnost transnacionalnih kriminalnih poduhvata da izbjegnu granične kontrole i osiguraju nove koridore za ilegalni transport dobara i osoba dovodi u pitanje sposobnost države da provodi svoje temeljne funkcije kao jamac nacionalne suverenosti, posjednik monopola nad silom te pružatelj javnih dobara. Tijekom svojih aktivnosti, transnacionalno kriminalno djelovanje korumpira i potkopava brojna državna tijela, osiguravajući tako mehanizme pomoću kojih se može utjecati na sam karakter vlade i državne politike u ciljanim državama" (Giraldo i Trinkunas, 2010: 394).

Što se tiče korupcije, Hartelius i Borgenhammar (2011: 22) smatraju da ona podupire kriminalne aktivnosti⁴⁹, a Derenčinović (2001: 74, 85) ju spominje kao osnovnu i najsofisticiraniju metodu organiziranog kriminala. "Korupcija je metoda kojom organizirani kriminalitet nastoji ostvariti ciljeve svoga djelovanja među kojima

⁴⁷ "...prema članku 2. Konvencije Ujedinjenih naroda protiv transnacionalnog organiziranog kriminala, koja je potpisana u prosincu 2000. godine, organizirani kriminal definira se kao bilo koja 'strukturirana grupa tri ili više osoba koja postoji u određenom razdoblju i djeluje u skladu s ciljem počinjenja jednog ili više ozbiljnih zločina ili prekršaja ... kako bi stekla, izravno ili neizravno, financijsku ili drugu materijalnu dobit..." (Giraldo i Trinkunas, 2010: 398).

⁴⁸ Giraldo i Trinkunas (2010: 393) bave se i porastom transnacionalnog kriminala te njegovim utjecajem na sigurnost ljudi, društava te na vladavinu prava.

⁴⁹ "Korupcija smanjuje otpor organiziranom kriminalu" Cvitan, D. *Uvodna riječ* // Službena web stranica USKOK-a, URL: <http://www.dorh.hr/Default.aspx?sec=53> (02.05.2013.). S ovime se slaže i Šimac (2004: 9).

se posebno ističe preuzimanje pozicija moći u gospodarstvu i politici"⁵⁰ (Derenčinović, 2001: 85). Dakle, postoji povezanost između organiziranog kriminala i političke korupcije. Možda je najpoznatiji primjer toga onaj o talijanskoj mafiji i njezinoj povezanosti sa državnim strukturama. Možemo zaključiti da je korupcija, s obzirom na organizirani kriminal kao priznatu prijetnju unutar vojnog sektora, barem posredno i sama prijetnja nacionalnoj sigurnosti unutar istog sektora.

Onuoha (2009: 8-10) tvrdi da je korupcija prijetnja nacionalnoj sigurnosti (bilo da ju promatramo kao ljudsku ili kao državnu sigurnost) Nigerije, a jedan od razloga je taj što korupcija negativno utječe na djelovanje policije i vojske, zbog čega se naoružani pljačkaši i militanti lako obračunavaju s njima. Hartelius i Borgenhammar (2011: 21) iznose podatke o tome da raširena pogranična korupcija omogućuje krijumčarenje robom i ljudima⁵¹. Iz razloga što su funkcije države u vojnom sektoru i održavanje civilnog mira te uspostava kontrole nad vlastitim teritorijem, korupcija se opet ističe kao pitanje kojem bi se moglo pokušati pridati sigurnosni značaj.

Iako se korupcija u javnoj nabavi za vojsku tiče i političkog (država koja nabavlja vojnu opremu) te ekonomskog (kompanije koje proizvode vojnu opremu) sektora⁵², ona svakako ima utjecaj na defenzivne i ofenzivne sposobnosti (odnosno na vojnu sigurnost) države, što je argument više za njezino moguće poimanje kao sigurnosne kategorije. "Procedure vojne nabave – bilo od domaćih ili prekomorskih izvora - visoko su podobne za rastrošnost i korupciju", smatraju Perlo-Freeman i Solmirano (2012: 3). Razlog tome je što vojna nabava ima privilegiran tretman zbog sigurnosne osjetljivosti same procedure, odnosno zbog "iznimnosti nacionalne

⁵⁰ "Da bi ostvarila suradnju s političarima, mafija se oslanja na njihov dobrovoljni pristanak zahvaljujući brojnim koristima koje im mogu donijeti razne korupcijske aktivnosti ili na moć uvjeravanja putem iznuda i prijetnji..." (Jurčević, 2010: 109).

⁵¹ Hartelius i Borgenhammar (2011: 21) iznose primjer meksičkog narko kartela Zeta, za kojeg tvrde da je sve više upleten u korupciju sa pograničnim službenicima SAD-a, zbog čega je "Kongres 2010. iznio Zakon o anti-pograničnoj korupciji, koji zahtjeva pažljiv izbor kandidata za zapošljavanje i nastavak radnog odnosa kao agenata". Iako se ovdje ne radi o takvoj teritorijalnoj povredi kakvu, kao uvjet egzistencijalnosti prijetnje, postavlja Kopenhaška škola (integritet teritorija mora biti u opasnosti da bi prijetnja bila egzistencijalna), smatramo da postoje okolnosti pod kojima pogranična korupcija može ozbiljno ugrožavati sigurnost država. Za ilustraciju ćemo navesti primjer Harteliusa i Borgenhammara (2011: 21), koji tvrde da je upravo problem pogranične korupcije razlog tome što Bugarska i Rumunjska još uvijek nisu punopravne članice Schengenskog sporazuma. Ako su određeni nacionalni interesi države dovedeni u pitanje zbog korupcije među pograničnim službenicima (zbog koje oni dopuštaju ulazak kriminala na državni teritorij, gdje se potom krše državni zakoni), tada se može argumentirati da korupcija ispunjava uvjete egzistencijalne prijetnje za te interese.

⁵² "...američko Ministarstvo trgovine bilježi sve prigovore američkih kompanija vezane uz korupciju. Otprilike 50% tih prigovora odnosi se na obrambene ugovore, iako obrana čini samo 1 do 2 posto američkog izvoza" (Pyman, 2008: 3).

sigurnosti"⁵³ (Perlo-Freeman i Solmirano, 2012: 3). Iznimnost nacionalne sigurnosti se u vojnoj nabavi očituje kao "nedostatak jasne poveznice između obrambene politike i nabave (koji) olakšava korumpiranim političarima i službenicima manipulaciju nabavnim procesom" (Perlo-Freeman i Solmirano, 2012: 6). Autori kao olakšavajuće okolnosti za prisutnost korupcije u vojnom sektoru navode i "slabu transparentnost budžetiranja", "postojanje izvanbudžetske potrošnje", "nemogućnost nadzora od strane parlamenta, civilnog društva, revizorskih institucija i antikorupcijskih tijela", "netransparetnost procesa donošenja odluka" te "veo tajnovitosti koji obavlja procese donošenja odluka u vojsci" (Perlo-Freeman i Solmirano, 2012: 6-7). S obzirom na procedure javne nabave u vojsci i prisutnost korupcije unutar tih procedura, primjetan je određeni paradoks: u interesu nacionalne sigurnosti trebalo bi biti iskorjenjivanje korupcije uslijed procedura vojne nabave – koja je podložna korupciji upravo zbog izuzeća nacionalne sigurnosti.

4.2. Politički sektor i korupcija

Politički sektor je najširi od pet sektora Kopenhaške škole, jer elemente politike⁵⁴ nalazimo u svim ostalim sektorima. Osim toga, i sama je sekuritizacija politički čin (Buzan et al., 1998: 141). Stoga su prijetnje u političkom sektoru ograničene na one "političke prijetnje koje se ne koriste masivnim vojnim, identifikacijskim, ekonomskim ili ekološkim sredstvima" (Buzan et al., 1998: 142). Egzistencijalne prijetnje u političkom sektoru uključuju "bilo što čime se dovodi u pitanje prepoznavanje, legitimacija ili vladavina autoriteta ... situacije koje potkopavaju pravila, norme i institucije država" (Buzan et al., 1998: 22, 141). One se odnose na stabilnost i dijele se na prijetnje "unutarnjoj legitimaciji političke jedinice, što se primarno odnosi na ideologije i druge konstitutivne ideje i probleme definiranja države" te na prijetnje "vanjskom prepoznavanju države, njezinoj vanjskoj legitimnosti" (Buzan et al., 1998: 22, 144). Prijetnje političkim ideologijama, odnosno idejama o državi,

⁵³ "Praksa dodjeljivanja posebnog statusa nacionalnoj sigurnosti rezultirala je duboko ukorijenjenim navikama tajnosti te je stvorila niže razine transparentnosti i nadzora u vojnom sektoru, nego u drugim državnim sektorima" (Bromley i Solmirano, 2012: 2). Uz to, ovi autori smatraju da je ipak "moguće zadržati određeni stupanj povjerljivosti bez žrtvovanja principa transparentnosti" (2012: 3).

⁵⁴ Za Buzana i suradnike (1998: 142) politika je "oblikovanje ljudskog ponašanja u svrhu upravljanja velikom skupinom ljudi".

također utječu na stabilnost političkog poretka, zbog čega ih se treba smatrati egzistencijalnim (Buzan et al., 1998: 150).

Buzan i suradnici zaključuju da se "politička sigurnost odnosi na organizacijsku stabilnost društvenih poredaka" (1998: 141). Za potrebe ovog rada izdvojena je država⁵⁵, koja je "dominantni oblik političke organizacije u suvremenom međunarodnom sistemu" (Buzan et al., 1998: 145). Iz razloga što je danas civilizacijski standard da su države uređene na demokratski način te da imaju otvoreni tip ekonomije (Buzan et al., 1998: 153), fokus će biti na promatranju prijetnje koju korupcija predstavlja demokratskim državama.

"Egzistencijalne prijetnje državi su one prijetnje koje ultimativno uključuju suverenitet, jer je suverenitet ono što državu definira državom. Prijetnje preživljavanju države su stoga prijetnje suverenitetu. Čak su i manje povrede suvereniteta prijetnje, jer je suverenitet princip koji polaže ultimativno pravo na samoupravljanje; stoga, postaje ugrožen ako postane parcijalan u bilo kojem smislu. Što god se može opisati kao povreda suvereniteta može se predstaviti kao sigurnosni problem" (Buzan et al., 1998: 150).

4.2.1. Korupcija potkopava demokratska pravila, norme i institucije

Heywood dolazi do zaključka da "značenje političke korupcije može varirati s prirodom političkog sistema u pitanju" (Lowell, 2005: 70). Amundsen (1999: 17) pak tvrdi da oblici i razine korupcije ovisi o tipu režima kojeg promatramo. Generalni je zaključak različitih istraživanja o korupciji da se povećanjem razine demokracije smanjuje razina korupcije (Amundsen, 1999: 17; Andvig et al., 2001: 38; De Han, 2006: 20; MacDonald i Majeed, 2011: 11).⁵⁶ Vjeruje se da je korupcija ukorijenjena u

⁵⁵ Autori posebno ističu problem sistemskih prijetnji slabim državama. Slabe države su, tvrde, posebno izložene unutarnjim prijetnjama, a razlog tome leži u njihovom "nedostatku čvrsto uspostavljene državnosti". U takvim se državama "autoritet vlade kao takve dovodi u pitanje u puno većem stupnju nego u jakim državama, u kojima su okvir i neka osnovna legitimacija vlade obično prihvaćeni". U jakim državama nacionalna sigurnost se primarno odnosi na obranu od vanjskih prijetnji, ali i na "posebne slučajeve domaćih aktivnosti koji se smatraju neprihvatljivim i prijetjećim od strane većine populacije (npr. terorizam)" (Buzan et al., 1998: 146).

⁵⁶ Gerring i Thacker (2004: 310) nalaze da dugotrajna demokratska vladavina dovodi do nižih razina političke korupcije: "Ovaj efekt je snažniji kada je koncept operacionaliziran kao 'broj godina

političkim sistemima kojima nedostaje demokratičnosti, u kojima je manjkava trodioba vlasti, u čijim institucijama i procedurama nedostaje odgovornosti i transparentnosti – odnosno, u kojima nedostaje dobra vladavina (Andvig et al., 2001: 38). Della Porta i Vannucci (1997: 537) tvrde da je to tako iz razloga što korupcija potkopava dva osnovna demokratska principa: "jednakost građana pred institucijama i otvorenu prirodu donošenja odluka". Heywood (1997: 421) tvrdi da je upravo to razlog zbog kojeg je korupcija u politici toliko nepoželjna u suvremenim demokracijama. Da je tome tako, potvrđuje i izjava Vijeća Europe o tome da korupcija "predstavlja ozbiljnu prijetnju osnovnim principima demokracije, da potkopava povjerenje građana u demokraciju, ugrožava vladavinu zakona, predstavlja negaciju ljudskih prava..." (Grubiša, 2010: 82). "Korupcija narušava temeljne vrijednosti u suvremenom demokratskom društvu ugrožavajući vladavinu prava, povjerenje u javne institucije i pravnu državu, pravednost, ravnopravnost, jednakost i sigurnost građana" (Korunić Križarić et al., 2011: 153). Korupcija je tim više prijetnja demokraciji jer se pojavljuje i na najvišim razinama vlasti, dakle kod "onih čija je odgovornost upravo uspostava i očuvanje vladavine prava u društvu" (Budak, 2006: 71).⁵⁷

4.2.2. Korupcija potkopava vladavinu prava

U prethodnom odjeljku već je istaknuto da korupcija potkopava vladavinu prava. Carić (2005: 914) smatra da "najveća opasnost za normalno funkcioniranje pravne države dolazi od korupcije u sustavu pravosuđa, i to ne samo u institucijama primjene zakona (sudovima, državnom odvjetništvu, policiji), nego i pri izvršavanju sankcija, osobito kod kazne oduzimanja slobode"⁵⁸. Opasnost je u tome, tvrdi, što korupcija u pravosuđu ugrožava njegovu neovisnost i nepristranost. Posljedica toga je "gubitak jednakosti pred zakonom, jer je pristup službenicima, uslugama ili sudovima ovisan o tome jeste li ih spremni platiti" (Hartelius i Borgenhammar, 2011: 22). "Kada građanin

demokratska', za razliku od mjerenja trenutnog stupnja ili razine demokracije. Kao i sa drugim političko-institucionalnim varijablama, utjecaj demokracije na vladavinu trebao bi se razumjeti kroz njegov kumulativan, a ne neposredan efekt".

⁵⁷ U demokracijama je vlast podložna smjenjivanju, što ovisi o volji građana. Razina korupcija među političarima ovisi o stupnju njihove stabilnosti na položaju za kojeg su izabrani: "...političari moraju težiti ponovnom izboru i moraju osjećati nesigurnost, ali ne preveliku, za svoju budućnost. To dovodi do 'paradoksa stabilnosti'. Previše sigurnosti za vrijeme trajanja položaja može povećati korupciju. Isti učinak može imati i prevelika nesigurnost" (Rose-Ackerman, 1999: 143).

⁵⁸ Carić (2005: 914) dodaje da je korupcija u pravosuđu najprisutnija u zemljama u razvoju i u tranzicijskim zemljama.

može kupiti svoj izlaz iz obaveze ili iz ugovorne dužnosti", to ukazuje na nefunkcioniranje pravne države (Tanzi, 1998: 583). Hartelius i Borgenhammar (2011: 22) zbog toga tvrde da raširena korupcija može dovesti do "paralelnih pravila koja čine stvarne norme društva". Polšek (1999: 446-447) dovodi u kontekst Riggsovu teoriju 'prizmatičnih' (odnosno prijelaznih) društava, čije je "(o)snovno obilježje ... postojanje zakonskih normi i ovlaštenja koja se de facto ne upotrebljavaju".

"Osnovni problem (prizmatičnih društava) je nastanak mješavine partikularističkih i univerzalističkih principa koji onemogućavaju efikasno zakonsko reguliranje... Zakoni postaju fasada i ceremonijalni ritual. Tumačenje pravila i prakse razlikuje se od onoga što piše u tekstu. Vlade dolaze i prolaze, stalno nastojeći promijeniti zakone i forme, ali uvijek bez dovoljno vremena i sredstava za promijene. Pravna pravila tumače se kao ograničenja koja treba neformalno zaobići..."
(Polšek, 1999: 446-447).

Kada "institucionalni okvir" nije dovoljno razvijen, to "stvara pretpostavke da korupcija uđe u sve pore ekonomskog i političkog života. Konačni će rezultat vjerojatno biti sistemska ili tzv. endemska korupcija, korupcija koja je postala sastavni dio sustava" (Faulend i Šošić, 1999: 9).

"Kada građani ne mogu vjerovati institucijama u društvu i kada nisu svi jednaki pred zakonom, takva nepredvidivost blokira izgradnju povjerenja. Ova ideja dovodi do hipoteze da agentovo povjerenje u kvalitetu formalnih institucija ... može utjecati na razinu povjerenja korisnog za ekonomski razvoj, jer visoka razina korupcije znači neprovedbu ugovora, te kao takva sprječava izgradnju povjerenja između strana uključenih u razmjenu" (Svendsen, 2003: 7).

4.2.3. Korupcija dovodi u pitanje legitimnost vlasti i uzrokuje gubitak povjerenja građana u državne institucije

Matić (2008: 150) ističe da se "pravila institucionalnog djelovanja ne dogovaraju od slučaja do slučaja", već da su "utemeljena na relativno stabilnim legaliziranim normama" kojih se javni službenici trebaju uvijek i jednako pridržavati prema svim građanima. "Povjerenje članova društva u državu i njezine institucije svodi se zapravo na relativno stabilan stupanj izvjesnosti da će svaki građanin za svaki zakonom predviđeni korak koji će učiniti u odnosu prema bilo kojoj društvenoj instituciji ostvariti pravo koje mu zakonito pripada" (Matić, 2008: 150). Korupcija narušava to povjerenje jer predstavlja neizvjesnost ostvarivanja prava zakonskim putem. Umjesto zakonskog, korupcija predstavlja "alternativni put (koji se) uglavnom svodi na neformalne poticaje, kao i poneku dodatnu izvaninstitucionalnu aktivnost (preporuku, prijetnju, ucjenu, protuuslugu, 'nagradu') kako bi se konkretna usluga ostvarila" (Matić, 2008: 150). Gubitak povjerenja u institucije vlasti, uzrokovan korupcijom, negativno se odražava na gospodarski razvoj (Korunić Križarić et al., 2011) jer korupcija "uništava ... povjerenje u poslovanju"⁵⁹. Jer tko god kani pošteno ... poslovati, brzo će se obeshrabriti i odustati od toga da se trudi i ulaže u zemlji u kojoj se ne poštuju zakoni i pravila poštenoga poslovanja" (Šimac, 2004: 2). No, problem je čak i dublji od toga, na što upozorava Tanzi (1998: 583), koji tvrdi da je za kritike protiv demokracije i tržišne ekonomije, koje se iskazuju širom svijeta (pogotovo u tranzicijskim zemljama), odgovorna upravo korupcija. Zbog toga "korupcija može usporiti ili čak blokirati pokret prema demokraciji i tržišnoj ekonomiji" (Tanzi, 1998: 583).

"Postojanje korupcije utječe i mijenja svijest o "pravilima igre" (Lambsdorff, 2007) u odvijanju društvenih aktivnosti, gdje se onda institucionalni okviri koji su usmjereni na promicanje izvrsnosti, stručnosti, poštenja, znanja i drugih vrijednosti društva više ne vode tim univerzalnim kriterijima u procesu izbora, već kreiraju novi sustav vrijednosti u kojem se potencijalne prednosti neće ostvarivati znanjem i spoznajom kako nešto napraviti (engl. "know-how"), već poznavanjem nekoga (engl. "know-who"), čime se izravno utječe na privatiziranje javnog dobra, javnih djelatnosti i ostvaruje se

⁵⁹ "...Adam Smith, osnivač ekonomije, uočio je u 'Bogatstvu naroda' (1776) da: ...trgovina i manufakture, ukratko, rijetko uspijevaju u državi u kojoj ne postoji određeni stupanj povjerenja u pravednost države" (Svendsen, 2003: 4).

negativan utjecaj na društveno-ekonomski razvoj" (Letunić, 2011: 191).

Autori koji se bave temom korupcije uglavnom su složni u tome da ona umanjuje legitimitet političke elite na vlasti (Grey i Kaufmann, 1998: 8; Andvig et al., 2001: 44; Šimac, 2004: 11).⁶⁰ Onuoha (2009: 6) je uočio nešto što je nazvao 'legitimacijskom pukotinom', koja označava pojavu do koje dolazi uslijed raširene korupcije.⁶¹ Riječ je o tome da građanstvo izgubi povjerenje u vladajuću elitu⁶², zbog čega ona gubi njihovu potporu te gubi stabilnost upravljanja⁶³. "Tako je legitimacijska pukotina suptilna prijetnja unutarnjoj sigurnosnoj matrici države..." (Onuoha, 2009: 6). Jer, "korupcija razara osnovni odnos povjerenja između građana i političara, koji bi trebali pravedno i jednako zastupati sve građane, trošiti njihov novac i osiguravati njihove slobode, jednakost šansa i solidarnost" (Šimac, 2004: 9). Drugim riječima, "korupcija nagriza temelje društvenog ugovora" (Šimac, 2004: 11). Stoga korupcija može dovesti do "protesta, pobune i sukoba, koje čine otvorenu prijetnju nacionalnoj sigurnosti" (Onuoha, 2009: 7). Andvig i suradnici (2001: 44) tvrde da korupcijski skandali u politici mogu dovesti do gubitka pozicija na slijedećim izborima, ali da, s druge strane, ukorijenjena sistemska korupcija može dovesti do opće društvene apatije vezane uz mogućnost promjena stanja u državnoj politici⁶⁴, odnosno do gubitka nade da se protiv korupcije u politici uopće može boriti.

4.2.4. Korupcija potkopava pravila, norme i institucije javne uprave

⁶⁰ Della Porta i Vannucci (1997: 537) zaključuju da "korupcija pridonosi delegitimaciji političkih i institucionalnih sistema unutar kojih je pustila korijenje".

⁶¹ Za njega je legitimacija "ligament koji podržava demokratski okvir upravljanja, koja omogućava vladi osigurati pristajanje uz njezine politike i zakone bez nužne uporabe prisile ili zastrašivanja" (Onuoha, 2009: 6).

⁶² Korupcija uzrokuje gubitak povjerenja u institucije vlasti ((Derenčinović, 2001: 2; Šimac, 2004; Aras, 2007; Getoš et al, 2011; Korunić Križarić *et al.*, 2011). Čak i sumnja u korumpiranost dovodi u pitanje vjerodostojnost vlasti (Getoš et al, 2011: 100).

⁶³ Da korupcija vodi do nestabilnosti u društvu tvdi i Derenčinović (2001: 2). "Korupcija nije izdvojena pojava koja se javlja samo u određenim segmentima društvenog života. Ona podjednako ugrožava temelje gospodarske kao i političke stabilnosti" (Derenčinović, 2001: 111).

⁶⁴ Smerdel (2010: 647) smatra da ovo opće odbacivanje politike najbolje objašnjava porast političke korupcije, koja je dosegla "ranije nepoznate razmjere", ali i "točku u kojoj ona korumpira politiku samu ... demokratsku politiku".

Korupcija u javnoj upravi "fundamentalno remeti mjere javne politike" (De Han, 2006: 2). Kurer (2005: 236) tvrdi da do korupcije u javnoj upravi dolazi kada službenici krše ograničenja nametnuta pravilima javne službe, a koja počivaju na principu nepristranosti – koji pak počiva na nediskriminatornim normama. Problem je u tome što birokratska korupcija potkopava efikasnost javne uprave (Clammer, 2012: 113), koja je za Maura (1995: 700) "jednako važna determinanta kao i politička stabilnost za investiranje i razvoj". Jain (2001: 93) smatra da postoje dva načina djelovanja korupcije na birokratsku efikasnost: prvi je taj što "korumpirana birokracija *neće* nužno nagraditi uslugu niti dati ugovore najefikasnijim proizvođačima (Rose-Ackerman, 1997a: 42)"⁶⁵, a drugi je taj što će korumpirani proizvođači spriječiti konkurentnost drugih proizvođača⁶⁶. Della Porta i Mény (1997: 40) dolaze do zaključka da korupcija smanjuje efikasnost javne uprave time što povećava cijenu javnih radova i usluga⁶⁷, dok im u isto vrijeme smanjuje kvalitetu. Osim toga, koruptivna javna uprava je sklona izmjeni javnih troškova kroz njihovo preusmjeravanje prema onim područjima u kojima su korupcijski prihodi veći, dodaju autori.

"Kada se birokratske regulacije restrukturiraju, manipuliraju i primjenjuju na zbunjujući i neproncljiv način da bi omogućile birokratima skupljanje mita i drugih osobnih prednosti, a kada su javni službenici zaokupirani sa drugim stvarima, nesigurnost će spriječiti investicije, državni dohodak će se smanjivati, a državna sposobnost za pružanje javnih usluga bit će uništena"
(Andvig et al., 2001: 44).

Korumpirana i neefikasna javna uprava stoga dovodi građane i poduzetnike do toga da "traže privilegirane kanale pristupa javnim odlukama, bilo da one uključuju uživanje usluga kompeticije za ugovore, radna mjesta, itd.", što znači da su spremniji platiti mito – korupcija "vodi selektivnom uključivanju onih ljudi koji plaćaju i

⁶⁵ "Čak i ako najefikasniji proizvođač ima najveći višak i stoga mogućnost ponuditi najveći mito, korumpirani proizvođač koji je spreman napraviti kompromis na kvaliteti robe možda može ponuditi čak i veći mito od najefikasnijeg proizvođača (Jain, 2001: 93).

⁶⁶ "Kada postoji nesigurnost oko razine korupcije, novopridošlica će oklijevati diskutirati o davanju mita. Korupcija, stoga, može favorizirati 'one koji nemaju skrupula te one sa vezama ispred onih koji su proizvodno najefikasniji (Rose-Ackerman, 1997a: 42)" (Jain, 2001: 93).

⁶⁷ "Otkrića slučajeva korupcije su se često podudarala sa otkrivanjima prekomjernih troškova plaćenih od strane javne administracije za dobra i usluge" (Della Porta i Mény, 1997: 40).

progresivnom isključivanju svih ostalih" (Della Porta i Mény, 1997: 41-42). Efikasnost javne uprave, koja utječe na investiranje i razvoj ekonomije, potkopavaju i "komplicirane i dugotrajne administrativne procedure ... kroz koje potencijalni investitor mora proći" (Bađun, 2005: 86) da bi dobio potrebne dozvole za djelovanje (odakle proizlazi diskrecijska moć javnih službenika). Stoga je jedna od metoda koju korumpirani službenici javne uprave koriste za izvlačenje mita upravo odgoda transakcija (Jain, 2001: 93), zbog čega će građani i poduzetnici – budući da je vrijeme novac – platiti za javnu uslugu (Rose-Ackerman, 1999: 16).⁶⁸ "Sve to demotivira investitore da osnuju nova poduzeća (koja bi mogla generirati nove investicije) ili gura poduzeća u područje sive ekonomije" (Bađun, 2005: 86). Nad tim dijelom ekonomije država nema nadzor niti porezne prihode, zbog čega ona nema vlast nad tim dijelom ekonomije – iako se ona odvija na njezinom teritoriju. Zbog toga je moguće argumentirati da korupcija posredno dovodi do povrede državnog suvereniteta.

Pokazano je da korupcija u političkom sektoru značajno potkopava snagu države kao referentnog objekta. Raširena politička i birokratska (sistemska) korupcija pobijaju osnovne principe demokracije i vladavine prava, čime dolazi do toga da građani širom svijeta uskraćuju legitimnost svojim vladama (čime one gube stabilnost) i odustaju od sudjelovanja u političkom životu, bez čega demokracija gubi svoj temelj. Može se reći da sistemska korupcija dovodi do nestabilnosti u funkcioniranju države te da ona bitno usporava (ili potpuno onemogućava) njezine težnje prema demokratizaciji, uspostavljanju vladavine prava i ekonomskom razvitku. Zbog toga je moguće smatrati da – prema zahtjevima i ograničenjima političkog sektora Kopenhaške škole – postoje dobri temelji za tvrdnju da bi sekuritizacija u političkom sektoru mogla biti uspješno provedena⁶⁹, ukoliko bi se korupcija predstavila kao egzistencijalna prijetnja.

4.2.5. Korupcija u slabim i jakim državama

Predstavnici Kopenhaške škole razlikuju prijetnje za slabe, od prijetnji za jake države (1998: 146). Oni tvrde da su slabe države izložene sistemskim, unutarnjim

⁶⁸ "U mnogim zemljama telefon, putovnica ili vozačka dozvola ne mogu se dobiti brzo bez podmićivanja. Ponekad je usluga dostupna samo korumpiranima, ali ne i strpljivim i poštenim građanima" (Rose-Ackerman, 1999: 16).

⁶⁹ Barem naspram države kao referentnog objekta, iako bi možda i na globalnijem nivou neki međunarodni akteri mogli tvrditi da sistemska korupcija predstavlja egzistencijalnu prijetnju čitavom demokratskom poretku.

prijetnjama zbog "nedostatka čvrsto uspostavljene državnosti" te zato što vlade u takvim državama, za razliku od onih jakih, nemaju čvrstu legitimacijsku bazu. U slabim će državama mnogi građani doživljavati djelovanje vlada kao djelovanje za njihovu vlastitu, a ne državnu korist.

Sukladno autorima Kopenhaške škole, Jackson (2010: 173) uočava da za slabe države primarne sigurnosne prijetnje dolaze iznutra, iz domaćih izvora. Zbog toga je za takve države, nastavlja Jackson, "unutarnja sfera zapravo mnogo opasnija i veća prijetnja od međunarodne sfere". Zbog svih tih unutarnjih nestabilnosti za slabe je države karakteristična izjednačenost *sigurnosti režima* (stanje sigurnosti vladajućeg položaja određene elite) i državne sigurnosti ("stanje u kojem su institucije, procesi i strukture države sposobne nastaviti učinkovito funkcionirati bez obzira na sastav vladajuće elite" (Jackson, 2010: 173)). Prema Jacksonu (2010: 175), slabim državama nedostaju "učinkovite institucije, monopol nad instrumentima prisile i konsenzus o ideji države ... ujedno i tri dimenzije državne snage" (Jackson, 2010: 175). Ovdje je fokus na prvoj dimenziji državne snage⁷⁰, koja se tiče učinkovitosti institucija, odnosno "infrastrukturne sposobnosti u smislu sposobnosti državnih institucija da obavljaju ključne zadaće i donose politike" (Jackson, 2010: 175). Slabe države po karakteristikama možemo usporediti i sa tranzicijskim državama, a zajedničko im je i to što im korupcija iznutra potkopava institucionalnu učinkovitost. S druge strane, slabost institucionalnog okvira dovodi do povećanja korupcije⁷¹ (Faulend i Šošić, 1999: 9), čime se stvara začarani krug. Amundsen tvrdi da su "najekstremnije razine korupcije pronađene u brojnim zemljama koje prolaze kroz dvostruke procese političke i ekonomske liberalizacije, što implicira nesigurnost, neefikasne političke institucije i povećane mogućnosti u isto vrijeme" (Amundsen, 1999: 18). Bitno je uvidjeti da je i korupcija jedan od unutarnjih problema slabih država⁷², zbog koje one imaju "nekonsolidiranu ili nepostojeću demokraciju; stalnu ekonomsku krizu i strukturnu slabost..." (Jackson, 2010: 175). Lowell (2005: 76) navodi tumačenje korupcije u

⁷⁰ Druge se dvije dimenzije odnose na "(2) sposobnost prinude u smislu sposobnosti države i njezine volje da upotrijebi silu protiv izazova njezinom autoritetu; (3) nacionalni identitet i društvena kohezija u smislu stupnja u kojem se stanovništvo identificira s nacijom-državom i prihvaća njezinu legitimnu ulogu u svojim životima" (Jackson, 2010: 175).

⁷¹ "Pri tome se ne smije izostaviti politizacija ekonomskih procesa, koja je i uzrok i posljedica institucionalnog okvira, a koja je izvor korupcijskih aktivnosti" (Faulend i Šošić, 1999: 9).

⁷² Hartelius i Borgenhammar (2011: 34) tvrde da korupcija može dovesti i do "konačnog sloma sistema, kao što je to slučaj sa propalim državama", iz čega se može izvući zaključak o kako se ozbiljnoj prijetnji radi. Onuoha (2009: 5) pak tvrdi da je korupcija glavni generator državne slabosti u nigerijskom kontekstu.

Istočnoj Europi kao "strukturalne". Razlog tomu je, smatra Lowell, pojava "klijentelističkih društvenih struktura", koje nisu izolirani slučajevi već zaista "pravi društveni fenomen". Krajnje posljedice ovih struktura su negativne jer "održavaju utjecaj političkih, stranačko-orijentiranih, klijentsko-patronske struktura nad distribucijom resursa" (Lowell, 2005: 76-77). Ovaj autor također smatra da se korupcija "mora razumjeti u odnosu prema svojem društvenom kontekstu, jer ona predstavlja različitu vrstu problema u (u nedostatku boljih termina) 'razvijenim' i 'tranzicijskim' društvima" (Lowell, 2005: 79). U tranzicijskim društvima korupcija je, ističe Lowell (2005: 78), fundamentalan problem. Razloge za takvu korupciju nalazi u promjeni vrijednosnih sustava u tranzicijskim društvima, unutar koje su se našli ljudi na pozicijama administrativne i političke moći (Lowell, 2005).⁷³ Jedno od objašnjenja raširene korupcije u tranzicijskim društvima jest stoga i nedovoljna usvojenost vrijednosnog sustava u kojem se zaista očekuje i zahtjeva da javni dužnosnici i službenici svoju ulogu provode prema pravno-racionalnim principima. Na ovom tragu Polšek (1999: 449) smatra da je moguće zastupati tezu "da se veliki razmjeri korupcije pojavljuju ... u razdoblju kada popušta moralna regulativa, a kada pravna još nije doista postignuta"⁷⁴. "Kao što je to rekao Huntington: 'Korupcija u modernizirajućem društvu je stoga dijelom ne toliko rezultat devijantnosti ponašanja od prihvaćenih normi koliko je ona devijantnost normi od uspostavljenog uzorka ponašanja' (1968: 60)" (Lowell, 2005: 72).

"U jakim državama nacionalna sigurnost se primarno odnosi na obranu od vanjskih prijetnji, ali i na "posebne slučajeve domaćih aktivnosti koji se smatraju neprihvatljivim i prijetjećim od strane većine populacije (npr. terorizam)" (Buzan et al., 1998: 146). Teško da bi politička korupcija mogla predstavljati egzistencijalnu prijetnju u jakim državama⁷⁵, jer, da bi ona bila tolika ozbiljna prijetnja, morala bi biti poprilično raširena (poprimati sistemske razmjere), a tada bi već toliko oslabila državu da ju više

⁷³ Zbog toga smatra da ne postoji jednostavan način za iskorjenjivanje sveobuhvatne korupcije u tranzicijskim zemljama, već da je to jednostavno "dio generalnog procesa promjene" (Lowell, 2005: 78).

⁷⁴ "...stupanj socijalnog povjerenja koji gradi 'zajedništvo' i koji treba razlikovati od povjerenja u pravni sustav, bio bi razmjern udjelu korupcije, odnosno nelegalnog ponašanja u ekonomiji i politici" (Polšek, 1999: 452).

⁷⁵ Jake su države "...sposobne i voljne 'održavati društvenu kontrolu, osiguravati poštivanje službenih zakona, djelovati odlučno, donositi učinkovite politike, štitići stabilnost i koheziju, poticati društvenu participaciju u državnim institucijama, osigurati osnovne usluge, upravljati i kontrolirati nacionalno gospodarstvo te održati legitimost' (Dauvergne, 1998: 2). Jake države također imaju visok stupanj društveno-političke kohezije koja je izravno povezana s konsolidiranim participativnim demokracijama, jakim nacionalnim identitetima te produktivnim i visoko razvijenim gospodarstvima" (Jackson, 2010: 175).

ne bismo mogli nazivati jakom. Ovdje ostaje pitanje kako treba shvaćati ozbiljnost prijetnje⁷⁶ – slabljenje jake države možda ne zadovoljava uvjete za proglašavanje prijetnje egzistencijalnom, no, teoretski, korupcija s vremenom može jaku državu dovesti do nekih oblika propadanja. Ipak, suočavanje s korupcijom kod jakih država bi trebalo biti automatizirano, a u tom slučaju ne možemo tvrditi da bi korupcija u jakim državama mogla biti proglašena egzistencijalnom prijetnjom.

4.2.6. Korupcija može zarobiti državu

Pojam 'zarobljene države'⁷⁷ odnosi se zapravo na političku korupciju, u kojoj privatni interesi dolaze u interakciju sa državom "kroz neformalne, netransparentne i visoko pristrane pristupne kanale" (Kurer, 2005: 231). "U svim svojim oblicima, zarobljavanje države teži subverziji, ili čak zamjenjivanju, legitimnih i transparentnih kanala političkog utjecaja i interesnih odnosa, smanjujući pristup suparničkim skupinama..." (Kurer, 2005: 231). U zarobljenoj državi "skupine uzurpiraju moći i funkcije države primarno zbog vlastite koristi i zbog gubitka demokratskog utjecaja" (Hartelius i Borgenhammar, 2011: 21-22). U takvim su državama korumpirani i sudstvo i javna sigurnost, ali i sam vrh vlasti (Vesić, 2008: 484).

Zarobljene države česte su među tranzicijskim zemljama, "zato što u njima u relativno kratko vrijeme treba promijeniti velik broj zakona i drugih propisa, što je 'divna zgoda' za namještanje koristi članovima i prijateljima vladajućih struktura" (Šimac, 2004: 13). Sa time se slaže i Bađun (2005: 97), koja zaključuje da je zarobljavanje države "poseban problem tranzicijskih zemalja s visoko koncentriranom političkom moći...". U zarobljenim državama nedostaje vladavine prava, a skupinama sa najvećom političkom i ekonomskom moći u interesu je da to tako i ostane, zbog čega nastoje zadržati *status quo* i spriječiti antikorupcijske reforme (Bađun, 2005: 97).

"Tranzicijske zemlje koje su najviše napredovale po pitanju tržišnih reformi (privatizacija, liberalizacija cijena) su ujedno i one koje su najviše unaprijedile vladavinu prava, zaštitu

⁷⁶ "Važno je da predodžba o slabim i jakim državama nije jednolična slika nego kontinuum unutar kojeg se države u stvarnom svijetu smještaju. Štoviše, to je dinamično stanje. Države se s vremenom mogu pomicati naprijed-natrag po kontinuumu... Većina država u regijama u razvoju nalaze se na slabom dijelu kontinuumu državne snage" (Jackson, 2010: 176).

⁷⁷ eng. *state capture*

vlasništva i ugovornih prava, koje su jamčile temeljne političke slobode i građanska prava (EBRD, 2003: 23) te kontrolirale korupciju" (Bađun, 2005: 97).

4.3. Ekonomski sektor i korupcija

Buzan i suradnici (1998) su svjesni kontrodiktornosti same ideje o ekonomskoj sigurnosti unutar liberalnog kapitalističkog sistema. Jer, radi se o kompetitivnom sistemu u kojem preživljavaju efikasni, zbog čega je nesigurnost aktera pretpostavljena sistemska značajka (Buzan et al., 1998: 95). "Po ovoj logici, gubitnici su dio igre, a njihove molbe za sekuritiziranjem njihovog položaja odbacuju se kao pokušaji mijenjanja pravila igre" (Buzan et al., 1998: 109). Iz tog razloga autori smatraju da privatne tvrtke nemaju legitiman zahtjev za sekuritiziranjem, odnosno da ih ne treba smatrati referentnim objektima sigurnosti.⁷⁸

"Tako se neki aspekti ekonomskog sektora mogu sekuritizirati, oni su relativno rijetki i predstavljaju ekstremne slučajeve. Zbog osnovne prirode liberalne ekonomije, mnogo od onoga što bi se moglo smatrati problemima ekonomske sigurnosti su u stvari normalne ili politizirane ekonomske relacije" (Buzan et al., 1998: 109).

No, ekonomska sigurnost u liberalnoj ekonomiji⁷⁹ ima smisla jer se odnosi na "stvaranje stabilnih uvjeta u kojima se akteri mogu nemilosrdno nadmetati" (Buzan et al., 1998: 98). Na razini globalne tržišne ekonomije potrebno je stoga osigurati stabilnost "kompleksnih mreža kompetitivnih i kolaborativnih odnosa" (Buzan et al., 1998: 110) te borbu protiv nejednakosti, koja je nusproizvod postojećeg ekonomskog sistema (Buzan et al., 1998: 97). "Već sada sistemi pravila ili setovi principa, kao što su

⁷⁸ "Stoga se, samo pod posebnim okolnostima, kada su tvrtke ključne za stabilnost samog tržišnog sistema, tvrtke mogu uspješno sekuritizirati u liberalnom sistemu" (Buzan et al., 1998: 101).

⁷⁹ Dakle, prema liberalnoj doktrini, ekonomija bi trebala biti što slobodnija i pod što manjim državnim utjecajem, no država postoji zato da bi "...osigurala zakone i političko-vojnu sigurnost te da bi dala podršku društvenom tkivu u onim područjima u kojima tržište to ne može" (Buzan et al., 1998: 95).

'liberalna svjetska ekonomija' i 'slobodna trgovina', imaju nekakav status kao referentni objekti u ekonomskom sektoru" (Buzan et al., 1998: 38). Države i 'liberalni međunarodni ekonomski poredak' su najvažniji referentni objekti ekonomskog sektora, (Buzan et al., 1998: 103), a fokus u ovom radu je na državnoj razini. Buzan i suradnici (1998: 104) tvrde da "...države imaju kvalitetu potrebnu za sekuritizaciju. Od njih se očekuje da su (iako ne uvijek) trajno ukorijenjene strukture". Državna sigurnost u ekonomskom sektoru odnosi se na "pristup resursima, financijama i tržištima potrebnima za održavanje prihvatljivih razina blagostanja i državne moći". Nacionalne su ekonomije ugrožene (od bankrota ili nesposobnosti osiguravanja osnovnih potreba stanovništva) ako nemaju pristup vanjskim tržištima ("osim ako je država samodostatna u potrebnim resursima za hranjenje svoje populacije i industrije, ona treba pristup vanjskim zalihama") (Buzan et al., 1998: 22, 105). Stoga je pitanje ekonomske sigurnosti iz liberalne pozicije i usvajanje reformi kojima se nacionalne ekonomije usklađuju sa onom međunarodnom (Buzan et al., 1998: 105).

Raširena politička korupcija iscrpljuje državne resurse, čime se ne može održati (a kamoli postići) eventualno blagostanje. Korumpirana politička elita preusmjerava resurse za vlastitu korist, odnosno za korist povlaštenih društvenih skupina. Korupcijom se guši kompetitivnost, poduzetništvo i općenito principi otvorenog tržišta. One tvrtke koje su u koruptivnom dogovoru sa državnim dužnosnicima i javnim službenicima pobjeđuju na unosnim javnim natječajima bez obzira na to što možda nisu najracionalniji izbor – čime se ostale tvrtke guraju iz posla (barem onoga u službenom sektoru). Ukupnim efektima korupcije stvara se ekonomska okolina u kojoj su političke veze ono što je presudno za poslovni uspjeh. Kvaliteta u obavljanju posla, znanje, vještina, sposobnost, kvalificiranost, poštenje... – sve su to sekundarne osobine potrebne za uspjeh u ekonomiji prožetoj korupcijom. Ako poduzeće nije pod protekcijom koju mu pruža stupanje u koruptivni odnos sa političkom vlasti (koja ima diskrecijsku moć odlučivanja⁸⁰), njezin će poslovni uspjeh biti ograničen. Iako pripadnici Kopenhaške škole tvrde kako tvrtke nemaju dobre argumente za polaganje prava na vlastitu sigurnost unutar liberalne ekonomske doktrine, smatramo da korupcija (koja, ne treba smetnuti s uma, s jedne strane uvijek uključuje državu⁸¹) ipak predstavlja legitimnu

⁸⁰ Protekcionizam i monopol (koji se odražava u diskrecijskoj moći nad odlukama) mogu biti egzistencijalne prijetnje na sistemskoj razini ekonomskog sektora (Buzan et al., 1998: 106-107).

⁸¹ "Kada se govori o službenom i neslužbenom sektoru, službeni sektor obično je pozitivno konotiran, a neslužbeni negativno, jer je upravo to 'sektor u kojem vlada mito i korupcija'. Autori ovog rada nemaju namjeru pobijati ustaljenu tvrdnju, ali žele potaknuti na razmišljanje o vezi između službenog i

sigurnosnu prijetnju i za tvrtke, jer gura poduzetnike prema neslužbenom gospodarstvu, odnosno prema sivoj ekonomiji⁸².

Korupcija predstavlja legitimnu sigurnosnu prijetnju i za samu liberalnu ekonomiju, jer remeti stabilnost uvjeta unutar kojih se akteri nadmeću – a to je ono na što bi se ekonomska sigurnost (prema autorima Kopenhaške škole) trebala odnositi.

Usmjeravanjem resursa prema povlaštenim društvenim skupinama korupcija iscrpljuje javne resurse, što znači da ima sve manje sredstava za vlastito funkcioniranje. Time se narušava razina blagostanja ostatka društva, ali i razina državne moći. Sve je manje sredstava dostupno za funkcioniranje javnih službi pa građani imaju sve lošiju i sve skuplju zdravstvenu skrb i obrazovanje, dok, s druge strane, rastu troškovi poreza. Građanima se time može ozbiljno umanjiti kvaliteta života, ali propadanje javnog zdravstvenog sustava znači i ugrožavanje osnovnih ljudskih potreba za najsiromašnije. Građani žive sve siromašnije jer korupcija guši poduzetništvo, što potkopava cjelokupni ekonomski rast i razvoj. U isto vrijeme, održivost ekonomskog rasta i razvoja jedna je od temeljnih odrednica liberalnog ekonomskog poretka, a korupcija ju potkopava time što predstavlja pogrešno usmjeravanje javnih resursa u društvu. Pitanje ekonomske sigurnosti iz liberalne pozicije jest i usvajanje reformi kojima se nacionalne ekonomije usklađuju sa onom međunarodnom. S obzirom na to da ekonomski razvijenije države, u kojima se prakticira otvorena liberalna ekonomija, imaju niže stope korupcije, korumpirane države trebaju provoditi antikorupcijske reforme ukoliko teže ekonomskom razvitku.

neslužbenog sektora, države te korupcije. U tom cilju, razvijaju intrigantnu tvrdnju da je službeni sektor taj u kome vlada korupcija, te da je upravo korupcija na relaciji službeni sektor – država glavni krivac za nastanak i razvoj neslužbenog sektora. ... Strana ponude, odnosno pojedini ekonomski subjekti iz službenog sektora, često puta nude mito državnim službenicima kako bi sebi priskrbili određene poslove, autorizacije i sl. Takvim postupcima oni direktno slabe svoju konkurenciju. Začeci takvih interesnih skupina nastaju u pravilu u predizborno vrijeme kada pojedini ekonomski subjekti financiraju političke kampanje određenih političara, s ciljem da im oni uzvrate poslovnu uslugu kad dođu na vlast. Sprega koja u tom procesu nastaje između političara i poslovnih ljudi očit je primjer politizacije što negativno djeluje na tržišnu utakmicu. Politizacija ekonomskih procesa poprimit će velike razmjere u uvjetima nedovoljno razvijenog institucionalnog okvira. ... Empirijski podaci i provedena grafička analiza idu u prilog prije navedenoj tvrdnji koja kaže da veća razina korupcije, koja je posljedica veće politizacije ekonomskih procesa, povećava neslužbeni sektor" (Faulend i Šošić, 1999: 8, 9, 10).

⁸² "U zemlji u kojoj je korupcija poprimila sistemski karakter, sprema između politike i dijelova službenog sektora je toliko jaka da postoji iznimno velika presija na preostali dio službenog sektora. U takvim uvjetima sasvim je prirodno da dio poduzetnika iz službenog sektora koji nije u milosti prelazi u neslužbeni sektor. Upravo iz navedenog proizlazi početna tvrdnja da je korupcija na relaciji službeni sektor – država glavni uzročnik rasta neslužbenog sektora. U skladu s time, neslužbeni sektor nije uzrok, već je posljedica korupcije i općenito politizacije ekonomskih procesa" (Faulend i Šošić, 1999: 9).

4.3.1. Korupcija preusmjerava resurse

U literaturi o korupciji postoji široko slaganje oko toga da se korupcijom preusmjeravaju resursi, odnosno da se pomoću nje alociraju resursi unutar društva (Jain, 2001: 91; Bađun, 2005: 74; Budak, 2006: 71; De Han, 2006: 2; Clammer, 2012: 113). "To će se manifestirati kroz pokušaj korumpiranih vladinih službenika da kanaliziraju javna sredstva onim potrošnjama koja osiguravaju lukrativnije mogućnosti"⁸³ (Mashal, 2011: 76). Jain (2001: 93-94, 97) smatra da postoje dva načina putem kojih korupcija može pogrešno usmjeriti resurse. Prvi način sastoji se u tome što investitori (uglavnom privatni, tvrdi Jain) moraju mijenjati "procjene relativnih vrijednosti različitih investicija", jer moraju računati na dodatni trošak podmićivanja službenika javne uprave (kojeg je uglavnom teško točno procijeniti, jer korupcija podrazumijeva tajnost) te biti spremni na sasvim drugačiju vrstu rizika (koju predstavljaju koruptivne radnje). Drugi način pogrešnog usmjeravanja resursa događa se kada korumpirane institucije javne uprave odlučuju o tome "kako će se javna sredstva investirati, ili koje će privatne investicije dobiti dozvolu" (Jain, 2001: 93-94), jer oni kod odlučivanja u obzir uzimaju zaradu od korupcije, zbog čega će sredstva investirati tamo gdje je koruptivna zarada veća i sigurna. "Rangiranje projekata temeljeno na njihovoj društvenoj vrijednosti može se razlikovati od rangiranja temeljenog na korupcijskom prihodu od kojeg agent očekuje dobiti" (Jain, 2001: 94). You i Khagram (2005: 10) su mišljenja da, zbog toga što podrazumijeva "nejednako prisvajanje bogatstva i privilegija", korupcija pridonosi postojećim nejednakostima u društvu.

4.3.2. Korupcija smanjuje porezne prihode i uzrokuje loše gospodarenje proračunom

Korupcija smanjuje državi mogućnost ubiranja poreza, odnosno ostvarivanja prihoda (Tanzi, 1998: 582; Amundsen, 1999: 20; Myint, 2000: 49; Andvig et al., 2001: 44; Jain, 2001: 94; Budak, 2006: 72), čime joj smanjuje količinu dostupnog novca za raspodjelu (Jain, 2001: 94). Primjer toga je poduzetnik koji potkupljuje službenika porezne uprave kako ne bi morao platiti državi određeni porez za poslovanje svoje tvrtke.

⁸³ Pod čime Mashal misli na mogućnosti za veću koruptivnu rentu.

S druge strane, raširena korupcija povećava državne rashode, odnosno javnu potrošnju⁸⁴ (Tanzi, 1998: 562). Ona "povećava cijenu radova i usluga" (Della Porta, 1997: 40). Područja državne potrošnje koja su podložna korupciji su javna nabava (odnosno "kupovina dobara i usluga koju obavlja vlada" (Tanzi, 1998: 568)) i javni projekti (Tanzi, 1998: 585; Rose-Ackerman, 1999: 41). Korumpirani javni dužnosnici preusmjeravaju resurse prema sektorima kod kojih je lakša pronevjera (traženje rente) te investiraju proračunski novac u projekte koji su uglavnom neproduktivni (Tanzi, 1998: 585-586; Grey i Kaufmann, 1998: 8; Amundsen, 1999: 20; Andvig et al., 2001: 44; Mashal, 2011: 73; Bađun, 2011: 296). Nositelji vlasti, naime, odlučuju o "veličini proračuna za investicije, o raspodjeli sredstava za kapitalne projekte, o izboru projekta i njegovoj lokaciji, pa tako i o veličini svakoga projekta"⁸⁵ (Bađun, 2011: 297). Budak (2006: 72) upozorava na to da korupcija mijenja prioritete (preusmjeravanje resursa) "javnih ulaganja s projekata unaprjeđenja obrazovanja i zdravstva ka projektima financiranja obrane ili infrastrukture"⁸⁶ koji su po svojoj prirodi manje izloženi nadzoru javnosti (Shleifer i Vishny, 1993)", a koji donose veću 'korupcijsku rentu'. Zašto su baš javni projekti podložni političkoj korupciji? Jer "za razliku od tekućih rashoda, koji su uglavnom zadani prethodnim mandatima (plaće, mirovine, socijalna pomoć, kamate na javni dug), kapitalni rashodi nositeljima vlasti omogućuju visok stupanj diskrecije" (Bađun, 2011: 297). Takvi projekti korumpiranoj vlasti donose veliku i neposrednu materijalnu korist, "a istodobno ih ne čine odgovornima za buduće troškove zbog npr. loše izradbe ili visoke zaduženosti" (Bađun, 2011: 297). "Sve to rezultira skupljim projektima u odnosu na one gdje korupcije nema, a ta razlika ide na trošak poreznih obveznika. Čak i kad projekt prvotno nije skup, ali je loše napravljen, to znači dodatna

⁸⁴ "Korelacija, naravno, ne podrazumijeva i uzročnost; korupcija može povećati javne investicije, ali isto tako i veće investicije stvaraju više prilika za korupciju" (Bađun, 2011: 299).

⁸⁵ Izbori projekata idu putem javnih natječaja, koji su podložni brojnim manipulacijama, smatra Bađun (2011: 297). "Poduzeće koje želi dobiti određeni posao od države može platiti mito za dobivanje povjerljivih informacija (npr. prosječne cijene ponude), zatim da se javni natječaj sastavi tako da samo to poduzeće bude kvalificirani ponuditelj, zato da bude izabrano za pobjedničkog ugovaratelja ili zato da se nakon dobivenog ugovora može škrtariti na kvaliteti i/ili "napuhivati" troškove. ... Kad je visina provizije koju dobivaju dužnosnici vezana uz troškove projekta, može doći do veće sklonosti golemim projektima – korupcija povećava broj investicijskih projekata te povećava njihovu veličinu i složenost. Recimo, može se preferirati cesta sa četiri traka, umjesto sa dva. Nekoliko postotaka u projektu koji stoji milijarde stvara znatan iznos. Poduzeću nije teško pokriti trošak provizije; ponuda za javni natječaj već može sadržavati taj trošak ili može postojati dogovor s državnim ugovarateljem da ponuda bude niska, ali da se to kroz vrijeme nadoknadi "nepredviđenim" troškovima..." (Bađun, 2011: 297).

⁸⁶ "Već je rečeno da zemlje s visokom političkom korupcijom prosječno imaju infrastrukturu lošije kvalitete zbog slabijeg održavanja. Naime, u zemljama raširene političke korupcije stalno se poduzimaju novi projekti, jer kod njih postoji veća mogućnost ubiranja mita, dok se postojeća infrastruktura ostavlja da propada" (Bađun, 2011: 301).

izdvajanja za buduće popravke..." (Bađun, 2011: 297). Korupcija time dovodi do, prema demokratskim kriterijima, neracionalne potrošnje sredstava iz javnog proračuna (Myint, 2000; Šimac, 2004). Ona je "štetna za implementaciju koherentnih i racionalnih razvojnih politika" te za "mogućnost države da promijeni društvo i ekonomiju prema političkim prioritetima" (Andvig et al., 2001: 44). S time se slaže i Budak (2006: 72), koja tvrdi da je ekonomska politika "manje učinkovita u uvjetima visoke razine korupcije". Ovo možemo promatrati i s aspekta razmjene te ustvrditi da korupcija povećava troškove transakcije (Grey i Kaufmann, 1998: 8; Aras, 2007: 44).

"U zemljama raširene korupcije analiza troškova i koristi, odnosno stopa povrata, prestaje biti kriterij za izbor projekata, nego je to iznos mita koji nosi određeni projekt. Kad je korupcija u izboru projekata i izvođača građevinskih radova vrlo izražena, onda nastaju tzv. "katedrale u pustinji". Neki projekti budu gotovi, ali ih se nikad ne rabi. Neki su mnogo veći no što bi trebali biti. Neki su toliko loše kvalitete da zahtijevaju stalne popravke i rade ispod kapaciteta. U tim okolnostima nije nikakvo čudo da kapitalni rashodi nemaju pozitivan utjecaj na ekonomski rast kao što se očekuje. Osim toga, zbog podržavanja previše kapitalnih projekata, što često uključuje zaduživanje, nositelji vlasti mogu stvoriti fiskalne krize" (Bađun, 2011: 298).

4.3.3. Korupcija dovodi do nesposobnosti osiguravanja osnovnih potreba stanovništva

Još jedna karakteristika korupcije – oko koje su autori koji se s njom bave uglavnom suglasni – jest ta da ona najviše pogađa siromašne, odnosno da produbljuje siromaštvo u društvu (Andvig et al., 2001: 43; Šimac, 2004: 9; Mashal, 2011: 73; Getoš et al., 2011: 102). "Korupcija sprječava da pomoć za siromašne stigne do najsiromašnijih", tvrdi Clammer (2012: 113). Derenčinović (2001: 2) tvrdi da korupcija "potiče društvenu i individualnu nejednakost", s čime se slažu i Getoš i suradnici (2011: 103), dodajući da korupcija "pridonosi općem osjećaju nesigurnosti i nezadovoljstva". Korupcija ima ovakav utjecaj jer bogata manjina privatizira javne aspekte društvenih djelatnosti, dok su siromašni sve siromašniji jer su isključeni iz korištenja javnih usluga

koje si ne mogu priuštiti (Budak, 2006; Aras, 2007; Letunić, 2011). Za one koji ne žele ili ne mogu platiti "korupcijske tarife", neke javne usluge ponekad su i potpuno nedostupne (Šimac, 2004: 9). Ako im nisu potpuno nedostupne, tada na njih moraju duže čekati – čime korupcija smanjuje kvalitetu javnih usluga (Della Porta, 1997: 40). Korupcija u javnoj upravi smanjuje njezinu kvalitetu (Aras, 2007: 44), njezinu ekonomičnost i efikasnost (Korunić Križarić et al., 2011: 153). To znači da korupcija potkopava društveno odgovorno usmjeravanje državnih resursa putem institucija javne uprave (Andvig et al., 2001: 44). Zbog svega navedenog, Agu (2011: 421) smatra da korupcija dovodi do smanjenja državne sposobnosti za ispunjavanje svojih socijalnih ugovora sa građanima.

Spomenuto je da korupcija dovodi do smanjenja poreznih prihoda, a to znači i manje novca za financiranje rada javnih službi (Grey i Kaufmann, 1998: 8; Budak, 2006: 72). Ovo se prvenstveno odnosi na obrazovni⁸⁷ i zdravstveni⁸⁸ sustav (Lambsdorff, 2005: 27; Letunić, 2011: 190). Osim toga, korupcija smanjuje potrošnju za održavanje infrastrukture (zbog sličnih razloga zbog kojih se smanjuje potrošnja za obrazovanje i zdravstvo - jer u tome nema prilike za značajnom korupcijskom rentom) (Tanzi, 1998: 586). Onuoha (2009: 7) ovu nesposobnost državnih institucija i agencija za efektivnom upotrebom javnih resursa da bi se osigurali "esencijalni uvjeti i usluge koje građani trebaju za realiziranje svojeg punog potencijala u društvu" naziva *pukotinom kapaciteta nacionalne sigurnosti*.

"Od prizme pukotine kapaciteta, korupcija vodi do neuspješne vladavine; što je prethodnik slabe države. Stoga, korupcija konstituira prijetnju nacionalnoj sigurnosti u onom trenutku kada osobni interesi stoje na putu javnom interesu, a prethodni ima prvenstvo nad zadnjim u odlučivanju kako će se raspodijeliti javni resursi. Potkopavajući vladine kapacitete za raspodjelu resursa i ispostavljanje usluga, korupcija stvara deprivaciju, frustraciju i razočaranje. S tim u vezi, nije iznenađujuće da države u kojima progresivno opada građansko

⁸⁷ Korumpirane vlade manje troše na obrazovanje i to bez obzira na razinu BDP-a po stanovniku (Mauro, 1995: 706). Razlog je taj što su korupcijske mogućnosti manje u obrazovanju nego u drugim granama javnog sektora (Mauro, 1995: 706; Tanzi, 1998: 585).

⁸⁸ Korupcija smanjuje potrošnju na zdravstvo jer nije lako provoditi koruptivne djelatnosti u zdravstvu za one koji donose odluke o budžetu (Tanzi, 1998: 585).

blagostanje, i to uvelike zbog loše raspodjele javnih sredstava, tendiraju biti relativno više nestabilne, nesigurne i više sklone unutarnjim nasilnim sukobima (Onuoha, 2009: 7-8).

Šimac (2004: 15) ističe da su siromašni slojevi stanovništva najveće žrtve korupcije, ali da su to i "svi drugi porezni obveznici i potrošači, kao i svi oni koji nisu postigli neko svoje pravo ili uspjeli na nekom natječaju – a mogli su da nije bilo korupcije, odnosno 'lažiranja'". Stoga će, zaključuje Jain (2001: 98), "politika koja smanjuje korupciju ujedno smanjiti i nejednakost u prihodu i siromaštvo".

4.3.4. Korupcija negativno utječe na investiranje

Korupcija smanjuje investicije⁸⁹, kako strane tako i domaće (Mauro, 1995: 695; Tanzi, 1998: 585; Grey i Kaufmann, 1998: 8; Amundsen, 1999: 19; Jain, 2001: 72; Šimac, 2004: 9; Lambsdorff, 2005: 27; Budak, 2006: 73; Mashal, 2011: 73; Agu, 2011: 421). Ona "smanjuje ukupna ulaganja i ograničava strane direktne investicije, ali ohrabruje previše javnih infrastrukturnih investicija" (Rose-Ackerman, 1999: 3). Spomenuto je da korupcija negativno utječe na državne, javne investicije. Uz to, "korupcija može također utjecati na investicije mijenjajući poticaje za poduzetnike time što oni mogu očekivati manje zarade od svojih napora i time što se suočavaju s većom nesigurnosti (Murphy et al., 1991)" (Jain, 2001: 94).

Što se tiče stranih investicija, Wei (1997: 1) je pokazao da korupcija odbija strane ulagače jer djeluje slično kao i porez. No, "za razliku od poreza, korupcija nije transparentna, nije unaprijed najavljena, te nosi sa sobom puno manju sigurnost sprovođenja sporazuma između davatelja i primatelja mita. Drugim riječima, korupcija utjelovljuje arbitrarnost i stvara nesigurnost"⁹⁰ (Wei, 1997: 1). "Nasumična priroda korupcije stvara visoka dodatna opterećenja jer traženje onih kojima se mito mora platiti

⁸⁹ Korupcija značajno smanjuje razine investiranja i to bez obzira na razinu birokratizacije unutar zemlje (Mauro, 1995: 695; Jain, 2001: 95).

⁹⁰ "Razmjer nesigurnosti uzrokovane korupcijom će vjerojatno varirati od države do države, čak i nakon kontroliranja prosječne razine korupcije. Razlika u nesigurnosti proizlazi iz razlike u načinu na koji su organizirani birokrati koji zahtijevaju mito. Monopolistički birokrat koji maksimalizira rentu će u stvari imati više ili manje transparentan raspored primanja mita kod kojega se može biti skoro potpuno siguran u rezultate. Poduzećima u takvoj državi plaćanje mita je poput poreza, osim što on ide u džep birokrata, a ne u državnu blagajnu. U državi u kojoj određen broj birokrata može nametnuti poduzećima neovisne namete mita tražeći sukladne dozvole za rad, korupcija ima veću nesigurnost što se tiče ukupnog plaćanja i eventualnih rezultata, posebice ako postoji slobodan ulaz za nove birokrate u nametanju novih dozvola poduzećima" (Wei, 1997: 1-2).

također ima cijenu, koja se mora dodati cijeni samog pregovaranja i plaćanja mita" (Tanzi, 1998: 583).

"Budući da korupcija djeluje kao dodatni porez, ona povećava troškove ulaska na tržište i poslovanja, narušava konkurentnost i povećava neizvjesnost (poslovni rizik). Kao što korupcija više pogađa siromašnije dijelove stanovništva, tako mala i novoosnovana poduzeća teže podnose troškove korupcije, a istodobno su više izložena pritiscima rastuće birokracije (Kaufmann i Wei, 2000)" (Budak, 2006: 73).

Gray i Kaufmann (1998: 8) su uočili da je cijena kapitala za kompanije veća u zemljama u kojima je davanje mita češća pojava. "Države se natječu i za direktne strane investicije (DSI) i za međunarodne portfeljske investicije; a strani investitori cijene stabilnost, predvidljivost i iskrenost vlade. Sve su brojniji dokazi da korupcija nameće značajan 'porez' na DSI u svim regijama svijeta..." (Grey i Kaufmann, 1998: 9). "Analize koje su napravili Hall i Yago (2000) osiguravaju potporu tvrdnji da neprovidnost (suprotnost transparentnosti, često preduvjet za korupciju) unutar zemalja rezultira u višim cijenama za strane obveznice te zemlje" (Jain, 2001: 95).

4.3.5. Korupcija sprječava ekonomski rast i razvoj

Promatrajući generalno, korupcija usporava i onemogućava ekonomski rast i razvoj (Tanzi, 1998: 583; Derenčinović, 2001: 2; Šimac, 2004: 9; Mashal, 2011; Clammer, 2012: 113). Također, generalno gledano, "razvijene zemlje imaju nižu korupciju" (Bađun, 2011: 299). Kao što je spomenuto, smanjeni ekonomski rast jest posljedica toga što korupcija negativno utječe na domaće i strane investicije; na porezne prihode države te na javne investicije (smanjenjem kvalitete i povećanjem državne potrošnje). Osim toga, Jain (2001: 72) iznosi tezu o vezi između ekonomskog rasta i "kredibilnosti pravila", ukazujući na to korupcija utječe "na izgled ili implementaciju pravila ili regulacija koji se odnose na pristup resursima i sredstvima unutar države". Stoga korupcija negativno djeluje na ekonomski razvoj i jer stvara situaciju u kojoj se

"svi sudionici u tržišnoj utakmici osjećaju nesigurno"⁹¹ (Vesić, 2008: 484). Da su sigurnost i razvoj međusobno korelirajuće varijable tvrde Tatalović i Bilandžić (2005: 28-29): "bez određenog stupnja sigurnosti (optimalnog) ne može biti razvoja... ..za postizanje prihvatljivog stupnja sigurnosti potreban (je) održivi, uravnoteženi i ravnomjerno raspoređeni razvoj" (Tatalović i Bilandžić, 2005: 28-29). Rose-Ackerman (1999: 12-13, 36-37) pokazuje zašto je korumpirano tržište ne samo manje konkurentno, već i manje sigurno od otvorenog tržišta. Ona, naime, tvrdi da je to tako jer se kod koruptivnih poslova moraju trošiti resursi da bi se održala tajnost. S druge strane, tajnost podrazumijeva da "informacije o cijeni mita neće biti široko dostupne", zbog čega "cijene mogu biti relativno visoke" – što može odbiti potencijalne tržišne sudionike. Nadalje, mogu ih odbiti i moralna načela i strah od kazne. Može ih odbiti i nesigurnost koruptivne prirode ugovora, jer tvrtka koja je ušla u korupcijski posao može strahovati da će korumpirana vlast izgubiti slijedeće izbore, a da "novi režim možda neće poštivati obveze starog". Čak i ako isti režim ostane na vlasti, može zahtijevati nove namete, uvoditi nova pravila, itd. Što se tiče državnih službenika, oni će – zbog straha od razotkrivanja – ograničiti koruptivne poslove na krug ljudi u koje imaju povjerenja, dok će ostali biti isključeni. Zbog svega ovoga korumpirano tržište je manje konkurentno i više nesigurno u odnosu na otvoreno tržište. Aras (2007: 44) ističe da u korumpiranom tržištu "poduzetnost i rad gube na cijeni". MacDonald i Majeed (2011: 16) prenose istraživanje koje su proveli Ades i DiTella (1999), u kojem se tvrdi da veći stupanj kompetitivnosti otvorene trgovine podrazumijeva niže razine korupcije⁹².

Korupcija je generalno štetna za poduzetništvo (Amundsen, 1999; Jain, 2001; Vesić, 2008). Pritisci koje korumpirani javni službenici vrše nad poduzetnicima tiču se novčanih nameta i produžavanja vremena za dobivanje raznih licencija, autorizacija i ostalih potrebnih dokumenata (Tanzi, 1998: 584). Korupcija "je često prisilna za mala poduzeća, pogotovo za novonastala poduzeća, nad kojima birokrati i porezni inspektori često vrše pritisak za plaćanje značajnih nameta" (Tanzi, 1998: 584). "Spremnost da se

⁹¹ "U uvjetima pravne nesigurnosti teško se mogu procjenjivati potezi svojih potencijalnih konkurenata i ne mogu se planirati budući potezi. Na taj način se stvara ekonomska nesigurnost koja dalje generira ili povećava neravnopravnost aktera u tržišnim transakcijama. Poznato je da je u neravnopravnim uvjetima svaka dobit nelegitimna, pa samim time i ona ostvarena na tako iskrivljenom ili monopolističkom tržištu" (Vesić, 2008: 484-485).

⁹² "Ades i DiTella, (1999) pružaju uvid u odnos između korupcije, strukture tržišta i renti. Oni tvrde da ... niža kompetitivnost tržišta stvara rente za poduzetnike što motivira birokrate da traže mito. To implicira da je odnos između kompetitivnosti i korupcije negativan. ... Zbog toga što otvorenost trgovine povećava kompetitivnost, može se očekivati da veći stupanj ekonomske otvorenosti utječe na smanjenje korupcije" (MacDonald i Majeed, 2011: 16).

ponudi mito srazmjerna je moći potencijalnog koruptora, a to ima za posljedicu dvije, ključne, pojave: uništavaju se srednji i mali poduzetnici; zatvara se tržište i otežava ulazak u posao zainteresiranim poduzetnicima" (Vesić, 2008: 484). Tanzi (1998: 584) također ističe pogubnost korupcije za male poduzetnike koji su, kako tvrdi, "motor rasta u većini zemalja", zbog čega "prepreke njihovom stvaranju i rastu uzrokuju malaksalost ekonomije, posebno u zemljama u razvoju i sve više u tranzicijskim ekonomijama". Nadalje, poduzetnici će posebno oklijevati ulaziti u dugoročne projekte ako javni službenici imaju mogućnost naknadno nametnuti rente na njihovu buduću zaradu (Jain, 2001: 97). Spomenuto je da zbog korupcije jedan dio ekonomije odlazi u sivo područje, odnosno napušta službeni sektor (Šimac, 2004: 9; Grey i Kauffman, 1998: 8). Od toga neposrednu štetu imaju i država (neplaćeni porez) i tvrtke koje posluju legalno (zbog dodatne konkurencije iz sivog područja koja, zbog neplaćanja poreza, može poslovati po nižim cijenama).

4.4. Socijetalni sektor i korupcija

Buzan i suradnici (1998: 8) zaključuju da se "socijetalna sigurnost tiče održivosti, unutar prihvatljivih uvjeta za razvoj, tradicionalnih oblika jezičnog, kulturalnog, religijskog i nacionalnog identiteta i običaja". Pri opisivanju ovog sektora, autori ističu razliku između pojmova socijalnog i socijetalnog: "Socijalna sigurnost se odnosi na pojedince i pretežno ima ekonomsku konotaciju. Socijetalna sigurnost se odnosi na kolektive i na njihov identitet" (Buzan et al., 1998: 120). Socijetalna sigurnost je blisko vezana uz političku sigurnost, što autori uspoređuju sa odnosom države i društva – iako se obje sastoje "od istih ljudi", to su dvije različite stvari. Država se odnosi na "utvrđeni teritorij i na formalno članstvo", a društvo na "identitet, poimanje zajednica o sebi te na pojedince koji se identificiraju kao članovi zajednica" (Buzan et al., 1998: 119). Tako se razlikuju i ova dva sigurnosna sektora: politički se odnosi na pitanje suvereniteta, a socijetalni na pitanje identiteta – i to na "razinu kolektivnih identiteta i akcija koje se provode za obranu takvih 'mi' identiteta" (Buzan et al., 1998: 119, 120). "Socijetalna nesigurnost", tvrde Buzan i suradnici (1998: 119), "postoji kada zajednice bilo koje vrste definiraju razvoj kao potencijalnu prijetnju njihovom preživljavanju kao zajednice".

Korupcija se najčešće mjeri indirektno, na način da se zapravo mjeri percepcija ljudi o raširenosti korupciji. Percepciju je moguće odrediti kao određenu sliku o nekom

objektu, na temelju koje se određuje ponašanje prema tom objektu. Stoga je pitanje razine korumpiranosti moguće shvatiti kao doživljenu karakteristiku identiteta – bilo pojedinca, skupine, zajednice ili društva (na nižoj ili višoj razini). Kada, na primjer, neka država ima određenu vrijednost na indeksu percepcije korupcije, tada ta vrijednost odražava percepcije o karakteru njezinih građana.⁹³ Korupcija bi, u socijetalnom sektoru, predstavljala egzistencijalnu prijetnju za zajednice onda kada bi se one složile da im ona narušava pozitivnu sliku kolektivnog identiteta u toj mjeri da to za posljedicu ima negativnu promjenu odnosa ostalih subjekata prema njoj.

4.5. Ekološki sektor i korupcija

"Sigurnost ekologije tiče se održavanja lokalne i planetarne biosfere kao esencijalnog nosivog sistema na kojem se temelje i o kojem ovise sve druge ljudske aktivnosti" (Buzan et al., 1998: 8). "Održivost bi mogla biti ekološka ekvivalencija državnom suverenitetu i nacionalnom identitetu: to je esencijalni konstitutivni princip koji se mora zaštititi" (Buzan et al., 1998: 38). U odnosu na ostala četiri sektora, ekološka sigurnost ima najkraću povijest proučavanja, iznose autori (Buzan et al., 1998: 71). Sigurnosne prijetnje u ekološkom sektoru mogu uključivati poremećaje u ravnoteži različitih ekosistema, različite energetske, populacijske i ekonomske probleme, probleme sa hranom, itd (Buzan et al., 1998: 74-75). Referentni objekti u ekološkom sektoru su okoliš sam po sebi, ali i njegovi dijelovi⁹⁴.

Korupcija može potkopati različite oblike nastojanja očuvanja okoliša. Na primjer, korupcijom se preusmjeravaju resursi, zbog čega se mogu smanjiti sredstva namijenjena za različite ekološke svrhe. Korupcija time može potkopati i same organizacije i institucije koje se bave ekologijom. Osim toga, korumpirani javni službenici mogu na različite načine 'progledati kroz prste' kompanijama s kojima su u koruptivnom odnosu te im odobriti razne dozvole koje inače ne bi prošle propisane ekološke regulative. Šimac (2004: 15) zaključuje da korupcija "pridonosi bezobzirnom uništavanju prirodnih bogatstava".

⁹³ Percepcije o korupciji imaju vrlo realne posljedice u međunarodnim odnosima, pogotovo u političko-ekonomskim odnosima. Na primjer, ako strane kompanije ne žele investirati u poslove u određenoj državi zato što ju se generalno percipira kao korumpiranu, to će se negativno odraziti na ekonomske prilike u toj državi. Takvoj je državi u interesu donositi antikorupcijske mjere i boriti se protiv korupcije (između ostalog, i zato da promijeni sliku o sebi kod drugih, odnosno da promijeni vlastiti karakter time što će postati država u kojoj se korupcija ne tolerira i zbog toga, posljedično, privlačna stranim investitorima).

⁹⁴ Poput očuvanja ugroženih životinjskih vrsta i staništa (Buzan, 1998: 23).

5. ZAKLJUČAK: O KORUPCIJI KAO FAKTORU UGROŽAVANJA NACIONALNE SIGURNOSTI

U ovom se radu promatra korupcija definirana kao zlouporaba povjerenih javnih ovlasti za privatnu korist. Jasno je da je riječ o političkoj korupciji, pobliže određenoj time što u njoj, s jedne strane, sudjeluje i država. Političku korupciju prati i birokratska korupcija, koja također ima utjecaj na stanje u društvu i državi, zbog čega se i ona razmatra u radu. Kao treća vrsta korupcije navodi se sistemska korupcija. Riječ je o pojavi korupcije rasprostranjenoj na svim razinama društva, zbog čega ona postaje dio društvenog sistema, odnosno "način na koji stvari funkcioniraju". U državama koje su zarobljene korupcijom moguće je odrediti prisutnost sve tri vrste korupcije, i to u svim njezinim oblicima. Bez obzira na to u kojem se obliku pojavi, korupcija je društveni fenomen. Sama njezina pojava ovisi o društvenim okolnostima. Njezin razvoj, širenje, način na koji se ljudi suočavaju s njom, koliko ju se ne/tolerira (privatno ali i pravno), pozornost koju dobiva, način na koji ju se predstavlja – sve to ovisi o društvenim okolnostima. S druge strane, korupcija utječe na društvo. U ovom je radu prikazan utjecaj korupcije na državu kroz pet sigurnosnih sektora zamišljenih od strane autora Kopenhaške škole. Pripadnici ove škole osmislili su, zasebno za pet sigurnosnih sektora, kriterije za razlučivanje stvarnih, egzistencijalnih prijetnji po sigurnost nekog referentnog objekta (u ovom slučaju države), od onih prijetnji koje nisu toliko ozbiljne da bi zaslužile taj status. Korupcija je u svim sektorima (u vojnom, političkom i ekonomskom više, u socijetalnom i ekološkom nešto manje) zadovoljila postavljene kriterije za određivanje sigurnosne prijetnje, odnosno za eventualno pokretanje sekuritizacije. To znači da bi se države, koje su zarobljene u korupciji, možda trebale suočiti s korupcijom na način da ju shvate kao najozbiljniju prijetnju – kao prijetnju nacionalnoj sigurnosti. Jer se u suprotnom borba protiv korupcije možda neće dobiti na vrijeme.

No, pitanje je, tko može sekuritizirati zarobljenu državu koja je korupcionaška? Tko može biti akter koji bi korupciju isticao kao problem od egzistencijalne važnosti u državi koja je već sistemski zarobljena koruptivnim odnosima? Pripadnici Kopenhaške

škole ne razmatraju korupciju kao moguću egzistencijalnu prijetnju (zbog čega ovaj rad čini doprinos substantivnom proširenju teorije Kopenhaške škole), ali na nekoliko mjesta ističu da, ovisno o sektoru, sekuritizirajući akteri mogu biti nosioci političke vlasti ili oni koji joj teže, industrijalci ili kapitalisti, razni društveni pokreti, intelektualci ili znanstvenici (Buzan et al., 1998: 42, 55, 102, 146). No, tko bi od njih mogao od korupcije sekuritizirati državu čije je društvo već duboko korumpirano? Korumpiranoj političkoj eliti to nije u interesu, korumpiranim vlasnicima vodećih privatnih poduzeća također. Društvenim pokretima, znanstvenicima te intelektualcima, uz političku podršku u korumpiranom političkom okruženju, uglavnom nedostaju financijska sredstva da bi se njihova poruka proširila i tako možda naišla na pozitivan odaziv javnosti.

Ipak, borba protiv korupcije je moguća (čime je moguća i njezina sekuritizacija) i nije unaprijed izgubljena, ali samo ukoliko se pojavi "kritična masa političke volje"⁹⁵ (Matić, 2008: 151). Do nje može doći iznutra – uslijed jačanja društvene svijesti o štetnosti korupcije i/ili izvana – uslijed pritiska vanjske politike na domaće vlade u slučaju saveza ili članstva u organizaciji koja teži iskorijenjivanju korupcije. Na kritičnu masu političke volje postepeno utječe demokratizacija društva (Faulend i Šošić, 1999: 10), koja podrazumijeva vladavinu zakona, slobodan pristup informacijama te transparentnost u procesu donošenja odluka, čime dolazi do jačanja državnih institucija i procedura (Amundsen, 1999). Osim toga, demokratizacija podrazumijeva i jačanje civilnog društva, koje također može utjecati na stvaranje antikorupcijske klime. "Rasprave u medijima, znanstveni skupovi, javne rasprave i polemike o ovom problemu mogu uvelike utjecati na javnu svijest građana o problemu korupcije i mogućim mjerama za njeno suzbijanje" (Getoš *et al.*, 2011: 104). Da bi se poruka o štetnosti korupcije uopće mogla širiti, neizostavna je i uloga medija "u pogledu mogućnosti utjecaja na oblikovanje kolektivne svijesti i društvenog karaktera zajednice..." ističe Derenčinović (2001: 218), dodajući da "(k)orumpirane vlade osjećaju strah pred slobodnim i odvažnim medijima" (Derenčinović, 2001: 219). Bitka protiv koruptivnih praksi je stoga dio šire demokratske borbe za čistu i odgovornu vladu kao i za odgovorne građane" (Amundsen, 1999: 19). Ipak, potrebno je imati u vidu da je demokratizacija proces te da promjene na bolje, što se korupcije tiče, ne dolaze preko

⁹⁵ Mnogi autori smatraju da je politička volja najvažniji preduvjet suzbijanja korupcije (Faulend i Šošić, 1999; Budak, 2006; Hartelius i Borgenhammar, 2011). Ona pak, upozorava Budak (2006: 93), "proizlazi iz omjera, ekonomskim rječnikom rečeno, troškova i koristi, odnosno očekivanih političkih gubitaka i dobiti vlasti od provedbe primjerenih mjera politike, pa tako i mjera suzbijanja korupcije", zbog čega uglavnom nedostaje korumpiranoj političkoj eliti.

noći. Na to upozorava Treisman (2000: 401), koji je u svom istraživanju otkrio da trenutni stupanj demokracije nije toliko značajan za predviđanje razine korupcije, dok "dugotrajna izloženost demokraciji" jest. To pokazuje, tvrdi, zašto je borba protiv korupcije toliko teška – "demokratizacija mora biti radikalna i dugotrajna". Stoga je uslijed opće demokratizacije moguća pojava kritične mase političke volje koja bi profilirala aktere koji će političku korupciju vidjeti jasno – kao krajnje ozbiljnu prijetnju koja zahtijeva istinsko i odlučno suočavanje.

6. POPIS LITERATURE

- Agu, O. B. (2011) *Economic Crimes and National Security: Nigerian Perspective* // Law and Security in Nigeria / Nigerian Institute of Advanced Legal Studies, str. 386-426.
URL:
<http://nials-nigeria.org/pub/OkayBenedictAgu.pdf> (04.02.2013.).
- Ahmad, N. (2002) *Corruption and Government Regulations: An empirical analysis using threshold regressions* // Applied Economics Research Centre, Karachi: University of Karachi, str. 19.
URL:
<http://www.pide.org.pk/pdf/psde%2018AGM/Corruption%20and%20Government%20Regulations.pdf> (31.01.2013.).
- Amundsen, I. (1999) *Political Corruption - an introduction to the issues* // Bergen: Chr. Michelsen Institute, Working Paper 1999:7, str. 32.
URL:
http://www.consocia.cgu.gov.br/uploads/biblioteca_arquivos/122/arquivo_05f01e79ad.pdf (19.01.2013.).
- Andvig, J. C.; Fjeldstad, O.; Amundsen, I.; Sissener, T.; Søreide, T. (2001) *Corruption: A review of contemporary research* // Bergen: Chr. Michelsen Institute, CMI Report R 2001:7, str. 130.
URL:
<http://www.cmi.no/publications/2001/rep/r2001-7.pdf> (14.03.2013.).
- Aras, S. (2007) *Korupcija* // Pravnik, Vol.41, No.84, Zagreb, str. 25-59.
URL:
<http://hrcak.srce.hr/file/20385> (05.02.2013.).
- Bađun, M. (2005) *Kvaliteta javnog upravljanja i ekonomski rast - Hrvatska u kontekstu pridruživanja Europskoj uniji* // Zagreb, str. 189.
URL:
http://bib.irb.hr/datoteka/204249.EBaun_-_magisterij.pdf (05.02.2013.).
- Bađun, M. (2007) *Prikaz knjige: The System Made Me Do It - Corruption in Post-Communist Societies* // Financijska teorija i praksa, Vol.31. No.3, str. 309-312.
URL:
<http://www.ijf.hr/FTP/2007/3/badjun.pdf> (05.02.2013.).
- Bađun, M. (2011) *Odnos političke korupcije i javnih investicija - slučaj Hrvatske* // Društvena istraživanja, Vol.20, No.2, str. 295-316.

URL:

http://bib.irb.hr/datoteka/471952.dil12_01badjun.pdf (05.02.2013.).

- Božić, S.; Kutli, S. (2012) "*Čista sociologija*" i "*prljavi poslovi*": mogućnosti objašnjenja korupcije primjenom Blackove paradigme // *Revija za sociologiju*, Vol.42, No.2, str. 187-211.

URL:

http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=146029 (27.01.2014.).

- Bratsis, P. (2011) *The New Politics of Corruption: From the White Man's Burden to the Relative Autonomy of the State* // Paper prepared for the 2011 International Studies Association Annual Conference, Montreal, str. 24.

URL:

http://www.academia.edu/555435/The_New_Politics_of_Corruption_From_the_White_Mans_Burden_to_the_Relative_Autonomy_of_the_State (31.01.2013.).

- Bromley, M.; Solmirano, C. (2012) *Transparency in Military Spending and Arms Acquisitions in Latin America and the Caribbean* // Stockholm International Peace Research Institute, Policy Paper No.31, str. 1-48.

URL:

http://books.sipri.org/product_info?c_product_id=439 (12.02.2014.).

- Budak, J. (2006) *Korupcija u Hrvatskoj: percepcije rastu, problemi ostaju* // *Privredna kretanja i ekonomska politika* / Vol.16 No.106, Zagreb: Ekonomski institut, Zagreb i Ministarstvo financija Republike Hrvatske. str. 67-98.

URL:

<http://hrcak.srce.hr/file/28744>. (12.02.2013.).

- Buzan, B.; Wæver, O.; de Wilde, J. (1998) *Security: A New Framework For Analysis* // Boulder: Lynne Rienner Publishers, str. 239.

URL:

<http://www.ulozto.net/xk7reRC/security-a-new-framework-for-analysis-pdf> (18.07.2013.).

- Carić, A. (2005) *XI. Kongres Ujedinjenih Naroda o sprječavanju kriminaliteta i o kaznenom pravosuđu* // Zagreb: Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Vol.12, No.2, str. 899-924.

URL:

<http://hrcak.srce.hr/file/130321> (05.02.2013.).

- Clammer, J. (2012) *Corruption, Development, Chaos and Social Disorganisation: Sociological reflections on corruption and its social basis* // *Corruption: Expanding the focus* / ur. Barcham, Manuhia; Hindess, Barry; Larmour, Peter. Canberra: Australian National University E Press, str. 113-133.

URL:

<http://epress.anu.edu.au/wp-content/uploads/2012/09/whole.pdf> (31.01.2013.).

- Collins, A. (2010) *Uvod: Što su sigurnosne studije?* // *Suvremene sigurnosne studije* / Alan Collins (ur.), Zagreb: Politička kultura: Centar za međunarodne i sigurnosne studije Fakulteta političkih znanosti, str. 15-27
- Čaldarović, O.; Štulhofer, A.; Kufrin, K.; Glavašević, B.; Odak, I.; Gregurević, M.; Detelić, M. (2009) *Combating Corruption in Croatia: From Expert Perceptions to Policy-Oriented Action Strategies and Back* // *Revija za sociologiju*, Vol.40[39], No.1-2, str. 3-22.

URL:

<http://hrcak.srce.hr/file/62432> (28.03.2013.).

- De Han, J. (2006) *The Determinants of Corruption: A Literature Survey and New Evidence* // Paper Prepared for the 2006 EPCS Conference, str. 60.
URL:
http://congress.utu.fi/epcs2006/docs/D1_seldadyo.pdf (05.03.2013.).
- Della Porta, D.; Mény, Y. (1997) *Introduction: Democracy and Corruption* // Social Change in Western Europe: Democracy and Corruption in Europe / Della Porta, D.; Mény, Y. (ur.), London: PINTER A Cassell Imprint. str. 193.
URL:
<http://books.google.hr/books?id=WbGJM3uIUZUC&printsec=frontcover&hl=hr#v=onepage&q&f=false> (11.02.2013.).
- Della Porta, D.; Vannucci, A. (1997) *The 'Perverse Effects' of Political Corruption* // Political studies, Vol.45, No.3, str. 516-538.
URL:
<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1467-9248.00094/pdf> (24.04.2013.).
- Derenčinović, D. (2001) *Mit(o) korupciji* // Zagreb: NOCCI, str. 361.
- Doig, A.; Riley, S. (1998) *Corruption and Anti-corruption Strategies: Issues and Case Studies From Developing Countries* // Integrity Improvement Initiatives In Developing Economies / Cheema, G. S.; Bonvin, J. (ur.), Paris: OECD, str. 45-62.
URL:
<http://mirror.undp.org/magnet/docs/efa/corruption/Chapter03.pdf> (31.01.2013.).
- Đurđević, Z., Derenčinović, D., Petrović, Z. A. (2011) *Sukob interesa i kako ga izbjeći* // Transparency International Hrvatska, str. 16.
URL:
http://www.transparency.hr/dokumenti/ostalo/SUKOB_INTERESA_brosura.pdf (11.04.2013.).
- Emmers, R. (2010) *Sekuritizacija* // Suvremene sigurnosne studije / urednik Alan Collins. Zagreb: Politička kultura: Centar za međunarodne i sigurnosne studije Fakulteta političkih znanosti, str. 133-150
- Faulend, M.; Šošić, V. (1999) *Je li neslužbeno gospodarstvo izvor korupcije?* // Zagreb: Hrvatska narodna banka, str. 24.
URL:
<http://www.hnb.hr/publikac/istrazivanje/i-001.pdf> (05.02.2013.).
- Friedrich, C. J. (2002) *Corruption Concepts in Historical Perspective* // Political Corruption: Concepts & Contexts / uredili Arnold J. Heidenheimer & Michael Johnston. Treće izdanje. New Jersey: Transaction Publishers. str. 15-23.
URL:
http://www.google.hr/books?hl=hr&lr=&id=49y50pzjAzAC&oi=fnd&pg=PR12&dq=Corrupting+Government:+An+Intellectual+History+of+Political+Corruption&ots=Wcprf6nA8h&sig=wkILDyEHrer-El7-DaissPe0DHE&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false (31.01.2013.).
- Gerring, J.; Thacker, S. C. (2004) *Political Institutions and Corruption: The Role of Unitarism and Parliamentarism* // British Journal of Political Science, Vol.34, No.2, str. 295-330.
URL:
<http://sws.bu.edu/jgerring/documents/Corruption.pdf> (31.01.2013.).
- Getoš, A.; Čupić, Z.; Mihaljević, P. (2011) *Analiza koncepta 'Edukacijom protiv korupcije' na primjeru praktičnih iskustava s 'antikorupcijskog sata'* // Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, Vol.2, No.1, str. 99-119.
URL:

- <http://hrcak.srce.hr/file/118816> (05.02.2013.).
- Giraldo, J.; Trinkunas, H. (2010) *Transnacionalni kriminal* // Suvremene sigurnosne studije / urednik Alan Collins. Zagreb: Politička kultura: Centar za međunarodne i sigurnosne studije Fakulteta političkih znanosti, str. 392-415
 - Golden, A. M.; Chang, C. C. E. (2001) *Competitive Corruption: Factional Conflict and Political Malfeasance in Postwar Italian Christian Democracy* // World Politics 53, str. 588-622.
URL:
<http://politics.as.nyu.edu/docs/IO/4756/golden2.pdf> (01.02.2013.).
 - Granovetter, M. (2005) *The Social Construction of Corruption* // Politics, Legal-Rational Institutions, and Corruption, str. 152-172.
URL:
http://www.stanford.edu/dept/soc/people/mgranovetter/documents/gransocialconstruct_000.pdf (29.01.2014.).
 - Grey, C. W.; Kaufmann, D. (1998) *Corruption and Development* // Finance & Development, Vol.35, No.1, str. 7-10.
URL:
<http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/1998/03/pdf/gray.pdf> (28.01.2013.).
 - Grubiša, D. (2010) *Anti-corruption Policy in Croatia: Benchmark for EU Accession* // Politička misao, Vol.47, No.5, str. 69-95.
URL:
<http://hrcak.srce.hr/file/102664> (05.02.2013.).
 - Haller, D.; Shore, C. (2005) *Corruption - Anthropological Perspectives* // London: Pluto Press, str. 262.
URL:
http://www.untag-smd.ac.id/files/Perpustakaan_Digital_1/CORRUPTION%20Haller_Corruption-Anthropological%20Perspectives.pdf (12.02.2014.).
 - Hartelius, J.; Borgenhammar, E. (2011) *Corruption as a threat to international security and conflict resolution: A systems approach to preventing and stopping corruption* // Carnegie International Report Series 1, Stockholm: Swedish Carnegie Institute, str. 68.
URL:
<http://media.carnegieinst.se/2012/03/corruption.pdf> (01.02.2013.).
 - Heidenheimer, J. A.; Johnston, M. (2002) *Preface: Corruption in Space and Time* // Political Corruption: Concepts & Contexts / uredili Arnold J. Heidenheimer & Michael Johnston. Treće izdanje. New Jersey: Transaction Publishers. str. VI.
URL:
http://www.google.hr/books?hl=hr&lr=&id=49y50pzjAzAC&oi=fnd&pg=PR12&dq=Corrupting+Government:+An+Intellectual+History+of+Political+Corruption&ots=Wcprf6nA8h&sig=wkILDyEHrer-El7-DaissPe0DHE&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false. (31.01.2013.).
 - Heywood, P. (1997) *Political Corruption: Problems and Perspectives* // Political studies, Vol.45, No.3, str. 417-435.
URL:
<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1467-9248.00089/pdf> (24.04.2013.).
 - Issacharoff, S. (2010) *On Political Corruption* // Harvard Law Review, Vol.124: 118, str. 118-142.
URL:

http://www.harvardlawreview.org/media/pdf/vol_12401issacharoff.pdf
(31.01.2013.).

- Jackson, R. (2010) *Sigurnost režima* // Suvremene sigurnosne studije / urednik Alan Collins. Zagreb: Politička kultura: Centar za međunarodne i sigurnosne studije Fakulteta političkih znanosti, str. 171-190
- Jain, A. K. (2001) *Corruption: A Review* // Journal of Economic Surveys, Vol.15, No.1, str. 71- 121.
URL:
[http://darp.lse.ac.uk/PapersDB/Jain_\(JES01\).pdf](http://darp.lse.ac.uk/PapersDB/Jain_(JES01).pdf) (01.02.2013.).
- Khondker, H. H. (2006). »Sociology of Corruption and ‘Corruption of Sociology’: Evaluating the Contributions of Syed Hussein Alatas«, *Current Sociology*, Vol.54, No.1, str. 25–39.
URL:
<http://www.unipune.ac.in/snc/cssh/HistorySociology/B%20DOCUMENTS%20ON%20HISTORY%20OF%20SOCIOLOGY%20IN%20THE%20REST%20OF%20THE%20WORLD/1%20SOCIOLOGY%20IN%20THE%20SOUTH%20ASIA/B%201%2003.pdf> (29.01.2014.).
- Korunić Križarić, L.; Kolednjak, M.; Petričević, A. (2011) *Korupcija i suzbijanje korupcije u RH* // Tehnički glasnik, Vol.5, No.1, str. 143-154.
URL:
<http://hrcak.srce.hr/file/127742> (05.02.2013.).
- Krause, K.; Williams, M. C. (1997) *Critical Security Studies: Concepts and Cases* // London: UCL Press, str. 379.
URL:
<http://guessoumiss.files.wordpress.com/2011/08/critical-security-studies.pdf>
(03.08.2013.).
- Kregar, J. (1999) *Nastanak predatorskog kapitalizma i korupcija* // Zagreb: RIFIN, str. 268.
- Kurer, O. (2005) *Corruption: An Alternative Approach to Its Definition and Measurement* // Political studies, Vol.53, No.1, str. 222-239.
URL:
<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1467-9248.2005.00525.x/pdf>
(24.04.2013.).
- Lambsdorff, J. G. (2005) *Consequences and Causes of Corruption – What do We Know from a Cross-Section of Countries?* // Discussion Paper of the Economics Department, No. 34-05, Passau: Passau University, str. 34.
URL:
<http://www.icgg.org/downloads/Causes%20and%20Consequences%20of%20Corruption%20-%20Cross-Section.pdf> (31.01.2013.).
- Letunić, P. (2011) *Korupcija i društveno-ekonomski razvoj* // Politička misao, Vol.48, No.2, str. 186-204.
URL:
http://bib.irb.hr/datoteka/562059.Politicka_misao_2_2011_186_204.pdf
(05.02.2013.).
- Lomnitz, L. (1988) *Informal Exchange Networks in Formal Systems: A Theoretical Model* // American Anthropologist, NS Vol.90(1), str. 42–55.
URL:
<http://www.colbud.hu/honesty-trust/lomnitz/pub01.PDF> (12.02.2014.).

- Lowell, D. W. (2005) *Corruption as Transitional Phenomenon: Understanding Endemic Corruption in Postcommunist States* // *Corruption - Anthropological Perspectives* / Haller, D.; Shore, C. (ur.), London: Pluto Press, str. 65-83.
URL:
http://www.untag-smd.ac.id/files/Perpustakaan_Digital_1/CORRUPTION%20Haller_Corruption-Anthropological%20Perspectives.pdf (12.02.2014.).
- MacDonald, R.; Majeed, M. T. (2011) *Causes of Corruption in European Countries: History, Law, and Political Stability* // First German ECSA Young Researcher Conference, Berlin, str. 33.
URL:
http://www.gla.ac.uk/media/media_218412_en.pdf (01.02.2013.).
- Mashal, A. M. (2011) *Corruption and Resource Allocation Distortion for "ESCWA" Countries* // *International Journal of Economics and Management Sciences*, Vol.1, No.4, str. 71-83.
URL:
<http://www.managementjournals.org/ijems/4/IJEMS-11-1413c.pdf> (31.01.2013.).
- Matić, R. (2003) *Društvena promocija bezakonja: uvod u sociologiju devijantnosti* // Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, str. 229
- Matić, R. (2008) *Hrvatsko društvo i začarani krug kriminala* // *Revija za sociologiju*, Vol.39, No.3, str. 145-160.
URL:
http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=50194 (27.01.2014.).
- Mauro, P. (1995) *Corruption and Growth* // *The Quarterly Journal of Economics*, Vol.110, No.3, str. 681-712.
URL:
<http://homepage.ntu.edu.tw/~kslin/macro2009/Mauro%201995.pdf> (31.01.2013.).
- Morris, S. D. (2011) *Forms of Corruption* // CESifo Dice Report 2, str. 3-7.
URL:
<http://www.mtsu.edu/politicalscience/faculty/documents/Forms%20of%20Corruption%20Morris.pdf> (27.03.2013.).
- Mutimer, D. (2010) *Kritičke sigurnosne studije: Povijest razlika* // *Suvremene sigurnosne studije* / urednik Alan Collins. Zagreb: Politička kultura: Centar za međunarodne i sigurnosne studije Fakulteta političkih znanosti, str. 73-97
- Myint, U (2000) *Corruption: Causes, Consequences and Cures* // *Asia-Pacific Development Journal* Vol.7, No.2, str. 33-58.
URL:
http://www.unescap.org/drrpad/publication/journal_7_2/myint.pdf (01.02.2013.).
- Nilsson, M. (2011) *A Wider Security Approach Helps the Understanding of a Case Study: A case study of the Drug War in Mexico and the challenges within the Mexican state* // *Lunds University, Department of Political Science*, str. 53.
URL:
<http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=2063586&fileId=2154805> (01.08.2013.).
- Onuoha, F. C. (2009) *Corruption and National Security: The Three Gap Theory and the Nigerian Experience* // *Nigerian Journal of Economic and Financial Crimes*, Vol.1, No.2, str. 13.

URL:

[http://www.academia.edu/653219/Corruption and National Security The The Gap-Thesis and the Nigerian Experience](http://www.academia.edu/653219/Corruption_and_National_Security_The_The_Gap-Thesis_and_the_Nigerian_Experience) (31.01.2013.).

- Perlo-Freeman, S.; Solmirano, C. (2012) *Why Arms Procurement Goes Wrong* // Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI), Background paper prepared for Oxfam GB, str. 1-17.

URL:

http://www.sipri.org/research/armaments/milex/publications/unpubl_milex/unpubl_milex_default/procurement (29.01.2014.).

- Philp, M. (1997) *Defining Political Corruption* // Political Studies Association, XLV, Oxford: Blackwell Publishers, str. 436-462.

URL:

http://projects.iq.harvard.edu/sites/projects.iq.harvard.edu/files/gov2126/files/philp_corruption.pdf (06.03.2013.).

- Philp, M. (2002) *Conceptualizing Political Corruption* // Political Corruption: Concepts & Contexts / uredili Arnold J. Heidenheimer & Michael Johnston. Treće izdanje. New Jersey: Transaction Publishers. str. 41-57.

URL:

http://www.google.hr/books?hl=hr&lr=&id=49y50pzjAzAC&oi=fnd&pg=PR12&dq=Corrupting+Government:+An+Intellectual+History+of+Political+Corruption&ots=Wcprf6nA8h&sig=wkILDyEHrer-El7-DaissPe0DHE&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false (06.03.2013.).

- Polšek, D. (1999) *Sociološka objašnjenja korupcije* // Društvena istraživanja, Vol.8, No.2-3 (40-41), str. 443-455.

URL:

http://hrcak.srce.hr/index.php?id_clanak_jezik=31954&show=clanak (30.01.2014.).

- Pyman, M. (2008) *The defence and national security implications of corruption, and new tools for addressing the issue* // Valencia: Transparency International UK, str. 17.

URL:

<http://www.nps.edu/GovIndustry/Conferences/NATO/Documents/Pyman,%20TI%20address%20to%20NATO%20NPA%20on%20the%20defence%20and%20national%20security%20implications%20of%20corruption.pdf> (01.02.2013.).

- Rajh, E.; Budak, J. (2012) *Ispitivanje korupcije u Hrvatskoj: povjerljivost ankete i povjerenje u institucije* // Radni materijali Ekonomskog instituta, Zagreb / No.1, Zagreb: Ekonomski institut, Zagreb. str. 5-20.

URL:

<http://hrcak.srce.hr/file/118884>. (12.02.2013.).

- Ravlić, S. (2010) *Izvori političke korupcije u demokratskom poretku: O stranačkoj korupciji* // Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, Vol.60, No.3, str. 1241-1264.

URL:

<http://hrcak.srce.hr/file/94402> (05.02.2013.).

- Rose-Ackerman, S. (1999) *Korupcija i vlada: Uzroci, posljedice i reforma* // hrvatsko izdanje: Zagreb: PROGRES (2002), str. 299.

- Sandholtz, W.; Gray, M. M. (2003) *International Integration and National Corruption* // *International Organization*, 57 (4), str. 761–800.

URL:

- <http://www.socsci.uci.edu/~wsandhol/Sandholtz&Gray-IO-2003.pdf>
(29.01.2014.).
- Smerdel, B. (2010) *Odgovornost vlade u Europskom kontekstu: Kako europske (parlamentarne) institucije 'rade svoje posao'* // Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, Vol.60, No.3-4, str. 631-655.
URL:
<http://hrcak.srce.hr/file/83680> (05.02.2013.).
 - Svendsen, G. T. (2003) *Social Capital, Corruption and Economic Growth: Eastern and Western Europe* // University of Bremen, Department of Economics, Working Paper 03-21, str. 1-31.
URL:
<http://pure.au.dk/portal/files/32304040/0003156.pdf> (12.02.2014.).
 - Šimac, N. (2004) *Protiv korupcije: Stara pošast, nove opasnosti* // Zagreb: Udruga za demokratsko društvo, str. 55.
URL:
<http://www.udd.hr/protiv/protivkorup.pdf> (29.1.2013.).
 - Štulhofer, A. (2004) *Percepcija korupcije i erozija društvenog kapitala u Hrvatskoj 1995. – 2003.* // *Politička misao*, Vol.41, No.3, str. 156-169.
URL:
<http://prethodni.fpzg.hr/Politicka-misao/DataStorage/Articles/145.pdf>
(27.03.2013.).
 - Šulović, V. (2010) *Značenje koncepta bezbednosti i teorija sekuritizacije* // [e-book] Beograd: Beogradski centar za bezbednosnu politiku, str. 7.
URL:
http://www.bezbednost.org/upload/document/ulovi_2010_znacenje_koncepta_bezbednosti.pdf (16.07.2013.).
 - Tanzi, V. (1998) *Corruption Around the World: Causes, Consequences, Scope, and Cures* // IMF Staff Papers, Vol.45, No.4, str. 559-594.
URL:
<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download;jsessionid=C1C6483D50AAB9EDCDB630E3E609D24D?doi=10.1.1.196.9342&rep=rep1&type=pdf>
(29.01.2013.).
 - Tatalović, S.; Bilandžić, M. (2005) *Osnove nacionalne sigurnosti* / Zagreb: Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske; Policijska akademija, str. 238
 - Treisman, D. (2000) *The causes of corruption: a cross-national study* // Journal of Public Economics 76. str. 399-457.
URL:
http://www.policyinnovations.org/ideas/policy_library/data/01437/res/id=sa_File1/Treisman_Causes_Corruption.pdf (31.01.2013.).
 - Vesić, D. (2008) *Ekonomska i politička komponenta korupcije i pranje novca* // Međunarodni problemi, Vol.60, No.4, Beograd, str. 481-501.
URL:
<http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/0025-8555/2008/0025-85550804481V.pdf>
(05.02.2013.).
 - Wei, Shang-Jin (1997) *Why is Corruption So Much More Taxing Than Tax? Arbitrariness Kills* // National Bureau of Economic Research / Working Paper No. 6255, str. 17.
URL:
http://www.nber.org/papers/w6255.pdf?new_window=1 (31.01.2013.).

- You, J. S.; Khagram, S. (2005) *A Comparative Study of Inequality and Corruption* // American Sociological Review, Vol.70, str. 136–157.
URL:
<http://blogs.iq.harvard.edu/ssr/attachments/Inequality.and.Corruption.You&Khagram.%28ASR.Feb.05%29.pdf> (12.02.2014.).

7. SAŽETAK

Korupcija je društveni fenomen. Javlja se pri specifičnim društvenim okolnostima, a uslijed njezinog se širenja mijenjaju određene karakteristike društva. U ovom se radu ispituju razorni utjecaji političke korupcije na države te na njihovo stanovništvo kako bi se odredilo da li bi političkoj korupciji možda trebalo odrediti status prijetnje nacionalnoj sigurnosti. Za tu je svrhu korišten teorijski okvir iz učenja Kopenhaške škole (skupni naziv za teoriju iz područja suvremenih sigurnosnih studija), koji je pružio kriterije za određivanje sigurnosnih prijetnji na razini države. Sigurnosna se analiza utjecaja korupcije pritom promatra odvojeno u pet zasebnih sektora (vojni, politički, ekonomski, socijetalni i ekološki). Pokazuje se da, prema kriterijima Kopenhaške škole, politička korupcija ugrožava nacionalnu sigurnost te da zadovoljava preduvjete za određivanje sigurnosnog značaja (ili, drugim riječima, za sekuritizaciju).

SUMMARY

Corruption is a social phenomenon. It occurs in specific social circumstances, and during its expansion certain social characteristics are being changeing. Devastating influences of political corruption on states and on their population are being examined in this work in order to determine if political corruption should maybe be given a status of a threat for the national security. For this purpose theoretical framework from the teachings of Copenhagen school (which is a collective term for theory coming from the field of contemporary security studies) is used, and it provided criteria for determining security threats at a state level. Security analysis of corruption impact is observed in five distinguished sectors (military, political, economic, societal and environmental). It is shown that, by the Copenhagen school criteria, political corruption endangers national

security and therefore satisfies preconditions for declaring a security notion (or, in other words, for securitization).